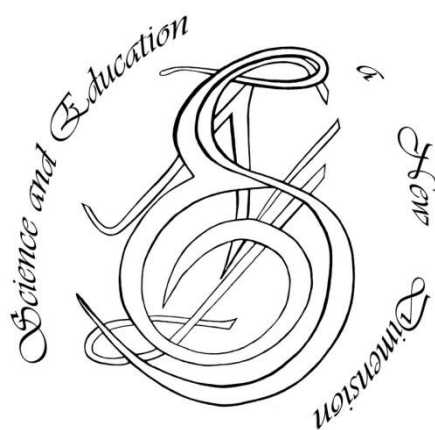

SCIENCE AND EDUCATION A NEW DIMENSION

PHILOLOGY
Филология

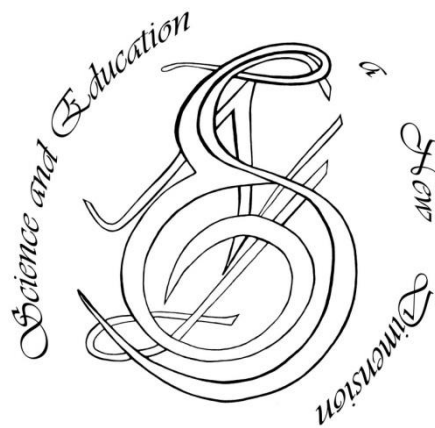
p-ISSN 2308-5258

e-ISSN 2308-1996

V(31), Issue 118, 2017

SCIENCE AND EDUCATION A NEW DIMENSION

Philology

Editorial board

Editor-in-chief: Dr. Xénia Vámos

Honorary Senior Editor:

Jenő Barkáts, Dr. habil. Nina Tarasenkova, Dr. habil.

Andriy Myachykov, PhD in Psychology, Senior Lecturer, Department of Psychology, Faculty of Health and Life Sciences, Northumbria University, Northumberland Building, Newcastle upon Tyne, United Kingdom

Edvard Ayvazyan, Doctor of Science in Pedagogy, National Institute of Education, Yerevan, Armenia

Ferenc Ihász, PhD in Sport Science, Apáczai Csere János Faculty of the University of West Hungary

Ireneusz Pyrzyk, Doctor of Science in Pedagogy, Dean of Faculty of Pedagogical Sciences, University of Humanities and Economics in Wrocław, Poland

Irina Malova, Doctor of Science in Pedagogy, Head of Department of methodology of teaching mathematics and information technology, Bryansk State University named after Academician IG Petrovskii, Russia

Irina S. Shevchenko, Doctor of Science in Philology, Department of ESP and Translation, V.N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine
Department of Psychology, Faculty of Health and Life Sciences, Northumbria University, Northumberland Building, Newcastle upon Tyne, United Kingdom

Kosta Garow, PhD in Pedagogy, associated professor, Plovdiv University „Paisii Hilendarski”, Bulgaria

László Kótis, PhD in Physics, Research Centre for Natural Sciences, Hungary, Budapest

Larysa Klymanska, Doctor of Political Sciences, associated professor, Head of the Department of Sociology and Social Work, Lviv Polytechnic National University, Ukraine

Liudmyla Sokurianska, Doctor of Science in Sociology, Prof. habil., Head of Department of Sociology, V.N. Karazin Kharkiv National University

Marian Wloshinski, Doctor of Science in Pedagogy, Faculty of Pedagogical Sciences, University of Humanities and Economics in Wrocław, Poland

Melinda Nagy, PhD in Biology, associated professor, Department of Biology, J. Selye University in Komarno, Slovakia

Alexander Perekhrest, Doctor of Science in History, Prof. habil., Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine

Nikolai N. Boldyrev, Doctor of Science in Philology, Professor and Vice-Rector in Science, G.R. Derzhavin State University in Tambov, Russia

Oleksii Marchenko, Doctor of Science in Philosophy, Head of the Department of Philosophy and Religious Studies, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine

Olga Sannikova, Doctor of Science in Psychology, professor, Head of the department of general and differential psychology, South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky, Odessa, Ukraine

Oleg Melnikov, Doctor of Science in Pedagogy, Belarusian State University, Belarus

Perekhrest Alexander, Doctor of Science in History, Prof. habil., Bohdan Khmelnytsky National University in Cherkasy, Ukraine

Riskeldy Turgunbayev, CSc in Physics and Mathematics, associated professor, head of the Department of Mathematical Analysis, Dean of the Faculty of Physics and Mathematics of the Tashkent State Pedagogical University, Uzbekistan

Roza Uteeva, Doctor of Science in Pedagogy, Head of the Department of Algebra and Geometry, Togliatti State University, Russia

Seda K. Gasparyan, Doctor of Science in Philology, Department of English Philology, Professor and Chair, Yerevan State University, Armenia

Sokuriaynska Liudmyla, Doctor of sociological science. Prof. Head of Department of Sociology. V.N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine

Svitlana A. Zhabotynska, Doctor of Science in Philology, Department of English Philology of Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine

Tatyana Prokhorova, Doctor of Science in Pedagogy, Professor of Psychology, Department chair of pedagogics and subject technologies, Astrakhan state university, Russia

Tetiana Hranchak, Doctor of Science Social Communication, Head of department of political analysis of the Vernadsky National Library of Ukraine

Valentina Orlova, Doctor of Science in Economics, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ukraine

Vasil Milloushev, Doctor of Science in Pedagogy, professor of Department of Mathematics and Informatics, Plovdiv University „Paisii Hilendarski”, Plovdiv, Bulgaria

Veselin Kostov Vasilev, Doctor of Psychology, Professor and Head of the department of Psychology Plovdiv University „Paisii Hilendarski”, Bulgaria

Vladimir I. Karasik, Doctor of Science in Philology, Department of English Philology, Professor and Chair, Volgograd State Pedagogical University, Russia

Volodimir Lizogub, Doctor of Science in Biology, Head of the department of anatomy and physiology of humans and animals, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine

Zinaida A. Kharitonchik, Doctor of Science in Philology, Department of General Linguistics, Minsk State Linguistic University, Belarus

Zoltán Poór, CSc in Language Pedagogy, Head of Institute of Pedagogy, Apáczai Csere János Faculty of the University of West Hungary

Managing editor:

Barkáts N.

© EDITOR AND AUTHORS OF INDIVIDUAL ARTICLES

The journal is published by the support of Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe

BUDAPEST, 2015

Statement:

By submitting a manuscript to this journal, each author explicitly confirms that the manuscript meets the highest ethical standards for authors and co-authors. Each author acknowledges that fabrication of data is an egregious departure from the expected norms of scientific conduct, as is the selective reporting of data with the intent to mislead or deceive, as well as the theft of data or research results from others. By acknowledging these facts, each author takes personal responsibility for the accuracy, credibility and authenticity of research results described in their manuscripts. All the articles are published in author's edition.

THE JOURNAL IS LISTED AND INDEXED IN:

INDEX COPERNICUS: ICV 2014: 70.95; ICV 2015: 80.87

GOOGLE SCHOLAR

CROSSREF (DOI prefix:10.31174)

ULRICHS WEB GLOBAL SERIALS DIRECTORY

UNION OF INTERNATIONAL ASSOCIATIONS YEARBOOK

SCRIBD

ACADEMIA.EDU

CONTENT

Ритуалотвірні складові та їх жанрові конфігурації в англомовній комуні кації (на матеріалі передвиборчих дебатів у США) <i>О. М. Афанасьєва</i>	7
Метафізичні парадигми у творчості першого покоління англійських метафізиків (Дж. Донна, Дж. Герберта, Ф. Кверлза) <i>А. В. Безруков</i>	12
The rendering of structural and paradigmatic features of colloquial lexemes in the Ukrainian translation of “The Elementary Particles” by Michel Houellebecq <i>А. Bilas</i>	16
The sources of metaphorization and peculiarities of the metaphorization process in medical terminology <i>У. Brazhuk</i>	20
Репрезентація сенсорно-рецептивної концептуалізації дійсності на фонетико-морфологічному ярусі мови (можливості міжмовного дослідження) <i>І. О. Голубовська</i>	24
Займенник як засіб вираження імпліцитних смислів <i>О. В. Калашиник</i>	29
Семантичний простір фланерства у французькій лінгвокультурі <i>Л. В. Клименко</i>	33
Категорія визначеності/невизначеності крізь призму ідей прихованої граматики <i>В. М. Лабетова</i>	37
Лінгвокогнітивні особливості функціонування фрейму NATURE CONSERVATION (ОХОРОНА ПРИРОДИ) у художньому творі (на матеріалі роману Джоната Франзена “Свобода”) <i>Т. В. Луньова</i>	42
Прагмалінгвістичний аналіз мовленнєвого Жанру «грубий наказ» (на матеріалі Турецького художнього дискурсу) <i>Т. В. Нікітюк</i>	47
Соціолінгвістична трансформація норм міжкультурного спілкування в реаліях глобалізованого світу <i>С. В. Новоселецька, Н. В. Шапран</i>	51
Образи-стереотипи злочину та злочинця в американській наївно-мовній картині світу <i>О. С. Олійник</i>	57
Нормативність політичного дискурсу парламентських дебатів у Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії <i>О. І. П’єух</i>	61
Структурно-контентні особливості друкованих часописів Австралії <i>Ю. І. Рогач</i>	65
Персональне мовлення як складова жанрово-стилістичної домінанти макростилістичного рівня (на матеріалі оповідань Інгеборг Бахманн) <i>О. Б. Склярєнко, Л. П. Летюча</i>	69
Особливості функціонування дієслова bulunmak у перифрастичних формах (на матеріалах текстів офіційно-ділового стилю) <i>Г. Ю. Спотар-Аяр</i>	73

Особливості інформаційної структури іменної фрази у давньоанглійській мові <i>Д. О. Вольницька</i>	78
Транспозиція особових форм у вираженні різновидів категорійного значення другої особи <i>Н. Ю. Ясакова</i>	82

Ритуалотвірні складові та їх жанрові конфігурації в англомовній комунікації (на матеріалі передвиборчих дебатів у США)

О. М. Афанасьєва

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Corresponding author. E-mail: afanasieva.olga.n@gmail.com

Paper received 27.01.17; Accepted for publication 05.02.17.

Анотація. Статтю присвячено виокремленню та лінгвопрагматичному опису компонентів комунікативної інтеракції, які мають ритуалотвірний потенціал і виражають комунікативні домінанти належності, давання / взяття, змагання, моделювання, форматування. Вони представлені в жанрово і ситуативно зумовлених комунікативних конфігураціях і позначаються за допомогою різних семіотичних засобів Теоретичні положення розглядаються на матеріалі передвиборчих дебатів Г.Клінтон і Д.Трампа.

Ключові слова: ритуал, комунікація, домінанта, компонент, жанр, конфігурація.

Вступ. Дослідження складових і структур комунікації є наразі одним із актуальних напрямків сучасного мовознавства. Пошук відповідних одиниць та рівнів аналізу поставив на одне із чільних місць вивчення ритуалу, який, з одного боку, розглядається як цілісний формат певної комунікативної ситуації, а з іншого – як сукупність елементів та ознак, які тим чи іншим чином організують комунікативний процес, позначають його специфіку і виявляються в різних типах спілкування. Дослідження цього аспекту комунікації є новим, адже ритуал є складним багатоаспектним явищем, компоненти якого та принципи їх взаємодії не отримали наразі вичерпного прагмакомунікативного опису, і має як теоретичну значущість, розвиваючи і доповнюючи теорію комунікації, так і практичне застосування у навчальній і дослідницькій галузях.

Короткий огляд публікацій. Вивчення ритуалу, особливо у сучасну добу, відзначається полідисциплінарним характером. Його досліджували і досліджують в етнографічній, антропологічній, соціологічній, філософській, культурологічній, етіологічній, психологічній, когнітивістській, медіа площинах (див. праці Е.Дюркгайма, А.ван Геннепа, Дж.Харрісона, В.Тернера, В.Уорнера, М.Дуглас, Б.Малиновського, К.Леві-Строса, Ф.Сталя, М. Мосса, А. Редкліфа-Брауна, У. Робертсона-Сміта, В. Тернера, Дж. Фрейзера, М. Еліаде, Р.Раппопорта, К.Лоренца, П.Бурдьє, Ф.Лардельє, Р.Коллінза, Р.Граймса, Е.Каца, Д.Даяна, Г.Тачмен, М.Комана, Е.Ротенбулера, Н.Коулдрі, Дж.Алекзендера, Р.Сосіса, К.Алкорти, Д.Сміта, А.Байбуріна, В.Глебкіна). Водночас, із появою праць Е.Гофмана, Е.Ліча, Д.Карєя ритуал стає предметом комунікативних, лінгвопрагматичних досліджень, переводиться із плану переважно релігійних студій до вивчення повсякденних комунікативних практик. Так, Е.Ротенбулер наголошує на необхідності дослідження в теорії комунікації того, як функціонує ритуал і введення концептуального поля ритуалу для повноцінного розвитку комунікативних студій [7, с.129].

Сучасні потрактування і дефініції ритуалу представляють його як певний тип культурно визначеної діяльності у її поведінково-комунікативному аспекті та складних формах символізації і семіотизації. Ритуал виражається у повторюваній тілесній, поведінковій символізації форм і ритму «людськості», яка узгоджує правила або умови присутності та участі людини в

безлічі реальностей [3, с.282]. Як уважає Я.Сноек, ритуальна поведінка є особливим способом поведінки, який слід відрізнити від звичайної поведінки. Її виконавці (принаймні частково) і є її власною аудиторією. Загалом, всі людські дії можуть бути частиною ритуальної поведінки, включаючи мовні акти. Проте, в кожному конкретному випадку, більшість із них традиційно можуть бути санкціоновані як власне ритуальні. Здебільшого ритуальна поведінка відбувається в конкретних місцях і / або в певний час, є більш формалізованою, стилізованою, структурованою і стандартизованою, ніж звичайна поведінка, має сценарій, є цілеспрямованою і символічно значущою для учасників ритуалу. Принаймні ті, хто грає в ньому активну роль вважають, що вони є учасниками незвичайного у поведінковому плані дійства [9, с.13].

Ритуал розглядається як культурно сконструйована система символічної комунікації, яка складається з шаблонної і впорядкованої послідовності слів і вчинків та часто виражається різноманітними засобами, чий контент і оформлення характеризуються певним ступенем формалізованості, стереотипності, конденсованості і повторюваності [11, с.119]. Ритуал і ритуалізація визначаються як послідовність дій [6, с.71], взаємодія [4, с.37], яким надається особлива значущість, як певна якість дії [10, с.3]. При цьому ритуал спрямовано на виокремлення, моделювання та відтворення ідеального стану речей в звичайному плінні подій [8, с.63]. З погляду К. Белл, ритуалізація може бути описана як стратегічне продукування цілеспрямованих схем, які структурують навколишнє середовище таким чином, що це середовище стає джерелом цих схем і їх цінностей [1, с.XI].

Мета. Таким чином, метою нашого дослідження є визначення основних складових комунікативної взаємодії, які мають ритуально значущий твірний потенціал, та їх лінгвопрагматичний опис.

Матеріали та методи. Матеріалом дослідження слугує жанр передвиборчих дебатів, зокрема фінальні передвиборчі дебати Г.Клінтон і Д.Трампа, які відбулися 19.10.2016 [12]. Основним методом дослідження є прагмакомунікативний із застосуванням структурно-семантичного та семіотичного підходів.

Результати і їх обговорення. Ритуалізація розглядається як процес виокремлення і фіксації точок і площин перетину індивідуальних просторів життєді-

яльності людей та їх символізації у системі уявлень, цінностей, що формують ядро спільного простору соціуму. Вона здійснюється в комунікативному плані, адже віднаходження спільного, надання йому символічного смислу відбувається у спілкуванні. При цьому сам процес комунікації у його трансмісійному (передача інформації) і реляційному аспектах та його складові набувають символічного значення та різною мірою ритуалізуються. До установчих ритуалотвірних домінант цього плану слід віднести домінанти *належності (ідентифікації), давання / взяття (наділення, поділення, обміну), змагання, моделювання, форматування*.

Наші дослідження показали, що ці домінанти виражаються у відповідних компонентах комунікації, мають різний ступінь вираження і представлені в різних ситуативно зумовлених структурних конфігураціях, які корелюють з поняттям мовленнєвого жанру, за допомогою різних семіотичних засобів: *акціо-нально-перформативних, тілесно-поведінкових, вокальних, лінгво-дискурсивних, часово-просторових, дизайну, природних об'єктів, артефактів* тощо. При цьому утворюється своєрідні «інтерритуальні» зв'язки між компонентами різних ритуальних форматів, дійств тощо, які утворюють жанрово і ситуативно зумовлені конфігурації. Одну з реалізацій такої конфігурації представлено в форматі фінальних президентських дебатів у США. Ці дебати кандидатів на пост президента США самі є частиною складної поліжанрової передвиборчої кампанії і включають вищезазначені компоненти у жанрово обумовлених формах.

Так, *змагальність і гра* лежать в основі основних механізмів функціонування суспільних відносин, суспільства в цілому. Основними галузями, де вони набувають особливої значущості є мілітарна, спортивна, політична, судова, економічна, педагогічна, наукова. Змагальність організує комунікативні виміри дискусії, диспуту, полеміки і, в найширшому значенні – діалогічності як такої. Вона є регулювальним механізмом у постійній взаємодії конфлікту і співпраці, у набутті чи підтриманні певного статусу. У широкому плані, формати ввічливості, вивченню яких присвячено багато досліджень в рамках відповідної теорії ввічливості, по суті відображають ритуалізовані форми збереження комунікативної рівноваги, «лиця» комунікантів. Зі свого боку, гра, яка є важливим корелятом змагальності, визначає функціонування і розвиток людської культури (Й.Хейзинга) і відзначається високим рівнем ритуалізації. Поняття гри тісно пов'язано з *удаванням, надіванням маски* і відповідно – з механізмами ідентифікації. Зміна ідентичності у грі зумовлює перехід до іншого статусу, подолання символічних кордонів, обмежень тощо. Змагальність визначає сам жанр дебатів, його комунікативний формат, відповідну риторичку. Учасники дебатів постійно підкреслюють, вербалізують цей компонент, посилюються на нього (*WALLACE: ...And there is almost no issue that separates the two of you more than the issue of immigration. Actually, there are a lot of issues that separate the two of you.*). Одним із основних інструментів змагальності виступає акт звинувачення, до якого нерідко звертається Д.Трамп. При цьому відбувається певне пом'якшення звинувачення шля-

хом його комунікативного переспрямування (3-я особа) та надання форми опосередкованого, непрямого акту. Так, звинувачення Б.Обами Д.Трампом по суті спрямовано на його держсекретаря (*TRUMP: But what she doesn't say is that President Obama has deported millions and millions of people just the way it is*) або сам мовець бере на себе лише роль транслятора звинувачень, висловлених громадянами: *TRUMP: I was up in New Hampshire the other day. The biggest complaint they have – it's with all of the problems going on in the world, many of the problems caused by Hillary Clinton and by Barack Obama.* Домінанту змагальності виражено не лише лінгвально, а й сукупністю різних семіотичних засобів, таких як розташування на сцені, поведінкові, міможестуляційні вияви, прямування погляду тощо. Так, зокрема, присутні та медіапостерігачі відмітили, що кандидати перед початком дебатів не потиснули один одному руки. Таким чином, складова змагальності постійно перебуває в динаміці пом'якшення / посилення.

Включення / виключення є ритуально значущим компонентом передусім ідентифікувального типу і може складати як основу цілісної ритуальної взаємодії, так і входити до складних ритуалізованих ситуацій чи жанрів. Так, наприклад, включення до певної групи, до кола «своїх» лежить в основі ритуалу вітання і водночас є присутнім практично у всіх видах ритуалів. Крім того, включення може стосуватися організації тимчасової спільноти, вступ до рамок певної комунікативної ситуації. Включення є також компонентом складного ритуалу гостинності, де він позначає дозвіл на входження до особистої (чи колективної) символічної території. Включення засновується на ідентифікації і визнанні (статусу, ролі і т.д.) і часто виражається як (само)презентація особи.

Виключення може позначати як власне виключення з групи, так і вихід з формату певної комунікативної ситуації. Так ритуал прощання може розглядатись як вихід з конкретної ситуації комунікації, як другий член антиномії *вітання / прощання*. У цьому сенсі він є носієм передусім фатичної функції вступу до комунікативної ситуації, встановлення контакту з адресатом. Крім того, прощання є основним компонентом складного ритуалу поховання. Виключення з групи може складати основу складної структури судового процесу, ритуалів покарання. Включення / виключення є складниками ритуалів переходу, які, за А. ван Геннепом, є одним із засадничих видів ритуалу [13]. В аналізованих дебатах компонент включення / виключення представлено як:

- комунікативний формат, який охоплює учасників дебатів та їх безпосередньо, дистанційно та віртуально присутню аудиторію, як факт зустрічі, який є необхідною умовою комунікативної взаємодії, за Е.Гофманом [5, с.2]: *TRUMP: Well, first of all, it's great to be with you, and thank you, everybody;*
- презентацію (та легітимацію) учасників: *WALLACE: ...we welcome the Democratic nominee for president, Secretary Clinton, and the Republican nominee for president, Mr. Trump;*
- посилання на ритуал гостинності: *CLINTON: Thank you very much, Chris. And thanks to UNLV for hosting us;*

- протиставлення «свій / чужий», яке слугує основним аргументом у змаганні двох кандидатів. При цьому семантика і риторика об'єднання є більш властивою Г.Клінтон, а виокремлення, обмеження – Д.Трампу, що підсумовує ведучий: *WALLACE: All right. Let's move on to the subject of immigration. And there is almost no issue that separates the two of you more than the issue of immigration. Actually, there are a lot of issues that separate the two of you. Mr. Trump, you want to build a wall. Secretary Clinton, you have offered no specific plan for how you want to secure our southern border. Mr. Trump, you are calling for major deportations. Secretary Clinton, you say that within your first 100 days as president you're going to offer a package that includes a pathway to citizenship. The question, really, is, why are you right and your opponent wrong?*

Одним із невербальних виявів цього компоненту є американські прапори на сцені, де відбувалися дебати, які є символом державності, національної єдності і засвідчують домінування об'єднаного формату в рамках якого відбувається змагання кандидатів.

Надання, визнання, підтвердження статусу стосується соціальної ролі, професійної кар'єри, може мати гендерно-вікові домінанти. Визнання, яке є важливим компонентом ритуальної взаємодії, необхідно пов'язано з попереднім – включення до спільноти і, відповідно, є складовою ритуалів переходу. Воно може розглядатися в параметрах комунікативної стратегії легітимації (за П.Шародо [2]), яка полягає у праві на слово, на певну комунікативну роль. Як високою мірою ритуалізована форма визнання присутнє в церемоніях посвячення (освячення), які можуть мати релігійний, світський або змішаний світсько-релігійний характер і стосуватися як людей, живих істот, так неживих об'єктів, артефактів. У форматі дебатів постійно відбувається регулювання комунікативного статусу, права на слово уповноваженим на це медіатором-аніматором, як от: *WALLACE: Secretary Clinton, thank you. Mr. Trump, same question.*

Принесення присяги, обітниця є дзеркальним відбиттям попередньо представленого компонента – надання статусу, адже якщо надання статусу має адресантно-адресатне спрямування, то присягання є здебільшого відповіддю, реакцією згоди, прийняття наданого. Водночас зміст присягання не вичерпується цією реактивною функцією, а включає також мовленевий промісивний акт виконати обіцяне, дотримуватись певних норм, тобто взяти на себе відповідальність за проголошене. Власне присяга обраного президента є завершальним моментом (перформативним актом) виборчого процесу і є частиною церемонії інавгурації як перформансу, який включає увесь набір відповідних семіотичних засобів. Промісивний акт у дебатах становить основу надзвичайно важливого соціокомунікативного компоненту взяття на себе відповідальності, але у перспективі, яка є обумовленою не лише віртуальним майбутнім часом її реалізації, але й умовним модусом обрання на пост президента. Слід відмітити, що Д.Трамп постійно намагається нейтралізувати модуси віртуалізації своїх обіцянок, переводячи їх в план граматичного теперішнього на позначення майбутнього, у здійсненні якого не може

бути сумнівів: *TRUMP: ...We stop the drugs. We shore up the border.*

Дарування є глибинним механізмом обміну, взаємодії, яке лежить в основі організації людської спільноти, комунікації як такої і виявляється як надання певних благ, матеріальних чи символічних, або матеріально-символічних одночасно у формі окремого дійства в ритуалах жертвоприношення, в церемонії нагородження певними відзнаками. Водночас нагородження входить до складної ритуальної конфігурації переходу, адже воно засвідчує підвищення статусу особи, яку відзначено. У повсякденному спілкуванні цей аспект набуває форми подяки і слугує актом поваги, який, за Е.Гофманом, лежить в основі ритуалу [5]. Подяка в дебатах слугує також елементом регулювання комунікативної взаємодії, який є формалізованим засобом засвідчення поваги до «лиця» комуніканта, а також ввічливим засобом переривання мовця і передачі слова іншому (*WALLACE: Thank you, Secretary Clinton. I want to follow up...*). Одним із основних видів дарування є розділення належних соціокомунікативному актору цінностей, матеріальних і символічних, з іншим, що відзначає перехід іншого із статусу «чужого» до «свого» або підтвердження, підтримання цього статусу. Як зазначалося вище, основною ритуалізованою соціокомунікативною структурою поділення є ритуал *гостинності*, в якому чільне місце посідає *спільна трапеза* – розділення головного життєво необхідного ресурсу з іншим, яка виконує низку символічних соціокультурних функцій. Так, саме вона часто є частиною ритуальних заходів, церемоній тощо.

Особливим ритуальним елементом виступає *комеморативний*, який може набувати домінанти *святкування*, *відзначення* тобто *рекурсії* до певної події та започаткованих нею *традицій*, наділених особливою значущістю, які відмічаються як релігійні, національні, індивідуальні свята. Така подія може бути потрактованою в рамках ритуалу створення світу, переходу як уведення нової інституції чи інституціоналізації нового порядку, святкування дня народження і т.п. Традиції, на які часто посилаються учасники дебатів, слугують одним із смислових осередків політичної аргументації (*CLINTON: ...I understand and respect the tradition of gun ownership. It goes back to the founding of our country.*).

Протиставлення *чистого / нечистого* як корелятив належного / неналежного також є одним із фундаментальних ритуальних компонентів не лише в релігійній сфері, але й у світській. Очищення у своєму символічному значенні є модусом переходу до кращого і лежить в основі розбудови морально-етичних категорій та відповідних норм. Нечисте, отруйне руйнує і знищує, як от наркотики: *TRUMP: ...All of the problems – the single biggest problem is heroin that pours across our southern border. It's just pouring and destroying their youth. It's poisoning the blood of their youth and plenty of other people.*

Особливим компонентом, який, фактично, є обов'язково присутнім у різного роду ритуалізованих конфігураціях, є модус *дезидеративності*. У своєму цілісному вигляді його представлено в молитві, побажаннях різного роду, вітальних формулах типу «Good

morning!»). У широкому сенсі ритуал завжди спрямовано до модусу бажаного і, відповідно, до вектору майбутнього. Цей модус є одним із визначальних у дебатах і перегукується з промісивним: *CLINTON: I want to get everybody out of the shadows, get the economy working, and not let employers like Donald exploit undocumented workers, which hurts them, but also hurts American workers.*

Визначальну роль у ритуальній взаємодії набуває делегування, медіація комунікативних функцій третій особі, що створює складний полікомунікативний формат і є особливо розповсюдженим у сучасних практиках, особливо в медіа. Так, священнослужитель є комунікативним посередником між людиною і вищою істотою, певний предмет може наділятися такою медіаційною функцією у магії, суспільному чи особистому житті, ставати фетишем. Аналізовані дебати є яскравим прикладом такої медіації, адже саме ведучий уособлює суспільство, ставлячи питання кандидатам, несе відповідальність за регулювання інтеракції та дотримання вимог регламенту, а також слугує комунікативним посередником, який, як зазначалося вище, «пом'якшує» гостроту змагання.

Саме ведучий, у даному випадку, виголошує формальні принципи ритуалізації дебатів, адже однією з основних ознак ритуалу є його *регламентованість та фіксація*: *WALLACE: Good evening from the Thomas and Mack Center at the University of Nevada, Las Vegas. I'm Chris Wallace of Fox News, and I welcome you to the third and final of the 2016 presidential debates between Secretary of State Hillary Clinton and Donald J. Trump. This debate is sponsored by the Commission on Presidential Debates. The commission has designed the format: Six roughly 15-minute segments with two-minute answers to the first question, then open discussion for the rest of each segment. Both campaigns have agreed to those rules. For the record, I decided the topics and the questions in each topic. None of those questions has been shared with the commission or the two candidates. The audience here in the hall has promised to remain silent. No cheers, boos, or other interruptions so we and you can focus on what the candidates have to say. No noise, except right now, as we welcome the Democratic nominee for president, Secretary Clinton, and the Republican nominee for president, Mr. Trump. (APPLAUSE).* Цей аспект ритуалу зафіксовано в письмових чи усних дискурсах інструктивного типу; він становить також *метакомпонент* самого ритуального дійства, а саме

посилання на параметри ритуалу, його походження, фіксацію тощо. У сучасну добу важливу роль відіграє *опис, нарація, рефлексія, коментарі* щодо ритуалу у різних типах дискурсу, особливо у медійному.

Слід зазначити, що реальні форми і засоби вираження цих складових є полісемічними, поліфункціональними і часто виражають кілька комунікативно-ритуальних значень.

Висновки. Таким чином, проведене дослідження дозволило виокремити ритуалотвірні складові комунікації, такі як *належність (ідентифікація), давання / взяття (наділення, поділення, обміну), змагання, моделювання, форматування*, які складають основу цілісних ритуалів, а також виступають компонентами різною мірою ритуалізованих жанрів. Так, ці доміанти виявляються у цілісному прототиповому вигляді в ритуалах переходу, дарування та обміну (жертвопринесення, гостинності, спільної трапези тощо), змагання, поклоніння, молитви, очищення, а також виступають засадничими ритуалотвірними принципами, такими як рекурсивність, моделювання, нормування, в різних типах комунікації. Вони виражаються передусім у таких компонентах комунікативної структури, як комунікативна ситуація та її форматування, позиціонування комунікантів, перебіг інтеракції і постають як *включення / виключення; змагальність; легітимація (надання, визнання, підтвердження статусу); нагородження (подяка); розділення насущного і символічного; традиція, звичай, святкування, комеморація; промісивність (присягання, обіцянка, обітниця); дезидеративність (бажання, прохання, молитва); очищення (як модус меліоративного моделювання, нормування, моральності); делегування, медіація («полікомунікативність»); форматування (процедурність, метаопис, метанарація, коментар).*

Виділені компоненти ритуальної взаємодії утворюють структуру, яка має конфігуративний характер. Її складові можуть розміщуватися на різних рівнях організації і мати різні семіотичні форми вираження. Вони забезпечують стійкість комунікативного формату, легітимують позиції і статус комунікантів та забезпечують протікання інтеракції згідно визначеної мети. При цьому власне ритуальний характер цих компонентів надає їх функціям додаткового ціннісного, символічного навантаження. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в поглибленому вивченні ритуалотвірних засад комунікації та їх лінгвопрагматичному описі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Bell C. M. Ritual: Perspectives and Dimensions / C.M.Bell. – N. Y.: Oxford University Press, 1997. – XV, 353 p.
2. Charaudeau P. Étude de la politesse entre communication et culture / P. Charaudeau // Du sens à la signification. De la signification aux sens. Mélanges offerts à Olga Galatanu. – Bruxelles: Peter Lang, 2014. – P. 137-154.
3. Delattre R. A. Ritual Resorcelfulness and Cultural Pluralism / R.A.Delattre // Soundings. – 1978. – Vol.61, No.3. – P. 281-301.
4. Erikson E. H. Toys and Reasons: Stages in the Ritualization of Experience / E. H. Erikson. – N.Y.: Norton, 1977. – 186 p.
5. Goffman E. The Interaction Order: American Sociological Association, 1982 Presidential Address / E. Goffman // American Sociological Review. – 1983. – Vol. 48, No. 1. – P. 1-17.
6. Grimes R. Deeply into the Bone: Re-inventing Rites of Passage / R. Grimes.. – Berkeley: University of California Press, 2000. – 393 p.
7. Rothenbuhler E. W. Ritual communication : from everyday conversation to mediated ceremony / E. W. Rothenbuhler. – Thousand Oaks, Calif. ; London : Sage Publications, 1998. – XV, 159 p.
8. Smith J. Z. Imagining Religion: From Babylon to Jonestown / J. Z. Smith. – Chicago: University of Chicago Press, 1988. – 180 p.
9. Snoek J. Defining 'Rituals' / J. Snoek // Theorizing Rituals: Issues, Topics, Approaches, Concepts. Vol. 1. – Leiden, Boston: Brill, 2006. – P.3-15.
10. Stephenson B. Ritual. A Very Short Introduction / B. Stephenson. – Oxford University Press, 2015. – XV, 126 p.

11. Tambiah S. J. A Performative Approach to Ritual / S. J. Tambiah // Proceedings of the British Academy. – 1979. – Vol. 65. – P.113-169. https://www.washingtonpost.com/news/the-fix/wp/2016/10/19/the-final-trump-clinton-debate-transcript-annotated/?utm_term=.3b7e74b664f4
12. The final Trump-Clinton debate transcript, annotated by Aaron Blake, October 19, 2016. – Режим доступа:
13. Van Gennep A. The Rites of Passage / A. van Gennep. – University Of Chicago Press, 1961. – 224 p.

Ritual-forming components and their genre configurations in the English-language communication (based on pre-election debates in the USA)

O. M. Afanasieva

Abstract. The article deals with linguistic and pragmatic description as well as singling out of the communicative interaction components that have a ritual-forming potential and express the communicative dominants of affiliation, giving / taking, competition, modelling, formatting. They are represented in a genre-related and situation-driven communicative configurations and marked by different semiotic means. Theoretical issues under consideration are based on the materials of the Hillary Clinton and Donald Trump pre-election debates.

Keywords: ritual, communication, dominant, component, genre, configuration.

Ритуалообразующие составляющие и их жанровые конфигурации в англоязычной коммуникации (на материале предвыборных дебатов в США)

Афанасьева

Аннотация. Статья посвящена выделению и лингвопрагматическому описанию компонентов коммуникативной интеракции, имеющих ритуалообразующий потенциал и выражающих коммуникативные доминанты принадлежности, дачи / взятия, соревнования, моделирования, форматирования. Они представлены в жанрово и ситуационно обусловленных коммуникативных конфигурациях и обозначаются с помощью различных семиотических средств. Теоретические положения рассматриваются на материале предвыборных дебатов Х.Клинтон и Д.Трампа.

Ключевые слова: ритуал, коммуникация, доминанта, компонент, жанр, конфигурация.

Метафізичні парадигми у творчості першого покоління англійських метафізиків (Дж. Донна, Дж. Герберта, Ф. Кверлза)

А. В. Безруков

Дніпропетровський національний університет залізничного транспорту ім. академіка В. Лазаряна

Paper received 13.02.17; Accepted for publication 28.02.17.

Анотація. Статтю присвячено дослідженню феномена метафізичної поезії, становленню її стилю в Англії першої половини XVII ст., виокремленню основних принципів поетизування. Аналіз проводиться із залученням поетичних творів першого покоління літераторів «метафізичної школи» (Дж. Донна, Дж. Герберта, Ф. Кверлза), які своєю творчістю поклали початок оформленню нового стилю, що поширився далеко за межі Британських островів. У роботах Донна, Герберта, Кверлза отримала розвиток нова літературна філософія, у якій повинні були поєднатися наукове, релігійне, поетичне, а сенс її був названий С. Джонсоном метафізичним. Барокова концепція людини і світу, у лоні якої зародилася й «метафізична школа», дозволила недопустимий раніше у поетичній мові синтез різнопланових засобів усвідомлення дійсності. Беззаперечним "головою" "метафізичної школи" визнається Дж. Донн, але внесок Дж. Герберта у розвиток її ідей значний, щоб зараховувати поета до решти представників напрямку. У статті пропонується теза, згідно якої наряду з Донном і Гербертом неабиякий вплив на формування стилю метафізичної поезії спричинив Ф. Кверлз.

Ключові слова: метафізична поезія, стиль, релігія, Бог, емблема, школа.

Метафізичне існує відколи людина вперше усвідомила трансцендентність світу, визнала існування іншої реальності, протилежної земному буттю. Проте якщо в уявленні античного індивіду ця основа була пов'язана з аїдовим «царством тіней», то у християнській картині світу розуміння позамежного співвідноситься з поняттям небесної ієрархії, з єдиним монотеїстичним началом – Богом, – на відміну від язичницького політеїзму. Інакше кажучи, на різних ступенях релігійного розвитку метафізичне зазнавало тієї чи іншої змістовної трансформації, як правило, пов'язаної з аксіологічними категоріями морального й духовного зростання людини.

Початок XVII ст. у європейській літературі характеризувався надзвичайним інтересом до поезії і всього того, що пов'язане з її створенням. Як не дивно, саме релігійне XVII ст., всупереч атеїстичному XVIII ст., є століттям триумфального царювання поезії. Художня творчість виходить на зовсім інший, ще недостатньо розвинений Ренесансом рівень пошуку і створення якісно нових засобів вираження поетами власного світовідчуття. Іспанський гонгоризм і концептизм, італійський маринізм, німецька сілезька школа, преціозна література Франції, англійський евуїзм – далеко не повний перелік заявок європейських поетів на створення по-філософськи вишуканої, лексично перенасиченої, складної літератури. Нерідко саме у подібному контексті вбачається виникнення англійської «метафізичної школи», формальна сутність якої надзвичайно близька до пишномовності попередніх її явищ, але її змістовний план багато у чому відрізняється від вимог її предтеч.

Мета статті – продемонструвати становлення основних принципів метафізичної поезії у творчості першо-

го покоління англійської «школи метафізиків» у першій половині XVII ст.

Творчу спадщину «школи», з якої власне і розпочалося справжнє оформлення стилю метафізичної поезії в Англії, безумовно, відкривають роботи Джона Донна (1572–1631). Всі знання про Божественний світоустрій, доступні людині, Донн вважав недостатніми, розуміючи під метафізичним абсолютну істину Всесвіту, одкровення, яке відкривається художнику під час кропіткої і довгої роботи зі словом. Ототожнюючи «метафізичне» і «потоїбічне», поет писав: «І це убоге знання <...> ми називаємо метафізичним, надприродним...» [4, с. 14]. Трактуючи поняття «метафізичний», Донн мав увазі новий духовний зміст мови, відступ від матеріальної конкретності, однозначності й прямої висловлювання, здатність співвідносити предмети і явища традиційно далекі одне від одного, полярні, суперечливі. Все це у подальшому стане зразками і критеріями метафізичного у поезії.

Як людина із неабиякими інтелектуальними здібностями Донн у рамках «метафізичної школи» започаткував сміливе поєднання релігійного, поетичного й наукового. У «Прощанні, що забороняє печаль» предметом мистецтва поет обрав образ кохання, слово «душа» (soule) стало провідним поняттям теологічної концепції, а з наукового апарату автор використав слово «циркуль» (compasses). І якщо між словами «кохання» та «душа» є певний асоціативний зв'язок, то звести ці явища з абсолютно непоетичним «циркулем» досить проблематично. Тим часом Донн із легкістю і бароковою віртуозністю вводить циркуль у поетичну тканину вірша так, ніби він і не є суто науковою одиницею:

...If they be two, they are two so
As stiffe twin compasses are two;

Thy soule, the fixed foot, makes no show
To move, but doth, if the'other doe...
[7, с. 34. – Курсив наш. – А. Б.]

Барокова концепція людини і світу, у лоні якої зародилася «метафізична школа», дозволяла недопустимий раніше у поетичній мові синтез різнопланових засобів освоєння дійсності. Підтвердженням цьому слугують і слова Й. О. Бродського, який писав, що «існують, як відомо, три методи пізнання: аналітичний, інтуїтивний і метод, який користувалися біблійні пророки – за допомогою одкровення. Відмінність поезії від будь-яких інших форм літератури у тому, що вона використовує

одразу три (тяжючи переважно до другого і третього), так як всі три презентовані у мові; і часом за допомогою одного слова, однієї рими тому, хто пише вірш, вдається опинитися там, де до нього ніхто не бував, – і далі, можливо навіть, ніж він сам бажав би» [1, с. 17]. У цьому висловлюванні Бродського (якого іноді називають «Донном нашого часу»), де визначаються три методи пізнання – аналітичний (науковий, раціональний), інтуїтивний (образний) і одкровення (божественний), –

вбачається суть не просто поезії як форми художньої творчості, але як засобу метафізичного мислення взагалі.

Мудрість, гострий і швидкий розум стали філософською основою не лише «метафізичної школи», але й всієї барокової літератури. Інтелектуальний підхід до трансцендентного дозволяв віруючим відволіктись від конфесійної боротьби. При цьому дотепність поезії не означала наявності у ній лише розумних просторікувань, а прагнула до складного й гармонійного синтезу протилежностей.

Проте у творчому доробку метафізиків можна відшукати і поезію дещо іншої спрямованості, хоча і у ній вони залишаються вірними своєму стилю. Донн, наприклад, на початку XVII ст. пише досить багато так званих віршів «на випадок» (послать, епіталам, траурних елегій), у яких проявляє себе як сформований майстер, що досконало опанував техніку написання поетичних творів, здатних передати найвигадливіший хід думок автора. Але, як справедливо помітив Д. Буш, блискуча майстерність нечасто поєднується у таких

...And new Philosophy calcs all in doubt,
The Element of fire is quite put out;
The Sunne is lost, and th'earth, and no mans wit
Can well direct him where to looke for it.
And freely men confesse that this world's spent,

Три століття потому доннівське мислення в епоху розриваного зв'язку часів Т. С. Еліот назве «розпадом цілісності світосприйняття» (dissociation of sensibility),

Let mans Soule be a Spheare, and then, in this,
Th' intelligence that moves, devotion is;
And as the other Spheares, by being growne

Проте руйнування зв'язку часів (за Донном) і розпад повноти світовідчуття (за Еліотом) – це не втрата традиції і не втрата єдиного зв'язку між різними поколіннями людей, це насамперед втрата Бога, Абсолюту, втрата такої необхідної духовної асоціації (релігії) між людським і божественним, земним і небесним.

Важливою відмінністю творів Донна від його попередників стає їхня безумовна оригінальність, яку навряд чи можна віднайти у літературі минулого. З цього приводу А. М. Горбунов пише: «Донн – поет дуже складний і часом загадковий. Його вірші абсолютно не вміщуються у рамки готових визначень і немов навмисне дразнять читача своєю багатозначністю, несподіваними контрастами і поворотами думки, поєднанням тверезо-аналітичних суджень зі сплесками пристрастей, постійними пошуками і постійною незадоволеністю» [2, с. 7]. Твори Донна, що насамперед звернені до інтелекту читачів, зачіпають і їхні почуття. В англійській ліриці XVII ст. він став одним із перших творців поезії, основу якої становить антитетичне поєднання інтелектуального й чуттєвого, розумового й емоційного, духовного й тілесного. Цікаво, що Донн був не схильний цілком заперечувати роль плотської складової любовного союзу. В «Екстазі» (The Ecstasie) поет надивовижу детально описує містичний екстаз закоханих, чії душі, вийшовши з тіл, злилися воедино. Але, хоча таємничий союз і відбувся у душах закоханих, породивши єдину нову душу, він був би неможливим без участі плоті. Адже вона звела люблячих разом і є для них, висловлюючись мовою Донна, ні «нікчемним шлаком», а важливою частиною сплаву, який символізує істинний союз.

Віршах із глибиною істинного почуття [3, с. 131]. Та здається, Донн ставив перед собою іншу мету. Створюючи вірші «на випадок», він лише дотримувався тогочасного звичаю: шукаючи покровительства, поет присвячував рядки впливовій особі. Але і тут він виступає новатором, переосмислює традицію [див.: 5, с. 42–45]: у Донна похвала особі, як правило, не містить у собі звичайного прославлення достоїнств і не обмежується виключно світськими компліментами, проте вона є приводом до роздумів про високі духовні істини.

Метафізичні пошуки Донна в одному з таких творів – «Анатомія світу. Перша річниця» (An Anatomy of the World. The First Anniversary) – стали грандіозним роздумом про розпад світу, дисгармонію, втрату зв'язку між людиною (мікрокосмом) і всесвітом (макрокосмом), антагонію земного й небесного, втілену в ідеалізованому образі померлої дівчини. У поемі звучить улюблена думка поета про те, що смерть навіть однієї людини розкитує основи буття:

When in the Planets, and the Firmament
They seeke so many new; they see that this
Is crumbled out againe to his Atomis.
'Tis all in pieces, all cohaerence gone...
[7, с. 177]

сенс якого співвідноситься з рядками з іншої поезії метафізика «Страсна п'ятниця 1613 року» (Good Friday, 1613. Riding Westward):

Subject to forraigne motions, lose their owne,
And being by others hurried every day,
Scarce in a year their naturall forme obey... [7, с. 259]

Втім, пристрасний драматизм поетичних творів Донна у пізні роки його життя поступається спокійній врівноваженості. Поглинений проповідницькою діяльністю, він майже полишає поезію. Релігійні мотиви останніх років творчого сплеску поета зближують його зі ще одним видатним метафізиком століття, чия мати довгий час була другом і покровителькою Донна, неперевершеним автором духовної лірики Джорджем Гербертом (1593–1633), який свідомо намагався не створювати характерних рис у своїй творчості і не прагнув письменницької кар'єри настільки, що його роботи, скоріше, здаються обережною перевіркою самого себе, аніж серйозною риторичною заявкою; спробою долучитися до невеликої когорти обізнаних, аніж вразити широкий загал; глибоким ліричним спогляданням світу, аніж епічно-драматичним міфотворенням.

Літературознавчою критикою прийнято вважати Дж. Герберта, автора збірки релігійної поезії «Храм» (The Temple), найпопулярнішим у своїх переконаннях з усіх представників «метафізичної школи». Думається, що таке судження багато у чому продиктоване тим, що нерідко критика зрівнювала власне метафізичне і релігійне, чітко не відрізняючи перше від другого. Але здається, Герберт у своїй свідомості ближче до релігійного, ніж до «вільного» метафізичного. Пояснюється це тим, що у своїх віршах він не писав про Божественний світоустрій (як це робили інші метафізики), а сповідував його. Жоден з метафізиків так, як він, не шукав Божественний сенс і особливе призначення власної поезії (My God, a verse is not a crown; / No point of honor, or gay suit; / No hawk, or banquet, or renown, / Nor a good sword, nor yet a lute... [8, с. 69]). У «Сутності» (The Quidditie) Герберт, звертаючись до Неба, чітко

визначає своє завдання, говорячи, що разом із поезією

... It is no office, art, or news,
Nor the Exchange, or busie hall:

Образна структура робіт Герберта відмінна від неповторної дотепності Донна – у цьому, здається, єдина принципова різниця між двома творцями вишуканої поезії. Світське і духовне життя Донна відрізняються, проте у першому поет завжди знаходив відлуння другого. У Герберта все інакше: його реальний план дійсності не був відображенням іншого світу, ліричний герой перебуває лише у вимірі почуттів і передчуттів, овіяних глибоким духовним змістом, які не дивлячись на індивідуальність, набувають узагальненого характеру. Людські хвилювання і бажання у Герберта відходять на другий план, зображуються поетом контурно і полягають у тому, що, скажімо, людські долі схожі у нього на тліюче вугілля (Man is no starre, but a quick coal / Of mortall fire [8, с. 79] – Employment II), а замерзлі руки зігріваються у рукавичках, щоб писати про любовні муки (... Onely a skarf or glove / Doth warm our hands [8, с. 54] – Love I).

Кожен зі світських образів Донна, навпаки, стає прикметою, таємничим знаком небесного світоустрою: наприклад, комору фантазія автора перетворює на Всесвіт, а ліжко закоханих – на центр світу (The Good-Morrow). При цьому філософсько-релігійні погляди поетів дуже близькі: як і Донн, Герберт писав про злиття душі й тіла, близького й далекого, так само бачив у людині звіра; але якщо Донн використав цей образ як алегорію на людські пороки (Man is a lump, where all beasts kneaded be... [7, с. 138] – To Sir Edward Herbert at Juliers), то Герберт вважав, що людина – це дійсно звір, який зазирнув у вищий сенс буття, звір, що має розум, а з ним і певну мудрість (For Man is ev'ry thing, / And more: he is a tree, yet bears no fruit; / A beast, yet is, or should be, more: / Reason and speech we onely bring... [8, с. 91] – Man). У відмінностях і розбіжностях цих є постійне прагнення до істини і пізнання, до єдиного метафізичного джерела першобуття.

У ліриці «Храму» Герберт звертається і до популярного у XVII ст. ієрогліфічного, або емблематичного, методу письма, який своїм корінням сягає середньовіччя. Згідно його канонів людині для пізнання всесвіту дано дві книги: Біблія (як книга одкровення) і Природа

*The world's a hive,
From whence thou canst derive
No good, but what thy soul's vexation brings:*

Зберігаючи історичну значущість емблеми, Кверлз робить візуалізацію образів своїм головним принципом, створюючи значну кількість віршів повчального характеру. Емблематизм досягає у творчості поета найвищого розвитку. Хоча до емблеми іноді зверталися й інші метафізики, зокрема Донн і Герберт, а пізніше Воєн, Марвелл, Крешоу, саме у творчості Кверлза вона знайшла найповнішого втілення. Збірка «Емблем»

... Thy hopes, instructed by thine eye,
Make thee appear more near than I;
My floor is not so flat, so fine,

Щоб зрозуміти метафізичну образність, варто згадати традиції емблематичного жанру. Втім, у благочестивій поезії англійських метафізиків емблема піддається певній трансформації. Її енігматичні потенції відкривають широке поле для гри гострого розуму. Іконобор-

здобув спосіб пізнавати й звеличувати Його:

But it is that which, while I use,
I am with Thee: and 'MOST TAKE ALL'.
[8, с. 70]

(як книга творіння); а світ є не що інше, як божественна поема, особлива система символів-емблем, у таїнства якої необхідно проникнути. Художників XVII ст. приваблювала думка про те, що поет, наслідуючи Творця, може виражати свої ідеї у символічній формі і створювати власні емблеми за аналогією з Божественними. Найбільш виразно цей принцип реалізується у книгах емблем, де друкувалися різного роду ілюстрації з коротким девізом і більш розгорнутими поясненнями сенсу зображуваного [див.: 2, с. 40–41]. Але цікаво, що на сторінках «Храму» не знайти жодних авторських ілюстрацій (їхню роль відіграють власне вірші), хоча перші емблематичні книги в Англії з'явилися ще в елізаветинську епоху (і Герберт мав можливість перейняти досвід своїх попередників), щоправда особливої популярності вони набули лише у XVII ст., коли до цього жанру звернувся Френсіс Кверлз (1592–1644), автор релігійної лірики, поет-мораліст, який наряду з першими метафізиками Донном і Гербертом, здається, стояв біля витоків оформлення стилю метафізичної поезії в Англії, проявивши себе неперевершеним майстром у розкритті взаємодії образу і слова (бароковий емблематизм).

У такому контексті занадто суб'єктивним видається зауваження визнаного дослідника англійської літератури XVII ст. А. М. Горбунова, який відзначає «плідність» Кверлза як автора, але заперечує наявність у останнього «яскравого поетичного таланту» [2, с. 41]. У його поезії дійсно не знайти складної ритміки і вишуканих рим, притаманних більш обдарованому Донну, не зустріти у ній і захоплюючої дух музичності благочестивого Герберта, однак витончена образність і особливе відчуття стилю у творах Кверлза дозволяють ставити його ім'я в один ряд з геніальними сучасниками, видатними колегами по «метафізичній школі». Так, в одній із кверлзових «Емблем» (Emblems, 1635), які й зробили поета відомим, постає грандіозний за масштабами образ «світу-вулика», звідки кожна людина бере свій початок і де кожна крапля солодкого меду охороняється тисячами небезпечних жал:

But case thou meet
Some petty-petty sweet,
Each drop is guarded with a thousand stings...
(Book I, Emblem III [6, с. 17. – Курсив наш. – А. Б.])

[див.: 6] являє собою віршовані перекладання біблійних легенд, написані витівоватою мовою і супроводжувані символічними ілюстраціями. У будь-якому явищі поет шукає прихований містичний сенс, розробляючи техніку поетичної алегорії, втілюючи її крізь систему девізів, емблем, образів, що мають релігійний підтекст:

And has more obvious rubs than thine:
'Tis true; my way is hard and strait,
And leads me through a thorny gate...
(Book II, Emblem XI [6, с. 109])

чі тенденції Реформації сприяли прояву емблеми у літературі, що втратила безпосередній зв'язок з графічним зображенням, а отже, і передбачуваність, нерухомисть. Свою роль зіграв і здійснюваний через проповідь вплив протестантської типології, що провокував пере-

живання загальнохристиянського досвіду тут і зараз. Так, Донн, синтезуючи елементи емблематичного образу, доводить його до логічного кінця, розвиваючи у метафору-концепт; Герберт, використовуючи умовну образність, створює символи-емблеми нового типу: у його поезії храм Соломона постає англійським храмом, а серце ліричного героя – обителлю Бога; Кверлз виражає індивідуальний досвід у віршах, організованих як традиційні емблеми. Умовна образність стає об'єктом нової емпірії, що дозволяє на іншому рівні поєднувати предметність і абстракцію. Емблема прирівнюється до ієрогліфа, який, на загальне переконання митців XVII ст., має здатність виражати приховане знання.

Так, перша генерація метафізиків – Дж. Донн, Дж. Герберт, Ф. Кверлз – своєю творчістю поклала початок оформленню нового стилю, що поширився далеко за межі Британських островів, виокремивши головні принципи метафізичної поезії, що надалі стали програмовими для наступних поколінь послідовників. І якщо у наукових працях дослідників англійської літератури XVII ст. Кверлз ніколи не претендував на лідерство у «метафізичній школі», то стосовно Донна і Герберта серед літературознавців постійно виникають поларні судження.

Причина того, чому на Заході центральне місце у «метафізичній школі» частіше віддається Герберту, а не Донну, криється насамперед у тому, що останній сприймається більше як предтеча багатьох відкриттів стилю метафізиків, у той час як Герберт – експериментатор і родоначальник нового англійського вірша, який поклав початок використанню нескінченного різноманіття художніх засобів. Жанрове розмаїття, емблематичність поетичного стилю, чітка архітектоніка твору (The Temple), християнська символіка (The Crosse, Prayer, Sinnes Round, Jesu, Church Monuments), фігурність вірша (The Altar, Easter Wings), інтонаційна витриманість, багатозначні назви (Jordan, Employment), інтермедіальність (поєднання поезії з музикою, архітектурою, графікою) – все це і багато іншого – досягнення Герберта, знайдені у літературі минулих епох, але збагачені й по-новому розвинуті у рамках «метафізичної школи».

Очевидно, що у масштабах однієї статті дослідити колосальні творчі надбання метафізиків не виявляється можливим, тому вивчення це буде продовжено й надалі у тій частині, що зовсім залишилася поза увагою на сторінках цієї роботи, зокрема творчості молодшого покоління поетів «метафізичної школи» (Г. Воен, Р. Крешоу, Е. Марвелл).

ЛІТЕРАТУРА

1. Бродский И. А. Нобелевская лекция / И. А. Бродский // Стихотворения. – Таллин: Изд-во «Александра», 1991. – С. 5–18.
2. Горбунов А. Н. Пoesия Джона Донна, Бена Джонсона и их младших современников: [вступ. ст.] / А. Н. Горбунов // Английская лирика первой половины XVII века; [под ред. А. Н. Горбунова]. – М.: Из-во Моск. ун-та, 1989. – С. 5–72.
3. Bush D. English Literature in the Earlier Seventeenth Century, 1600–1660 / D. Bush. – Oxford: Clarendon Press, 1945. – 621 p.
4. Donne John. Selected Prose / John Donne; [chosen E. Simpson, ed. H. Gardner, T. Healy]. – Oxford: Clarendon Press, 1967. – 397p.
5. Lewalski B. K. Donne's Anniversaries and the Poetry of Praise: The Creation of a Symbolic Mode / B. K. Lewalski. – Princeton: Princeton University Press, 1973. – 397 p.
6. Quarles' Emblems / [illustr. Ch. Bennett, W. H. Rogers]. – L.: James Nisbet and Co., 1886. – 344 p.
7. The Collected Poems of John Donne / [ed. R. Booth]. – Ware: Wordsworth Editions Ltd., 2002. – 369 p.
8. The Poems of George Herbert / [ed., with an introd. A. Waugh]. – L.: Oxford University Press, 1907. – 330 p.

REFERENCES

1. Brodsky, I. A. Nobel Lecture / Brodsky I. A. // Poems. – Tallinn: Publishing house "Alexandra", 1991. – P. 5–18.
2. Gorbunov, A. N. Poetry of John Donne, Ben Jonson, and their younger contemporaries: [an introd. article] / A. N. Gorbunov // The English lyrics of the first half of the 17th century; [ed. A. N. Gorbunov]. – M.: Moscow Univ. Press, 1989. – P. 5–72.

Metaphysical Paradigms in Poetry of the First Generation of English Metaphysicals (J. Donne, G. Herbert, F. Quarles)

A. V. Bezrukov

Abstract. The Metaphysical poetry is concerned with the whole experience of man, but the intelligence, learning and seriousness of the poets means that the poetry is about the profound areas of experience especially – about love, romantic and sensual; about man's relationship with God – the eternal perspective, and, to a less extent, about pleasure, learning and art. The Metaphysical poets created a new trend in history of the English literature. These poems have been created in such a way that people must have enough knowledge to get the actual meaning. The Metaphysical poets made use of everyday speech, intellectual analysis, and unique imagery. The creators of the Metaphysical poetry, John Donne along with George Herbert and Francis Quarles, are successful not only in that period but also in the modern age.

Keywords: Metaphysical poetry, style, religion, God, emblem, school.

Метафизические парадигмы в творчестве первого поколения английских метафизиков (Дж. Донна, Дж. Герберта, Ф. Кверлза)

A. V. Bezrukov

Аннотация. Статья посвящена исследованию феномена метафизической поэзии, становлению и развитию ее стиля в Англии первой половины XVII в., выявлению основных принципов поэтизации. Анализ проводится с привлечением поэтических произведений первого поколения литераторов «метафизической школы» (Дж. Донна, Дж. Герберта, Ф. Кверлза), которые своим творчеством положили начало оформлению нового стиля, который распространился далеко за пределы Британских островов. В работах Донна, Герберта, Кверлза получила развитие новая литературная философия, в которой должны были соединиться научное, религиозное, поэтическое, а смысл ее был назван С. Джонсоном метафизическим. Барочная концепция человека и мира, в лоне которой зародилась и «метафизическая школа», позволила недопустимый ранее в поэтическом языке синтез разноплановых средств осознания действительности. Безоговорочным «главой» «метафизической школы» признается Донн, но вклад Герберта в развитие ее идей слишком значителен, чтобы причислять поэта к рядовым представителям направления. В статье предлагается тезис, согласно которому наряду с Донном и Гербертом большое влияние на формирование стиля метафизической поэзии оказал Ф. Кверлз.

Ключевые слова: метафизическая поэзия, стиль, религия, Бог, эмблема, школа.

The rendering of structural and paradigmatic features of colloquial lexemes in the Ukrainian translation of “The Elementary Particles” by Michel Houellebecq

A. Bilas

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk, Ukraine
Corresponding author. E-mail: bilas_andriy@ukr.net

Paper received 08.02.17; Accepted for publication 15.02.17.

Abstract. The article deals with paradigmatics in low colloquial language as a translation problem. The matter of translatability of French structurally marked low colloquial words is examined. The ways and methods of rendering the structural connotation expressively charged colloquial component of M. Houellebecq’s novel “The Elementary Particles” in the Ukrainian translation are analysed.

Keywords: *low colloquial language, structural connotation, translation, functionality, transformation, paradigmatics, affixes, truncation, rendering.*

Introduction. The democratization of the modern novel language has become a noticeable trend of the late XX – early XXI century. Functionally developed languages have a wide range of using colloquial speech with its usual broad palette of elements of different registers, including argot and vernacular. Today they are known to enrich the language of literature, which is becoming more colloquial due to the presence of expressive-evaluative vocabulary including coarse language [5, p. 94].

A brief review of publications on the subject. The importance of considering the possibility of translating semantically important formal peculiarities of foreign language elements into the target language is pointed out by such researchers as O. Cherednychenko [5], R. Zorivchak [1]. The form is important in terms of translation not only in itself, but because “the form is the content” [2, p. 22]. So the representation of structurally marked low colloquial elements on the basis of the novel «The Elementary Particles» by M. Houellebecq [8] has become an important translation issue and the fact that it has not been studied yet determines the aim of this article. The poetics and substandard language of the novels by M. Houellebecq are analyzed by both Ukrainian and foreign linguists, namely: J. Carlson [6], B. Viard [12], R. Schober [9; 10], M. Smeets [11], V. Miroshnychenko [3]. The juxtaposition of a vocabulary of idealist connotations with a lexicon of abjection is characteristic of almost all texts of M. Houellebecq. It is like the mixture of hyperbole and phrases containing often bitter irony [6, p. 52].

The goal. The issue of finding adequate translation equivalents for structurally marked French colloquial units of different registers is still actual and has become the subject of this article.

Materials and methods. Structurally marked low colloquial elements of the novel “The Elementary Particles” by M. Houellebecq make the material of this research. A descriptive method with some techniques of contextual analysis and synthesis is used for the systematic description of illustrative and theoretical material. The method of translation studies analysis was used to identify regular matches and translation deviations from the original text. The sample collection method gave an opportunity to identify and organize the necessary language units. The methods of linguistic, stylistic and comparative analysis were applied to determine the typical paradigmatic and stylistic features of the low colloquial elements and their

translation. The contextual analysis and the method of component analysis helped to determine the explicit and implicit connotative components of the structure of the studied units in the original text and the specifics of their reproduction in translation.

Results and discussion. In the second half of the twentieth century low colloquial units appeared in French literature that was treated like a kind of its dysphemisation. With the appearance of now popular novels by M. Houellebecq, F. Beigbeder and other French writers of this kind in the second half of the XX – early XXI centuries there was a new stage of “revival” of French literature to some extent, which was not always adequately perceived by the public. Indeed, the use of “obscene” words is not only on the part of characters, but in the author’s language. This complicates the understanding of communicative and aesthetic function of low colloquial units in text by French speaking people and especially by foreign recipients.

The issues of solving morphological, morphological and syntactic, lexical and syntactic problems of translating units of French colloquial speech take an important place in the theory of translation. As the style or literary form of the original text is always meaningful, any modification of it certainly affects the perception of the main discursive content [5, p. 91], especially in the translated text.

Attention to the connotative component in the semantics of grammatical and word-formative elements is a necessary condition for a full faithful translation [1, p. 158]. To indicate conversational forms that reflect the peculiarity of the source language and do not have direct equivalents in the target language we use the term “structural connotative colloquial lexeme” which is transformed from the concept of “structural connotative realia” (after R. Zorivchak [1, p. 157]). A “*structural connotative colloquial lexeme*” is understood as word-formative elements that render nationally coloured expression of national language and additional information. Structural and connotative colloquial lexemes are distinguished by generalized nature and much poorer and more modest capability to render their functions by means of the target language.

The cold rude language of M. Houellebecq immerses a reader in a world where the body is destroyed, and the flesh becomes a source of desire or aversion, soaking every cell of mankind, which plunged into carnality. One can be shocked by M. Houellebecq’s cold description of

such beloved woman's body [7, p. 41, 54]. In general critics often establish a relationship between M. Houellebecq's writing and works of such French writers as H. de Balzac, G. Flaubert and É. Zola who were exponents of literary realism and naturalism. For example, V. Viard wrote that "Houellebecq's realism fits into the channel of Balzac's realism" [12, p. 140]. In return R. Schober established a clear relation between M. Houellebecq and É. Zola [9, p. 333-344] calling it "provocative neo-naturalism" [10, p. 515].

The distinguishing feature of French low colloquial speech is a large number of special affixes, mostly suffixes, which help convey denotative semantics and the subtlest shades of feelings, assessment and low colouring expressively. Often the suffixation of the French low colloquial units is done with the help of *-erie, -ier, -eur, -euse, -er, -ade, -fard, -asse, -age, -aille* and others, which creates difficulties for the translator.

Translating M. Houellebecq's novel «The Elementary Particles» R. Marder uses the neutral lexeme *мотоциклісти* to render the low colloquial lexeme *motards* which belongs to the paradigm on the basis of the colloquial suffix *-ard*, that by the way is the most frequently used in the language of the novel (19 units). And in this way not only the structural marker (suffix *-ard*) but also the expressive evaluating connotation (colloquial) are lost: *Je ne savais rien de lui, sinon qu'il faisait du rock ; il était avec des types plutôt inquiétants, des motards américains tatoués, habillés de cuir* [8]. – *Я нічого про нього не знала, тільки те, що він рок-музикант; з ним були різні підозрілі суб'єкти, американські мотоциклісти, вкриті татуюванням, усі в шкірі* [4, p. 183]. Maybe it would be better to render the colloquialism *motards* by the Ukrainian functional equivalent *байкери*, which is the colloquial variant of the lexeme *мотоциклісти*, and is borrowed from English (*biker*) and has vivid stylistic colouring. It should be mentioned that the translated text has still preserved its emotive characteristic and colloquial colouring though the translator could not preserve the structural marker of the French colloquial discourse, namely suffix *-ard* (*moto+ard*).

There were noticed both functional stylistic and semantic changes in rendering the lexeme *peinard*. The Ukrainian translator used a technique of meaning development (*мирне життя*) in the episode where the brothers Michel and Bruno said farewells to each other at the station in Nice without realizing that they would never meet again: «*Ça va bien, à ta clinique ? demanda Michel. – Ouais ouais, tranquille peinard j'ai mon lithium. » Bruno sourit d'un air rusé. « Je vais pas rentrer tout de suite à la clinique, j'ai une nuit de battement. Je vais aller dans un bar à putes, il y en a plein à Nice. » Il plissa le front, se rembrunit* [8].

– *Тобі непогано живеться у твоїй лікарні? – спитав Мішель.*

– *Ну так, звісно, мирне життя, мій літій завжди зі мною. – Брюно змовницьки хихикнув. – Я не одразу повернуся туди, влаштую собі бурхливу нічку. Піду в бар зі шльондрами, їх у Ніцці хоч греблю гати. – Він наморщив лоба, спохмурнів* [4, p. 241].

We think that the word *peinard* is an addressing word (*старий* meaning "friend", "brother"), though it is not set off with commas. Besides *peinard* is part of the incom-

plete sentence *tranquille* (*Sois tranquille, peinard*). So it would be better to translate like this: *Спокійно, старий. Мій літій завжди зі мною*. Here *старий* is an adequate translation equivalent.

In some cases R. Marder uses the target language words that carry more or less expression, with more or less "depth" of low status, with the change of the register. But in this case the word *оpecьки* is as expressive and "deep" as the widely used French familiarism *moutards*: *La squaw se précipita et ressortit avec deux moutards minuscules, un sur chaque hanche, qu'elle se mit à balancer mollement* [8]. – *Скво рвонула туди й одразу ж повернулася з двома малими оpecьками, по одному на кожному стеґні, й почала похитувати стеґнами* [4, p. 83]. The morphological feature of both the source and target words is identical that is the words are formed by the means of suffixation: *-ard* and *-ок*.

The inter-language pair *pocharde – п'яна тімка* seems very interesting in terms of translation studies analysis. The source lexeme belongs to the paradigm on the basis of the suffix *-ard*, and the target equivalent has a descriptive characteristic with some colloquial colouring due to using a vernacular unit *тімка* which is a pejorative name of a woman: *Allongé sur le tatami crasseux, Bruno sentait ses dents vibrer d'agacement ; la pocharde à ses côtés rotait avec régularité* [8]. – *Розтягнувшись на засаленому татамі, Брюно відчував, як від роздратування у нього скрегоцуть зуби; поруч з рівномірними інтервалами блювала п'яна тімка* [4, p. 93]. But from our point of view the word *пиячка*, a derivative from *пьяк*, is a more adequate equivalent that could be found in the Ukrainian colloquial speech.

In another excerpt R. Marder could not show creativity in rendering pejorative low marking of a structural connotative familiarism *blondasse*, formed from *blond* by means of the suffix *-asse*: *Mis à part Hippie-le-Noir, la pièce principale était occupée par une créature indistincte et blondasse, vraisemblablement hollandaise, qui tricotaient un poncho près de la cheminée, et par un hippie plus âgé, aux longs cheveux gris, à la barbiche également grise, au fin visage de chèvre intelligente* [8]. – *Окрім Чорного Хіні, у головній кімнаті була білява непоказна істота, яка в'язала пончо, сидючи біля каміна, і, мабуть, була голландського походження, а також ще один хіні, підстаркуватий, з довгим сивим волоссям і такою ж сивою бородою, з гострою фізіономією розумної кози* [4, p. 233]. We want to offer *облізла біла* as a variant of translation to preserve the colloquial element *blondasse* as a part of the textual expression of Houellebecq's provocative naturalistic novel: *Окрім Чорного Хіні, у головній кімнаті була облізла біла непоказна істота, яка в'язала пончо, сидючи біля каміна, і, мабуть, була голландського походження...*

At first glance, R. Marder seems to gain success in rendering the functions (vernacular and pejorative) of the structural and connotative colloquial lexeme *routard* (*route+ard*) – *бродяга* in the author's speech: *Selon le Guide du routard qu'il avait acheté à l'aéroport d'Orly, le village de Saorge, avec ses maisons hautes étagées en gradins, dominant la vallée en un à pic vertigineux, avait quelque chose de tibétain ; c'était bien possible* [8]. – *Згідно з «Путівником бродяги», що його Брюно купив в аеропорту Орлі, селище Саорж, яке нависало над*

долиною, з його стрімкими будиночками, що, мов східці, здіймаються схилами до запаморочливих верховин, справляє враження «чогось тибетського»; мабуть, так воно й було [4, p. 230]. But, firstly, the word *бродяга* is a Russian word and we think that the Ukrainian equivalent is *волоцюга*, as both words mean “a homeless poor person who has no steady home, job”. Secondly, we want to highlight the same “travelling” as dominant in the colloquial word *мандрьоха*. Our variant: *Згідно з «Путівником мандрьохи», що його Брюно купив в аеропорту Орлі...*

The functions of common literally and vernacular suffixes that have different connotative features (from fun making to comicality and pejoration) can sometimes be rendered at least partially. But the functions of argotic and so called “free” noun suffixes (-*ouse*, -*touze*, -*ance*, -*anche*, -*caille*, -*mar(e)*, -*pince*, -*tuche* (-*uche*), -*oche*, -*dinque* (*inque*), -*ton*, -*toc*, -*tocque*, *aga*, -*du*, -*go(t)*, -*ouille*) are not rendered properly by units of the Ukrainian language and this causes great difficulties for translators who have to use neutral stylistic substitutes or descriptive words. In the following example the vernacular lexeme *partouzes* (from *partie* + argotic suffix -*ouze*) is rendered by a descriptive equivalent *груповий секс*: *Elle avait vécu, elle avait pris de la coke, participé à des partouzes, dormi dans des hôtels de luxe* [8]. – *Вона жила, як усі; нюхала кокаїн, брала участь у груповому сексі, проводила ночі в розкішних готелях* [4, p. 215]. But more often R. Marder uses a Ukrainian vernacular unit *груповуха* which adequately renders the argotic colouring of the lexeme *partouzes*: *Mais il fallait déjà une vraie partouze, et là il y avait sélection à l'entrée, en général on venait en couple* [8]. – *Але це тільки коли влаштовувалася справжня груповуха, до того ж відбувався попередній відбір: зазвичай люди приходили парами* [4, p. 120]. This equivalent is used one more time on the same page.

The paradigm of structural connotative low colloquial units is characterized by word-formative peculiarities on the basis of prefixation with the help of *dé-*, *re-(r-)*, *méga-*, *super-*, *supra-*, *hypo-*, *hyper-*, *hypra-*, *extra-*: *dégaubouler* – *казати, розказувати, говорити багато*; *rechauder* – *вбивати*; *mégalo* – *мегаломан*; *supermarca* – *супермаркет*. Low colloquial words with prefixes are not so often as those ones with suffixes. However the problem of their rendering is still relevant. The contrastive analysis of French low colloquial units with prefix *dé-* and their Ukrainian substitutes allows to assume that it is easier to translate the lexemes with a prefix that indicates the opposite action.

R. Marder chose not a good enough option to render the colloquial familiarism *dénicha* which is characterized by a marked prefix: *Il dénicha un emplacement entre deux Canadiennes des cousines ? des sœurs ? des copines de lycée ?) et se mit au travail* [8]. – *Він [Брюно] віднайшов місце між наметами двох канадок (кузин? сестер? ліцейських подруг?) і взявся до роботи* [4, p. 83]. As we can see, the lexeme *віднайшов* renders only the denotative information. It does not take into consideration the functional stylistic feature of the source word as familiarism. That is why such translation can be described as neutralization of the social functional load of the word-source. It would be better to use a Ukrainian colloquial

word *відкопати*: *Він відкопав місце між наметами двох канадок (кузин? сестер? ліцейських подруг?) і взявся до роботи*.

Probably the task of a translator of a text with low colloquial units is not rendering, for example, the vernacular on a morphemic level that could be hypothetically seen while rendering the function of expressive enhancement of a lexeme meaning. This function is performed particularly by a prefix *dé-*. That is why we think that rendering of a low colloquialism *se démerder* (“прокрутитися”) by a polylexical partial equivalent *не ловити тав* is not quite correct and it can be called an antonymic translation with some morphological-syntactic transformations: *Mais bon, deux femmes pour un mec, il avait sa chance ; en se démerdant bien, il pourrait même en tirer deux* [8]. – *Ну то й що, дві на одного — це його шанс; якщо не ловити тав, хтозна, можливо, він зможе витягти обидва щасливих білети* [4, p. 86].

Rendering phonetic and spelling peculiarities the French low colloquial lexical corpus units remains a difficult task for a translator. Different kinds of truncation and reduplication are the most common. So, translators have some difficulties in rendering different types of French truncated colloquial lexemes. Particularly the translator of Houellebecq's novel uses full forms of the truncated words that causes the loss of colloquial colouring not only of a separate word but also of the whole text and it can be illustrated by the truncated unit *sympa*: *Il avait demandé la brochure pour les vacances d'été : sympa, associatif, libertaire, il voyait le genre* [8]. – *Він попросив дати йому брошуру про літній відпочинок, побачив, що за стилем він дуже симпатичний, тяжіє до культурної відкритості з анархічним відтінком* [4, p. 86].

In some cases the translator uses descriptive paraphrase to render structural connotative colloquial lexemes. It can be illustrated by the truncated word *démo*, which was used by the author to describe the creative pursuit of David who did not give up, who changed groups three times in four years, used different playing techniques, tried to find his happiness even in Europe and in the end got an invitation to one of the clubs on the Azure Coast: *Mais personne, dans aucune maison de disques, ne prêta la moindre attention à ses démos* [8]. – *Ось тільки видавничі фірми не виявляли аніякого інтересу до його музичних опусів* [4, p. 72]. And this is not a very good variant as the colloquial word *démo* (apocope of *démonstration*) has a Ukrainian equivalent (*демо*). But even if it could be hypothetically used the reaction of a common reader would be inadequate as the Ukrainian word *демо* (*демо* or *демка*, also *музична демонстрація* – a genre of the computer art – a program that shows graphic effects to music) belongs to computer slang which is not familiar to all users of colloquial discourse though it has the same “music demonstration”. Another variant of translation substitute is possible here, namely *демо-запис*, that is a song or group of songs recorded for limited circulation.

Rendering low colloquialisms on the basis of reduplication seems to be difficult. R. Marder prefers rendering the stylistic peculiarities of the structurally marked low colloquial words. For example, the low colloquial lexeme *nana* (a truncated diminutive of *Anne* with a doubled syllable *na-*) is rendered by the Ukrainian colloquial *кряля* which is an adequate stylistically functional

equivalent but it does not fully reflect the semantics of the original word that names a woman or a girl: *Il y avait une seule nana potable dans cet atelier : une petite rousse en jean et tee-shirt, pas mal roulée, répondant au prénom d'Emma et auteur d'un poème parfaitement niais où il était question de moutons lunaires* [8]. – Дали йшов сеанс написання композицій, за яким – загальна вступна промова та читання текстів. На цьому занятті була лиш одна більш-менш терпима **кряля**: гарнесенька руда крихітка у джинсах і футболці, яка віджукувала на ім'я Емма і створила бездоганно дурний віршик про місячних баранів [4, р. 93].

Conclusions. Full structural and formal equivalence of the original and translated texts is not achieved in most

cases. Nevertheless, this does not prevent assuming that adequate translation is realized on lexical-semantic and stylistic and functional levels, and also by means of compensation. Rendering structural connotative colloquial lexemes causes some inevitable losses that are compensated on the functional level, which does not always lead to a decrease in perception of the original text by a reader.

The adequacy of rendering structurally marked low colloquialisms may be provided by method of transformation (stylistic, morphological, word-formative, syntactic, and lexical) and by following techniques: elimination of national cultural peculiarity, hyperonymic/hyponymic translation, contextual translation, compensation, calque, descriptive paraphrase, euphemistic interpretation.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зорівчак Р.П. Реалія і переклад (на матеріалі англомовних перекладів української прози). Львів: Вид-во при Львів. ун-ті, 1989. 216 с.
2. Комиссаров В.Н. Общая теория перевода. Проблемы переводоведения в освещении зарубежных ученых (учебн. пособ.). М.: ЧеРо, 1999. 134 с.
3. Мірошніченко В.С. Ненормативне письмо: контекст П. Гійота і М. Уельбека // Культура України. 2016. Випуск 52. С. 82-89.
4. Уельбек М. Елементарні частинки, Харків: Фоліо, 2005, 287 с.
5. Череди́нченко О.І. Український переклад: з минулого у сьогодення // Літературна мова у просторі національної культури. К., 2004. С. 88-96.
6. Carlson J. La Poétique de Houellebecq : réalisme, satire, mythe : Thèse pour le doctorat. Sweden: University of Gothenburg, 2011. 250 p.
7. Déodato V. La femme dans l'univers romanesque de Michel Houellebecq . Mémoire de maîtrise, Aix-en-Provence, Université de Provence. 2005. 59 p.
8. Houellebecq M. Les particules élémentaires, <http://livredespoir.e-monsite.com/medias/files/les-particules-elementaires-michel-houellebecq.pdf>.
9. Schober R. Renouveau du réalisme ? ou de Zola à Houellebecq ?, La représentation du réel dans le roman. Mélanges offerts à Colette Becker. Paris, Éditions Oséa. 2002. P. 333-344.
10. Schober R. Vision du monde ou théorie du roman : à propos de Michel Houellebecq, Le roman français au tournant du XXe siècle. éd. Bruno Blanckeman, Aline Mura-Brunel et Marc Dambre. Paris, Presses de la Sorbonne nouvelle. 2004. P. 515.
11. Smeets M. Michel Houellebecq: un homme, une (sou)mission. RELIEF 9 (2). 2015. P. 99-111. <http://doi.org/10.18352/relief.919>.
12. Viard B. Les tiroirs de Michel Houellebecq. Paris, PUF. 2013. 168 p.

REFERENCES

1. Zorivchak R.P. Realia and Translation (based on the material of English translations of the Ukrainian prose). L'viv, State University of L'viv. 1989. 216 p.
2. Komissarov V. General Theory of Translation. Problems of Translation in the Coverage of Foreign Scientists. Textbook. Moscow, 1999. 134 p.
3. Mirosnhychenko V. Non-Normative Writing: the Context of Pierre Guyotat and Michel Houellebecq. Culture of Ukraine. 2016. Issue 52. P. 82-89.
4. Houellebecq M. The Elementary Particles. Kharkiv: Folio. 2005. 287 p.
5. Cherednychenko O.I. Translation in Ukraine: The Past and The Present // About Language and Translation. Kyiv, Libid Publ.. 2007. P. 88-96.

Воспроизведение структурно-парадигматических особенностей разговорных лексем в украинском переводе романа М. Уэльбека “Элементарные частицы”

А. Билас

Аннотация. Стаття посвящена парадигматике сниженной разговорной речи как переводческой проблеме. Рассмотрены вопросы переводимости французских структурно маркированных сниженных разговорных единиц. Проанализированы способы и приемы воспроизведения структурно- коннотированного экспрессивно заряженного разговорного компонента романа М. Уэльбека “Элементарные частицы” в украинском переводе.

Ключевые слова: сниженная разговорная речь, структурная коннотация, перевод, функциональность, трансформации, парадигматика, аффиксы, усечение, воспроизведения.

The sources of metaphorization and peculiarities of the metaphorization process in medical terminology

Y. Brazhuk

Bogomolets National Medical University, Kyiv, Ukraine

Paper received 13.02.17; Accepted for publication 18.02.17.

Abstract. The present article deals with the source of metaphorization and peculiarities of this process. Metaphor as a mechanism of learning the world as well as effective way of formation of terminological units and rethinking of previously created ones, particularly in medical field, is explored. Metaphor through the use of imagery is examined as verbalized way of thinking and a powerful tool of creation of the world language picture.

Keywords: *metaphor, anatomical terminology, scientific term for the metaphorical naming, strategy of metaphorization.*

The problem of metaphor functioning in such highly specialized field of scientific knowledge as anatomical terminology is especially noteworthy. Metaphor is one of the most effective ways of formation of terminological units as well as reinterpretation of previously created ones. Terms which are based on metaphors have an extremely wide sphere of functioning. They allow to reveal the peculiarities of human perception of the world through the prism of collective and individual knowledge. The metaphor indicates a certain stereotype of human thinking as reflected in the conceptual and linguistic pictures of the world. Medical terminology system keeps both the archaic fragments of naive perception of the world and the results of the latest researches, records historical changes of the sources of metaphorization. Analysis of the Latin medical terms which are metaphors allows us to determine the dynamics of the science development as well as features of the scientific metalanguage formation at its initial stage.

According to the definition by O. Zubkova [4, p. 79], medical term-metaphor is the word or phrase born in professional discourse and individually created. This term is used in lexical entry and formalizes the process of extrapolation of lexical unit of literary discourse to another (academic) semantic space. For instance: *facies lunata* "lunate surface", *lacus lacrimalis* "lacrimal lake". Anatomical terminology is highly specialized sphere. It presents the detailed description of body parts as well as structure of the human body.

One of the reasons of formation of metaphorical naming is considered to be the prohibition against dissection of human body to study its structure and pathologic features in old religious beliefs. Religious taboos and lack of reliable information led to the formation of anatomical terms of associative nature. They primarily focused on images of animated and inanimate nature and consequently were nature-morphic (the Latin word *natura* "nature" and Greek. μορφή "form"). The formation of metaphorical transfer scheme and choice of source area is affected by anatomical specificity of the industry (for example, therapy or pharmacology). Anatomy is characterized by dominance of visuoperception and static fixing of the object which is to be described. N. Tsisar identifies eleven lexical-semantic groups as the source of terminologization in the Ukrainian language medical terminology: the names of everyday items; the names of tools and their parts or elements; the names of buildings, structures, premises or their elements; the names of the receptacle; the names of forms of relief; names of plants, fruits or

their parts; names of animals and parts of the animal organism; the names of person by the profession or occupation; names of clothes, shoes; the names of jewelry and their elements; the names of natural phenomena [11, p. 10].

Apart from these lexico-semantic groups we consider it necessary to add a group of somatisms with diminutive value for the reason that in medical terminology as well as in anatomy there is a tendency to the designation of the internal organs and their parts by names of other organs and human body parts: for example, ventricle → "right ventricle" – *ventriculus cordis dexter*.

All lexico-semantic groups of common words are the basis of the metaphorization of professional medical language units. Among them the most common in Latin anatomical terminology are the names of animals and animal body parts (zoomorphic metaphors): *ala cristae galli* "ala of crista galli"; names of plants, fruits and their parts (phytomorphic metaphors): *bulbus oculi* "eyeball"; landforms names, elements of the earth surface (spatial metaphors): *area cochlearis* "cochlear area".

During the semantic analysis process of the anatomical metaphorical terms based on the association "the object of the natural world" → "the human body" we identified the most productive sources of metaphorization. The nature is the universal source among them and the system of the Latin anatomical names is the target field. The metaphorical image of natural objects and phenomena correlates with the system of naming of anatomical objects based on common visual characteristics (form, structure, size, overall appearance) or upon the basis of functional similarity (mechanism of action, purpose). In modern cognitive linguistics similar terms, metaphors, are considered as the result of human cognitive activity since they represent the fragments of a naive picture of the world and peculiarities of ancient peoples' worldview. To determine the direction of the thought movement when creating a metaphorical term we used the term *strategy of metaphorization* proposed by S. Mishlanova [8, p. 134]. Expounding the ideas of S. Mishlanova, we identify the *strategy of metaphorization* as the way of information processing which manifests itself as the formation of linguo-cognitive structures of the metaphorical models.

According to the strategy of metaphorization, the metaphorical anatomical terms with a common source of "nature" for "statics/dynamics" are divided into two groups: "animated"/"inanimate nature." Animals, plants and people belong to the objects "of animated" in accordance with the concept of our study. The landscape, the

heavenly bodies as well as artifacts are among the objects of "inanimate nature".

The associations which link the individual with the world of animals and plants are the most significant. This comparison allows to determine the close connection that exists between human anatomy and the structure of some representatives of the world of animals and plants, the existence of a single biosystem where all living organisms coexist.

A visual "image" of the animal whose specific features are transferred to the structure of the human body is the source of zoomorphic metaphors (ζῷον "animal" and μορφή "form"). For example, *ala vomeris* "ala of vomer", *lobus caudatus* "caudate lobe", *squama frontalis* "squamous part". The names of the main parts of the plant as well as certain stages of their development are considered to be the source of phytomorphic metaphors. For instance, *radix* "root", *cortex* "cortex", *ramus* "ramus", *folium* "folium", *fructus* "fruit". Consequently the external and internal structure of the human body is conceptualized as the structure of living organisms of plant and animal life. Metaphors of this type tend to have ethnic and cultural character related to the existence of particular zoomorphic and phytomorphic codes of culture in language. Therefore, it is logically to analyze the metaphors of this kind by means of comparative way.

Zoomorphic metaphors have been extensively studied in various European languages. It allowed to formulate the cognitive basis for the thematic division of the units of this subject field (T. Vendina, A. Dubkova, H. Levina, L. Moiseyeva, A. Ryzhkyn, D. Setaro, T. Ohdonova, etc), their predicative character. The conditions of actualization of semantic components of metaphorical naming in language usage (M. Cheremisina) as well as studies of the dynamics of metaphorical transfers of zoonym within the framework of the naming theory (E. Vasilyeva, I. Golubovska, E. Katsytadze, etc) were also determined.

This visual "doubling" caused firstly by metonymic and then by metaphorical transfers involves partial overlap both of source and target areas. The secondary naming is motivated by the association on the basis of formal resemblance: "part of the external or internal organization of the human body" → "part of human organ or bone, similar to that of the organization of the human body". The common denominator is small size, compared to the names of source area. For this reason most anthropomorphic metaphorical terms of this group are diminutives. In relation to semantics anthropomorphic metaphorical terms are divided into two groups. The first group derives from the names of internal organs: *ventriculus* "ventricle", *cerebellum* "cerebellum" and the second one from the names of certain parts of the human body: *pediculus* "pedicle", *crus* "leg", *capitulum* "capitulum", *auricula* "auricle", *lingula* "lingula".

The nature division into "animated" and "inanimate" is relative as the nature around us is called "biosphere" that is the Earth's sphere where the life exists (Greek βίος "life" and σφαῖρα "sphere"). Biosphere, in turn, is divided into lithosphere (Greek Λίθος «rock» and σφαῖρα "ball"), hydrosphere (ὑδωρ "water" and σφαῖρα "ball") and atmosphere (Greek Ἀτμός "breath," "vapor" and σφαῖρα "ball"). In compliance with this division, we have identified various sources of of metaphorization related to inanimate nature, namely, landscape (objects both of lithosphere and hydrosphere) and astronomical phenomena.

The most common objects of inanimate nature which serve as the background for a metaphorical naming in anatomy are these ones based on the names of objects of the lithosphere as well as the hydrosphere. For example: *fovea* "fovea", *tuber* "tuber", *tuberculum* "tubercle", *insula* "insula", *antrum* "antrum", *area* "area", *canalis* "canal", *ductus* "duct", *lacus* "lake", *lacuna* "lacune", *rivus* "pathway", etc. Astronomical objects as a source of metaphorization is a rare phenomenon for anatomical terminology. It is limited to two objects of the atmosphere: *lunula* "lunule" and *iris* "iris".

Apart from the natural environment (lithosphere, hydrosphere, atmosphere) there is also artificial or man-made environment (ἄνθρωπος – man, and γένος – the origin) which includes artefacts created in the process of the civilizational development. Artefacts (lat. ars, artis – art and factus, a, um – made), which are the source of metaphorical naming in anatomy, mostly relate to everyday items, building and construction work. For example: *cingulum* "cingulum", *fibula* "fibula", *falx* "falx", *labyrinthus* "labyrinth", *aquaeductus* "aqueduct", *columna* "column", etc.

In view of this, we have identified six types of nature-morphic metaphors in the Latin anatomical terminology, depending on the source of metaphorization. They are the following:

- 1) zoomorphic metaphor,
- 2) phytomorphic metaphor,
- 3) anthropomorphic metaphor,
- 4) the landscape metaphor,
- 5) astronomical metaphor,
- 6) anthropogenic metaphor.

On the other hand, the stylistic characteristics of the metaphor indicate the impossibility of its functioning in the professional language, since the use of the metaphor is contrary to the basic requirements of professional communication, namely: neutrality of speech, etc. Nevertheless, a lot of terms, functioning in medical professional language at large and as a part of its anatomical term system, are formed by means of metaphorization.

The nature of this phenomenon is due to the peculiarity of the cognitive processes associated with the formation of the science language: "metaphor meets a person's ability to catch and create similarity between very different individuals and classes of objects. This ability plays a huge role in both practical and theoretical thinking... Metaphorical image frees up space for the concept due to the emphasis of the semantic process" [2, p. 380]. Sometimes a metaphor itself can more accurately express the essence of the described concepts and create the most accurate term to define: "Symbolization and metaphorization of scientific language occurs as a reaction to academic discourse on the problems of competent statements of the achievements of cognitive thoughts" [1, p. 8].

Terminological systems serving different professional languages, show different prevalence of metaphorization as a way of term formation. A detailed analysis of the anatomical term system suggests that metaphor is one of the key methods of terminologization in this sphere. Term-metaphor is a verbal representation of the living, active ideas and professional knowledge that form an indivisible unity. And this is the main peculiarity of term-metaphor [4, p. 143]. Scientific term, particularly medical one, which is based on metaphor, combines rational, logi-

cal and language knowledge organically connected with the professional activity. Metaphorization is expanding due to the development of speech. Actualization of ontological entity of metaphor involves the activation of cognitive, psychological, emotional, stylistic, ethnic, and subjective aspects of the mental interpretation of reality.

Terms formed by means of metaphorical terminologization are considered to be motivated: "motivation of the words is of great importance in the formation of the plan of expression of terms which derives from words of natural language" [10, p. 89]. Consonance of the term and its value is achieved due to the motivation. Such consonance occurs in "more or less way of conformity between the inner form of the term and reported concept [6, p. 18]. It is worth distinguishing between the etymological inner form of the word (it is determined by special studies at a certain stage of the language development) and usual internal form (the study of functioning of lexical unit at certain point) [3, p. 64]. The study of metaphors, which are the basis of terms borrowed from Latin, suggests that the transition to another language may be accompanied by loss of the initial motivation, for example *fascia* "fascia". The transition to the semantic field of anatomy was held on this model: "a bunch of rods with an ax" → "clusters of muscle fibers, or "a shell of dense connective tissue" that covers the muscles, some internal organs, blood vessels and nerves.

In the Latin language the word *fascia* had several meanings: a bandage, a bunch of rods, etc. The word was used more often in the latest sense. A bunch of rods, corded up with leather strap, with an axe in the middle was familiar to the officials and punishing authority of the highest Roman magistrates. The image of the fascia is often shown in heraldry of the new time. In Italy in the era of fascism fascia with ax was a symbol of the reactionary state power (hence the term "fascism") [12, p. 25]. The terms of various time and area of operation (fascia, fascism) have a common origin. Different ways of metaphorization and application, respectively, of other metaphorical models are the source of differences and gradual semantic transformation.

Motivation of the term formed by means of metaphorization is considered to be the way of perception of transfer direction by native speakers of special language. Therefore, "when we can explain the choice of the method in which the language unit indicates the general concepts, then we are dealing with a motivated term" [7, p. 43]. Motivation is a positive consequence of the metaphor usage. Nevertheless, it is not the primary method of term formation. But motivation facilitates the memorizing of the term, emphasizes its relationship with other terminological units, ensures its stability [10, p. 30].

As to the linguistic level we can distinguish three kinds of motivation: 1) symbolic (semiotic) – unmotivated words are not used in the language; 2) formal (word-formative); 3) meaningful (intentional) [3, p. 81].

It is possible to examine motivation feature as the core meaning of the word. On the other hand it is not represented in componential structure of meaning, common word and term (e.g., similarity in form). Depending on the place of motivation feature in the semantic structure, terms are divided into: completely motivated, partially motivated and associatively motivated [11, p. 8].

Metaphorical "load" of the various components of the term is of great importance as a solving way of problems regarding metaphors in anatomical terminology. Metaphor as a method of term formation can have either narrow meaning or broad one. In the first case the terms formed by metaphorization are those created by means of rethinking of all components of the term. In the later case it is necessary to accept a partial metaphorization, that is, rethinking of separate terminoelements. Therefore, according to O. Superanska, "the concept of terminoelement should be applied only to the Greek-Latin components of the artificially created terms" [10, p. 102]. A broad interpretation of the concept of "terminoelement" covers not only words, but also lexemes as the components of collocations.

We are in position to stick to broad interpretation of the term "terminoelement." In fact, one of the most active trends in modern terminology is the predominance of multi-component categories [5, p. 3]. V. Lejchik notes that "the basic terms in anatomy can act as terminoelements in the creation process of terms of specific term system" [7, p. 127]. For example, the term *capsule* derived by means of metaphorization is the element (syntactically main/reference component) for thirteen terms, "fibrous capsule" *capsula fibrosa*, "capsule of lens" *capsula lentis*, "capsule of cricoarytenoid joint" *capsula articularis cricoarytenoidea*. Medical terminology is generally characterized by a high level of nominative productivity. It means that a single term may have more than twenty species of terminoelements [11, p. 11]. Apart from this medical items may have a significant number of specifiers, which transforms the essence of specified objects in the most suitable way.

Types of terminologization regarding to metaphorical component are analyzed in some studies (e.g., N. Tsisar) [11, p. 11]. Supporting element of the composite term is considered to be the main metaphor: *musculus abdominis* "muscle of abdomen". Metaphorization of the adjective as the element of multicomponent term is quite common: *vena portae* "portal vein". In this case metaphorical component is outside of term phrase. Sometimes all the components of term phrase have metaphorical load: *chorda tympanica* "chorda tympani", *fimbria hippocampi* "fimbria of hippocampus".

We examine *metaphorical component* (MC) as the process of explication of the metaphorization strategy on lexical-semantic language level in the target area.

The question of belonging of attributive phrases which have comparison meaning to the metaphorical terms is under discussion. Such compound terms have attributives expressed by adjectives which are formed either by means of suffixoids *-formis*, *e* and *-ideus*, *a*, *um* («similar, form»): *os pisiforme* "pisiform", *area amygdaloidea anterior* "anterior amygdaloid area" or proper adjective with the meaning of accessories: *sulcus lunatus* "sulcus lunate", *nervus piriformis* "nerve to piriformis". According to V. Prokhorova categoricity, immediacy of comparison and the absence of any formal indication of comparison are the main characteristics of term-metaphor. This is the basis for distinguishing between metaphors and comparison [9, p. 44]. Our study uses the concept of *metaphorical component* (MC) which may be present both in the nuclear and in the peripheral part of the term. Mor-

phemes *-formis, e* and *-ideus, a, um* are involved in creating of metaphors.

Anatomical terms formed by metaphorization can be classified according to different criteria. Apart from degree of motivation and the type of metaphorical component, they should also be analyzed by means of the nature of similarity; belonging to the lexical-semantic groups; the nature of movement [11, p. 3].

In general, the present study shows that metaphor is inherent in the science language since a large number of terms, that function in medical and particularly in professional language of anatomy, are formed by means of metaphorization: the figurative meaning is erased over time and the newly formed term functions as a new lexical unit.

REFERENCES

- [1] Ableyev S.R. The discourse approach in consciousness research: term against metaphor / S.R. Ableyev. // Journal VHU. Series: philology. Journalism. – 2010. – №1. – P. 5-8.
- [2] Arutyunova N. Discourse and Metaphor / N. Arutyunova // Theory metaphor; [Collections of articles] Society. Ed. N. Arutyunova and M. Zhuryanskaya. – Moscow: Progress, 1990. – S. 5-32.
- [3] Dyakov A. Fundamentals of terms: semantical and sociolinguistical aspects / Dyakov A., Kyyak T., Kudelko Z. – K: CM Akademia, 2000. – 218 p.
- [4] Zubkova O.S. Medical metaphor and medical metaphor-term in the individual lexicon (experimental research) / O. Zubkova // Knowledge. Understanding. Skill. Scientific journal of the Moscow Humanitarian University. – 2010. – № 1. – P. 140-145.
- [5] Kim L. Features analytism in terminological Russian language / L. Kim, T. Pristayko. - Dnepropetrovsk: Porohy, 2008. – 147 p.
- [6] Leychik V. Linguistic problems of terminology and the scientific-technical translation. Part II / V. Leychik, S. Shelov. – M.: 1990 – 80 p.
- [7] Leychik V. Terminology: subject, methods, structure / V. Leychik; Ed. 3rd. – Moscow: Book House LCI, 2007. – 256 p.
- [8] Mishlanova S. Metaforizatsija concepts "health / normal" and "disease / pathology" in the medical texts / S. Mishlanova // Language consciousness and image of the world. – M.: "Nauka", 2000. – P. 133-148.
- [9] Prokhorova V. Russian terminology (lexical-semantic education) / V. Prokhorova. – M.: Faculty of Philology of Moscow State University, 1996. – 125 p.
- [10] Superanskaya A. General terminology: Questions of theory / Superanskaya A., Podolskaya N., Vasilyeva N. – Moscow: Book House "LIBROKOM", 2012. – 248 p.
- [11] Tsisar N. Secondary nomination in the system of Ukrainian medical terminology: Thesis. Philology Science: spec. 10.02.01 "Ukrainian language" / N. Cisar. – Lviv, 2009. – 18 p.
- [12] Chernyavskyy M. Latin language and fundamentals medical terminology. – M.: "Shico", 2007. – 448 p.

Источники метафоризации и особенности процесса метафоризации в медицинской терминологии

Бражук Ю. Б.

Аннотация. В статье исследуются источники метафоризации и особенности этого процесса, исследуется метафора как механизм познания окружающего мира, как эффективный способ формирования терминологических единиц и переосмысление ранее созданных, в частности в медицинской сфере. Метафора, благодаря образности, рассматривается как вербализованный способ и действенный инструмент сотворения языковой картины мира.

Ключевые слова: *Метафора, анатомическая терминология, научный термин, метафорическая номинация, стратегия метафоризации.*

Репрезентація сенсорно-рецептивної концептуалізації дійсності на фонетико-морфологічному ярусі мови (можливості міжмовного дослідження)

І. О. Голубовська

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна
Corresponding author. E-mail: dririna5@mail.ru

Paper received 28.01.17; Accepted for publication 05.02.17.

Анотація. У рамках статті увагу зосереджено на проблемах мовно-фонетичної категоризації наслідків сенсорно-рецептивної концептуалізації дійсності, які осмислюються у міжмовному аспекті. На матеріалі зоотонімів та ономотопів досліджуються спільні та відмінні риси мовної категоризації акустичних вражень етнічної людини. Фонестема кваліфікується як надійніший порівняно з фонемою інструмент міжмовного дослідження, використання якого може пролити світло на складні проблеми мовного онтогенезу та філогенезу.

Ключові слова: сенсорно-рецептивна концептуалізація дійсності, мовно-фонетична категоризація, фонетико-морфологічний ярус, зіставлення, звукозображувальна лексика, зоотоніми, ономотопи, фонестема.

Вивчення відчуття і сприйняття в міжкультурних дослідженнях та їх мовної категоризації є одним із найдавніших і вельми цікавих напрямів як психологічних, так і лінгвістичних студій. Психологи відзначають, що дослідження сприйняття відіграє вирішальну роль у розумінні будь-якого психологічного процесу, у тому числі й реакції на навколишній світ [3, с. 322]. Сприйняття передбачає акт категоризації, що певним чином “канонізує” перцептивний досвід, задаючи первинні параметри осмислення реалії, яка підлягає категоризації: “категоризація об’єкта при сприйнятті є основою для відповідної організації дій, спрямованих на цей об’єкт” [3, с. 18]. Проблема встановлення зв’язку між перцепцією та реальністю, образами свідомості та семантикою мовних одиниць було присвячено роботи О.В. Федяєвої [18], І.В. Башкової [1], О.В. Кравченко [10], R. Jackendoff [20], G. Miller [21] та багато інших учених.

Здавалося б, єдність біологічної природи людства повинна була зумовити й однаковість відчуття і сприйняття, а також їх подальшої лексикалізації, в усіх людей, незважаючи на расову або національну приналежність. Проте аналіз різномовних

звуконаслідувальних слів переконує нас у тому, наскільки суто етнічний характер має концептуалізація, приміром, того, що сприймається слухом, у різних лінгвокультурних ареалах. **Об’єктом** нашого дослідження є фонетичні виміри сенсорно-рецептивної концептуалізації дійсності у кроскультурному вимірі; **предметом** – особливості фонетико-мовної концептуалізації дійсності на матеріалі мов різної типології і генези; **матеріалом** слугує звукозображувальна лексика української, російської, англійської та китайської мов.

Як відомо, суть процесу звуконаслідування полягає в розчленовуванні неартикульованого природного комплексу звуків у дискретну фонемну звукооболонку для позначення відповідного звучання.

Розглянемо сенсорно-слухову категоризацію голосів тварин українською, російською, англійською і китайською мовами та їхні лексикалізації – зоотоніми. Мовний матеріал для порівняльного вивчення звуконаслідувань тварин одержано шляхом опитування респондентів – носіїв англійської та китайської мов, оскільки дана інформація відсутня в тлумачних і перекладних словниках.

Тварина	Звуконаслідування у в українській мові	Звуконаслідування в російській мові	Звуконаслідування в англійській мові	Звуконаслідування у в китайській мові
кішка	няв-няв	мяу-мяу	meow-meow	miao-miao
собака	гав-гав	ав-ав	roof-roof	wang-wang
кінь	і-ги-ги	и-го-го	nea-nea	si
корова	му-му	му-му	moo-moo	mou-mou
свиня	рох-рох	хрю-хрю	onik-onik	nao-nao
вівця	ме-е-е	ме-е-е	baa-baa	mie-mie
миша	пі-пі	пи-пи	mee-mee	zhi-zhi
осел	і-а	и-а	hee-haa; ee-awh	–
мавпа	–	–	ee-ee-oh-oh	–
вовк	у-у-у	у-у-у	woof, howooo	hao
півень	ку-ку-рі-ку	ку-ка-ре-ку	cock-a-doodle-doo	gu-gu
курка	куд-кудак	куд-кудах	cluck-cluck	ge-ge
гусь	го-го	га-га	honk-honk	ga-ga
качка	кря-кря	кря-кря	quack-quack	gua-gua
індик	–	–	gobble-gobble	–
жаба	кум-кум	ква-ква	ribbit-ribbit-ribbit	ge-ge
олень	–	–	–	you-you

Як бачимо, ономотопічні слова – зоотоніми різних мов демонструють не стільки подібність звуконаслідування голосів одних і тих самих тварин і

птахів, скільки розбіжності в їхніх мовних утіленнях, що змушує в даному випадку сумніватися в цілковитій справедливості класичного твердження С.

Ульмана про “дивовижну схожість” ониматопеїчних елементів різних мов [16, с. 258]. Наведена таблиця свідчить про те, що слухові враження, концептуалізовані різними мовами, відрізняються тим більше, чим далі перебувають одна від одної географічно й культурно досліджувані мови (пор. звуконаслідування української та російської мов з відповідними одиницями англійської та китайської мов). Віддалені в культурно-мовному відношенні етноси не тільки по-різному “чують” голоси тварин, а й виявляють певну вибірковість при їхній сенсорно-рецептивній концептуалізації. Так, голос індики було проігноровано в українській, російській та китайській мовах, однак він отримав сенсорно-мовну концептуалізацію в англійській; в українській та російській мовах немає звуконаслідувальних слів для позначення голосів цвіркуна, цикади і ластівки, натомість у китайській вони одержали лексичне ониматопеїчне вираження, відповідно: *ji-ji; zhi-liao-zhi-liao; ni-nan-ni-nan* тощо. Можна припустити, що лакуни, ініційовані специфікою роботи сенсорно-рецептивного компонента мовної свідомості, які виявляються в процесі міжмовного дослідження, можуть сприяти встановленню національно-культурних доміант і преференцій етнічної свідомості, однак науково достовірні висновки можна робити лише після фронтальних досліджень різних груп звуконаслідувальної лексики (зокрема, зоотонімів) із урахуванням екстралінгвістичних (природних та економічних) факторів розвитку певного етносу.

А зараз порівняймо на матеріалі трьох мов (англійської, української та російської) деякі звуконаслідувальні лексеми, що вербалізують акустичні враження людини, викликані не-твариною (ониматопи):

Англійська мова	Українська мова	Російська мова
<i>clink</i>	дзенькіт	звон
<i>crack</i>	тріск, ляскіт	треск, щёлканье
<i>crackle</i>	потріскування, тріск	потрескивание, треск
<i>crash</i>	гуркіт, грюкіт	грохот, гром
<i>crunch</i>	хрускіт, скрип, ритіння	хруст, скрип
<i>fizz</i>	шипіння, сичання	шипение
<i>jingle</i>	бряскіт, брязкання	звяканье
<i>pop</i>	ляскання, тріск	щёлк, треск
<i>ring</i>	дзвін, дзенькіт	звон
<i>rustle</i>	шелест, шерех	шелест, шорох
<i>sizzle</i>	шипіння	шипение
<i>snap</i>	тріск, клацання, брязкання	треск, щёлканье
<i>splash</i>	плеск, плескіт	плеск, всплеск
<i>squelch</i>	хлюпання	хлюпанье
<i>tick</i>	цокання	тиканье
<i>tinkle</i>	дзенькіт, брязкання	звон, звяканье
<i>whirr</i>	дзижчання	жужжание

Як свідчить наведена таблиця, близькоспоріднені українська та російська мови демонструють значно більше єдності при відтворенні звукових сенсблїлї та їх подальшїї лексикалізації. Опозиція англійська мова / українська, російська мови виявляє регулярну розбіжність сенсорно-рецептивної концептуалізації

дійсності досить віддаленими одна від одної мовними свідомостями. Чим пояснюється такий стан речей? Справа у неоднаковості чуттєвого сприйняття реального світу носіями різних мов або у різній інтерпретації мовною етнічною свідомістю отриманих сенсблїлї? На думку відомого американського психолога, фахівця з проблем сприйняття Дж. Брунера, носії різних культур відрізняються не за особливостями отримуваних перцептивних сигналів, а за тими висновками, які вони підсвідомо роблять на основі цих сигналів. У межах різних культур сигнали засвоюються відповідно до різних схем і вибірковості сприйняття, що й породжує міжкультурну специфіку [3, с. 322 – 323]. Б.О. Серебренников, характеризуючи звуконаслідувальні звуки як “неточні” й “недовершені”, що членують реальний світ звуків за принципом “що кому чується і як уявляється”, говорить про наявність у різних етносів цілісних доміант сприйняття, які й зумовлюють врешті-решт етнічну специфіку сенсорно-слухової мовної концептуалізації: “Почувши свист, росіянин і татарин виділили певний звук, який можна передати фонемою /с/, пор. рос. свист, тат. сызгыру. У німця доміант сприйняття виявилася іншою. Він підмітив глухий шум, який можна передати фонемою /f/, пор. нім. pfeifen. Людина, яка розмовляла латинською мовою, вловила обидві ці характеристики, що відбилося в дієслові *sibilare* ‘свистіти’, де /s/ і губне /b/ представлені одночасно.” [15, с. 94].

У зв’язку з цим виникає наступне питання: що (чи Хто?) встановлює ці схеми і доміантї, детермінує вибірковість етнічного сприйняття як пізнавального процесу? Очевидно, тут ми підходимо до питання про символічну функцію мовної форми, про глибинну причинність специфіки кореляції акустичного і смислового планів мови, що вже десятки років хвилює вчених. Питаннями взаємозв’язку звука і значення в історії мовознавства займалися такі вчені, як В. фон Гумбольдт, М. Граммон, В. Вундт, Л. Блумфільд, Е. Сепір, Р. Якобсон та ін. Так, основоположник загального мовознавства В. фон Гумбольдт вважав “установлення істинного зв’язку звука і значення” найважливішим завданням мовознавства, визнаючи, що “... характер цього зв’язку рідко вдається описати досить повно, часто про нього можна лише здогадуватися, а здебільшого ми не маємо про нього жодного уявлення” [7, с. 92]. Проте він виділяє три фактори зв’язку певних звуків з певними поняттями: живописний (звуконаслідувальні номінації), символічний (звукосимволічні номінації), аналогічний (номінації, мотивовані морфологічно). Лінгвосеміотикою ХХ століття на щит було піднесено сосюрівський постулат про довірливий, умовний характер мовного знака, про невмотивованість зв’язку означального з означуваним. Тим самим на периферію лінгвістичної уваги були витіснені дві прості істини, сформульовані геніальним вченим:

- творення звукової форми належить до перших кроків винайдення мови;
- звукова форма є головною причиною мовних розбіжностей [7, с. 96 – 97].

Ці два положення змушують замислитися над тим, чим визначалася в своїх витоках та чи інша звукова форма мови, що спонукало надавати перевагу певним

комбінаціям звуків для вираження певних понять, чому “дух народу” відбився в “мовній плоті” саме так, а не інакше?

На це, здавалося б, риторичне питання спробував дати відповідь московський дослідник Г. Гачев у своїй праці “Національні образи мира: Космо – Психо – Логос”: “З чим пов’язані звуки мови? З національною природою, що утворює простір природної акустики, яка у горах інша, ніж у лісах або в степу. Так само, як тіла людей різних рас і народів адекватні місцевій природі, як етнос – за Космосом, – чи так вже алогічно припустити, що й звуки, які утворюють плоть – тіло мови, перебувають у резонансі зі складом національної природи?” [6, с. 182 – 183]. І далі на двадцяти трьох сторінках учений досліджує національний космос у фонетиці мов, розкриваючи перед читачем глибини мовної натурфілософії, які відбито національними фонетичними оболонками. Дозволимо собі процитувати опис одного з універсальних першоелементів буття – землі, виконаного автором у зіставному плані: “Земля – terra... – твердь, тертя (в англійській earth – заміна прориву на фрикативний – свистячий, більш тягучий, розслаблений, помірний, морський). Скрізь тут земля – суха, тверда речовина, рокоче, тремтить, форма, кінцеве тіло. Російська “земля” складається з м’яких, тягучих звуків, в’яла. Замість tr (rd) – мл (молочність, кисіль), тобто водно-аморфні, жіночі звуки... Російська “земля” – сира твердь, мати-сира земля. Всі приголосні тут – м’які: отже, з водою – даллю горизонтально пов’язані; це відведення образу землі від форми, від скінченності – до аморфної безвідповідальної нескінченності. Але водночас піднесення до неба – піднебіння, звільнення від тяжіння й ваги, полегшення, наповнення повітрям, духовність речовини” [6, с. 188]. До запропонованого Г. Гачевим модулю пояснення зв’язку звуків і значення можна ставитися по-різному: приписати йому антинауковість чи проголосити єдино правильним і слушним: те, що приховано за гранню пізнання (а саме подібний феномен намагається витлумачити Г. Гачев), відкривається людині на інтуїтивному рівні, верифікація даних якого на даному етапі розвитку людини і науки вельми утруднена.

У контексті цього дослідження для нас важливою є саме наявність національно-зумовленого зв’язку звука як такого і значення, характер якого поки що може одержати лише гіпотетичне пояснення: “Звуки мови мають потенційну символічну багатозначність; один і той самий зміст може символізуватися різними формами. Це робить зв’язок між звуком і смислом у різних мовах нежорстким, гнучким, здатним до варіювання в певних межах” [13, с. 69].

Вивчення символічних властивостей звуків, які апіорі тісно пов’язані з конотативно забарвленими акустичними враженнями первинної людини від навколишнього світу (адже за В. Гумбольдтом творення звукової форми належить до перших кроків винайдення мови) може здійснюватися на рівні фонем, а також на рівні одиниць, менших чи більших за фонему (фонетичних ознак чи сполучень фонем) [4, с. 34]. В.К. Журавльов та А.К. Камаласев, наприклад, здійснили спробу виділити семіотичну

інформацію з окремих звуків російської мови, визначаючи їхнє семантичне навантаження на основі копіткого аналізу слів за тлумачним словником В.І. Даля. Ось фрагмент їхнього дослідження:

<i>а</i> – примыкать, вокруг	<i>к</i> – касаться, приближать
<i>б</i> – обхватывать с боков	<i>л</i> – ровно, гладко, раньше
<i>в</i> – двигать, нутр	<i>м</i> – сближать
<i>г</i> – возвышать, много	<i>н</i> – задерживать
<i>д</i> – продолжать, сразу	<i>о</i> – кругом
<i>е</i> – тянуть, возле	<i>п</i> – расширять
<i>ж</i> – прижимать, долго	<i>с</i> – соединять
<i>з</i> – замыкать	<i>т</i> – прикасаться
<i>и</i> – одновременно, ещё	<i>у</i> – около, вблизи

[8, с. 43 – 44].

Автори, по суті, зробили спробу вербалізувати найзагальніші семантичні й асоціативно-емоційні уявлення, що пов’язані з певним звуком, які існують у носіїв російської мови у сфері колективного несвідомого. У дослідженнях із звукового символізму, проведених радянськими та зарубіжними вченими, було доведено існування фонетичного значення (загального уявлення про “емотивний зміст” даного звука в мовній свідомості), яке може мати як універсальний, так і національно-специфічний характер. Французький вчений К. Ніроп указував на те, що ініціальний голосний /i/ у французькій мові “... дає уявлення про щось ясне, проникливе”, тимчасом як кінцевий дифтонг /ou/ – латинське /u/ несе у собі уявлення про щось тяжке, похмуре, тупе: “Жайворонок заливається вранці своїм веселим і радісним tirelige, а похмура сова зі свого темного кута меланхолійно ухає своє boubou чи houougou” [Цит. за: 5, с. 144]. С. Ульман, залучаючи матеріал англійської, французької, італійської, латинської, грецької та угорської мов, указував на символічне вираження голосним /i/ ідеї “маленький” [17, с. 260]. Таким чином, “високі фонемі (універсально) асоціюються з поняттями світлий, тонкий, легкий, маленький, а низькі – з семантичним рядом темний, товстий, важкий, великий; передні звуки, як правило, асоціюються з поняттями слабкий, приємний, ніжний, а задні – з поняттями сильний, неприємний, грубий” [9, с. 110 – 111]. Сонанти /m/, /n/, /l/, на думку багатьох учених, викликають відчуття ніжності, м’якості, душевності” [17, с. 260 – 261].

Як відомо, звуковий символізм має характер не абсолютної, а статистичної універсалії, яка “працює” в більшості, але не в усіх мовах світу. Так, наприклад, у російській та українській мовах фонема /i/ ніяк не співвіднесена з ідеєю “маленький”: укр. *маленький*, *тонкий*, *худий*, *малюк*, *немовля*, *дитина*; рос. *маленький*, *крохотный*, *малюсенький*, *тонкий*, *худой*, *малыш*, *ползунок*, *ребёнок*.

Що стосується оцінки “образності” звука за іншими параметрами: гарний – негарний, жорсткий – м’який, довгий – короткий, то в цій сфері акустичних вражень яскраво виявляється етнічна своєрідність звукових асоціацій [11, с. 25 – 27]. Часто-густо один і той самий звук у різних мовах може надавати слову того чи іншого емоційного забарвлення [5, с. 173].

Якщо говорити про вивчення символічних властивостей звуків на рівні одиниць більших, ніж фонема, тоді до лінгвістичного вжитку необхідно залучити поняття фонестеми, поява якого в мовознавчій науці пов’язана з іменами американських

учених Дж. Р. Ферса і Л. Блумфілда [5, с. 12]. У своїй монографії “Мова” (“Language”) Л. Блумфілд вказує на випадки явної фонетико-семантичної подібності різних коренів символічних слів: “у них ми можемо розрізнити ... систему початкових і кінцевих коренетвірних морфем з розпливчастим значенням. Цілком очевидно, що з їхньою структурою асоціюється інтенсивна символічна конотація” [2, с. 266]. Далі Блумфілд наводить такі приклади:

1) початкові сполучення приголосних, що повторюються:

[fl-] – “світло, що рухається”: flash – спалах, flare – сяєння, flame – полум’я, flick-er – мерехтіння;

[gl-] – “нерухоме світло”: glow – заграва, glare – засліплюючий блиск, gloat – пильний погляд, gleam – слабе світло, мерехтіння, gloom – морок;

[sl-] – “гладеньке, вологе”: slime – слиз, slush – сльота, slor – калюжа, slip – ковзання, слизьке місце, slide – крижана гора;

[kr-] – “гучний удар”: crash – гуркіт, тріск; crack – тріск, удар, crunch – хрускіт;

[sn-] – “звук дихання”: sniff – фиркати, snore – хропти, snot – сякатися;

[b-] – “глухий удар”: bang – удар, стукіт; bash – сильний удар, bounce – глухий раптовий удар, bump – глухий удар, зіткнення, bat – дубина, бита; кажан;

2) кінцеві сполучення приголосних, що повторюються:

[-im] – “слабе світло чи звук”: dim – смутний;

[-awns] – “швидкий рух”: bounce – відскакувати, jounce – ударятися, rounce – пробивати, trounce – бити, пороти;

[-omr] – “щось незграбне, безформне”: bump – гуля, clump – брила; chump – колода; dump – купа, frump – карга, hump – горб, lump – грудка, stump – обрубок” [2, с. 267 – 268].

Як бачимо, Л. Блумфілд у своєму дослідженні спирається на різні звукообразувальні засоби мови, не роблячи розрізнення між звуконаслідувальними і звукосимволічними словами, що, зрештою, змушує його зробити висновок про неминучу неточність і неповноту аналізу “коренетвірних морфем”, тобто фонестем, через недостатнє підтримання мовної форми спільністю семантики [2, с.267 – 269].

Проте поняття фонестем все-таки здається надійнішим і перспективнішим засобом вивчення

звукової символіки. Як продемонстрували експерименти в галузі автоматичного аналізу усного мовлення, мінімальною одиницею людського сприйняття і породження мовлення виступає не фонема, а склад, тобто певне звукосполучення. За свідченням С.В. Семчинського, під час експериментів з автоматичного розпізнавання і розуміння усного мовлення було помічено, що аудиторі сприймали не окремі звуки, а тільки їх сполучення. Висновок про те, що саме склад, а не фонема, є мінімальною одиницею сприйняття, дозволяють зробити також дані тонових мов силабічної структури Південно-Східної Азії, до яких, зокрема, належить і китайська мова. У цих мовах реальною величиною мовлення виступає силабофонема, яка дорівнює складу і морфемі [15, с. 167]. А це означає, що використання фонестем як одиниці фоносемантичних студій може дати достовірніші результати при міжмовному визначенні “вибіркових схем сприйняття” чи, в інших термінах, “цілісних домінант сприйняття”, про які говорили Дж. Брунер і Б.О. Серебренников. Безумовно, поняття фонестем потребує конкретизації свого мовного стратифікаційного статусу, що передбачає відповідь на питання, чи є фонестема особливою фонемою чи особливою морфемою? На наш погляд, фонестема має специфічну знакову абстрактно-емотивну функцію, завдяки якій цю одиницю можна віднести більшою мірою до **кореневих морфем особливого роду**. Міжмовне дослідження фонестем може дати цікаві результати стосовно акустичної концептуалізації світу різними мовами, допоможе визначити загальне й часткове в тому, як різні мовні колективи “чують” світ, сприятиме виявленню звукових етнокультурних переваг етносів, що, мабуть, у своїх витоках зумовлювалися двома могутніми богоданими силами: навколишнім природним середовищем етносу і колективною етнічною свідомістю. Теорія мовного звукообразування, що, за висловом К. Нірпа, “заворожує розум”, має широкі мовознавчі реляції, починаючи з етнопсихічних проблем концептуалізації звукових сенсирів у різних лінгвокультурних ареалах і закінчуючи такими глобальними проблемами загального мовознавства, як філогенез і онтогенез мовного знака, мовна та мовленнєва експресивність тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Башкова И.В. Семантика восприятия. Обзор. Библиография / И.В. Башкова. – Красноярск, 1994. – 187 с.
2. Блумфильд Л. Язык. – М.: Прогресс, 1968. – 607 с.
3. Брунер Дж. Психология познания / Пер. с англ. К.И. Бабицкого – М.: Прогресс, 1977. – 412 с.
4. Быстрова Т.В., Левицкий В.В., Шевченко О.Ф. Символические функции сочетаний фонем // Проблемы фоносемантики (Тезисы выступлений на совещании). – Пенза: Пензенский гос. пед. ин-т им. В.Г. Белинского, 1989. – С. 34 – 35.
5. Воронин С.В. Фоносемантические идеи в зарубежном языкознании: Очерки и извлечения. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1990. – 200 с.
6. Гачев Г.Д. Национальные образы мира: Общие вопросы. – М.: Сов. писатель, 1988. – 445 с.
7. Гумбольдт В. Избранные труды по языкознанию / Пер. с нем. – М.: ОАО ИГ “Прогресс”, 2000. – 400 с.
8. Журавлёв В.К., Камалаев А.К. Опыт фоносемантического анализа и синтеза // Проблемы фоносемантики (Тезисы выступлений на совещании). – Пенза: Пензенский гос. пед. ин-т им. В.Г. Белинского, 1989. – С. 43 – 44.
9. Карпенко Т.С. Звуковой символизм в поэзии и проблема его адекватной передачи при переводе // Проблемы фоносемантики (Тезисы выступлений на совещании). – Пенза: Пензенский гос. пед. ин-т им. В.Г. Белинского, 1989. – С. 110 – 111.
10. Кравченко, А.В. Язык и восприятие: Когнитивные аспекты языковой категоризации. – Иркутск: Изд-во Иркут. ун-та, 1996. – 60 с.
11. Крысин Л. П. Жизнь слова. – М.: Просвещение, 1980. – 176 с.
12. Леві-Строс, К. Структурна антропологія: Пер. з фр. – К.: Основи, 1997. – 387 с.
13. Левицкий В.В. Звуковой символизм: закономерности функционирования и источники порождения // Проблемы

- фоносемантики (Тезисы выступлений на совещании). – Пенза: Пензенский гос. пед. ин-т им. В.Г. Белинского, 1989. – С. 69 – 71.
14. Русская грамматика: В 2-х т. / АН СССР, Ин-т русск. яз., Шведова Н.Ю. гл. ред. – М.: Наука, 1982. – Т. 1. – 781 с.; Т. 2. – 709 с.
 15. Семчинский С.В. Загальне мовознавство. – Київ: Вища шк. Головне видавництво, 1988. – 328 с.
 16. Серебренников Б.А. Как происходит отражение картины мира в языке? // Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира. – М.: Наука, 1988. – С. 87 – 107.
 17. Ульман С. Семантические универсалии // Новое в лингвистике. – М.: Прогресс, 1970, Вып. V. – С. 250 – 299.
 18. Федяева Е.В. Образы сознания как форма познания действительности // Вестник Томского государственного педагогического университета. – Томск, 2016. – № 3. – С. 73-78.
 19. Чижевський Д. Філософія і національність // Україна: філософський спадок століть. – К.: Фонд сприяння розвитку мистецтв, 2000. – Т. 1. – С. 606 – 617.
 20. Jackendoff, R. Sense and reference in a psychologically based semantics / R. 353. Jackendoff// Talking minds. Cambridge (Mass.), 1984. –P 49-72.
 21. Miller, G.A. Language and perception / G.A. Miller, Ph.N. Johnson-Laird. – Cambridge (Mass.), 1976. – 310 p.

REFERENCES

1. Bashkova I.V. Semantics of Perception. Overview. Bibliography / IV Bashkova. – Krasnoyarsk, 1994. – 187 p.
2. Bloomfield L. Language. – Moscow: Progress, 1968. – 607 p.
3. Bruner J. Cognition / Trans. from English. KI Babitsky. – Moscow: Progress, 1977. – 412 p.
4. Bystrova T.V., Levitsky V.V., Shevchenko O.F. The symbolic Function of Combinations of Phonemes // Problems of Phonosemantics (abstracts of presentations at the meeting). – Penza: Belinsky Penza State. Ped. Inst., 1989.–P. 34-35.
5. Voronin S.V. Phonosemantic Ideas in Foreign Linguistics: Essays and Extraction. – Leningrad: Publishing House of Leningrad University Press, 1990. – 200 p.
6. Gachev G.D. National Images of the World: general questions. – Moscow: Sov. writer, 1988. –445 p.
7. Humboldt V. Selected Works on Linguistics / Trans. from German. – Moscow: OAO IG “Progress”, 2000. – 400 p.
8. Zhuravlev V.K., Kamalajev A.K. Experience of Phonosemantic analysis and synthesis // Problems of Phonosemantics (abstracts of presentations at the meeting). – Penza: Belinsky Penza State. Ped. Inst., 1989. – P. 43-44.
9. Karpenko T.S. Sound Symbolism in Poetry and the Problem of its Adequate Transmission in Translation // Problems of Phonosemantics (abstracts of presentations at the meeting). – Penza: Belinsky Penza State. Ped. Inst., 1989. – P. 110 – 111.
10. Kravchenko A.V. Language and Perception: Cognitive Aspects of Language Categorization.– Irkutsk: Irkutsk University Press, 1996.–60 p.
11. Krysin L.P. Life of the word. –Moscow: Education, 1980. – 176 p.
12. Levi-Strauss K. Structural Anthropology: Trans. from French. – Kyiv: Basis, 1997. – 387 p.
13. Levitsky V. Sound Symbolism: Laws of Operation and Sources of Generation // Problems of Phonosemantics (abstracts of presentations at the meeting). – Penza: Belinsky Penza State. Ped. Inst., 1989. – P. 69 – 71.
14. Russian Grammar: In 2 vol. / USSR Academy of Sciences, Institute of Russian lang., N. Shvedova, chief ed. – Moscow: Science, 1982. – Vol. 1. – 781 p. ; Vol. 2. – 709 p.
15. Semchinsky S.V. General Linguistics. – Kyiv: High School. Main Publishing house, 1988. – 328 p.
16. Serebrennikov B.A. How is World Model Reflected in the Language? // The Role of Human Factor in Language: Language and Model of the World. – Moscow: Science, 1988. – P. 87-107.
17. Ullman S. Semantic Universals // New in Linguistics. – Moscow: Progress, 1970, Vol. V. – P. 250 - 299.
18. Fedyajeva E.V. Images of Consciousness as a Form of Reality Cognition // Vestnik of Tomsk State Pedagogical University. – Tomsk, 2016. – № 3. – P. 73-78.
19. Chizhevsky D. Philosophy and Nation // Ukraine: the Philosophical Legacy of Centuries. – Kyiv: Foundation for the Arts’ Development, 2000. –T. 1. – P. 606 - 617.
20. Jackendoff, R. Sense and Reference in a Psychologically Based Semantics / R. Jackendoff// Talking minds. Cambridge (Mass.), 1984. –P. 49-72.
21. Miller, G.A. Language and Perception / G.A. Miller, Ph.N. Johnson-Laird. –Cambridge (Mass.), 1976. –310 p.

Representation of the Sensory-receptive Conceptualization of the Reality by Means of Phonetic-morphological Language Level (scope of the cross-language research)

I. O. Golubovska

Abstract. The article focuses on the problems of language and phonetic categorization of the effects of sensory-receptive conceptualization of reality which are considered in cross-language vein. On the material of zootonims and onomatops the differences and similarities of the acoustic impressions’ language conceptualization by ethnic person are being investigated. The phonesteme is qualified as a more reliable tool for cross-language study if compared to the phoneme, particularly in the context of the research of language ontogenetic and phylogenetic processes.

Keywords: *conceptualization of reality by language, phonetic-morphological stratum, comparison, onomatopoetic vocabulary, zootonims, onomatops, phonesteme.*

Репрезентация сенсорно-рецептивной концептуализации действительности на фонетико-морфологическом уровне языка (возможности межъязыкового исследования)

И. А. Голубовская

Аннотация. В статье внимание сосредоточено на проблемах акустико-фонетической категоризации результатов сенсорно-рецептивной концептуализации действительности, которые осмысливаются в межъязыковом аспекте. На материале зоотонимов и ономапопов исследуются общие и отличительные черты языковой концептуализации акустических впечатлений в рамках того или другого этноса. Фонестема квалифицируется как более надежный инструмент межъязыкового исследования по сравнению с фонемой, использование которого может пролить свет на сложные проблемы языкового онтогенеза и филогенеза.

Ключевые слова: *концептуализация действительности языком, фонетико-морфологический ярус, сопоставление, звукоизобразительная лексика, зоотонимы, ономапопы, фонестема.*

Займенник як засіб вираження імпліцитних смислів

О. В. Калашник

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, м. Харків, Україна
Corresponding author. E-mail: oksana.kalashnik.85@mail.ru

Paper received 05.02.17; Accepted for publication 10.02.17.

Анотація. Статтю присвячено дослідженню мовної імплікації. Окреслено різні підходи науковців до сутності поняття мовної імпліцитності. З огляду на широке розуміння цього мовного явища визначено функціональну навантаженість одного із засобів його вираження – прономінативів у розкритті імпліцитних сутностей у текстах інтимної лірики. Зокрема увага зосереджена на відображенні прихованих смислів за допомогою особових займенників Я, ТИ, МИ, ВИ як ключових слів подібного жанру поезії.

Ключові слова: мовна імпліцитність, прихований смисл, підтекст, займенник, поетичний текст, інтимна лірика.

Наявність у нашому мовленні таких мовних одиниць, як *натякнув, мав на думці, припустив, сокровенний смисл, неоднозначність* тощо, свідчить про те, що будь-який мовець інтуїтивно відчуває й оцінює ступінь повноти/неповноти повідомлення. Існує ряд мовних і мовленнєвих явищ, у зв'язку з якими прийнято говорити про «двоплановість», «припущення», «прихований смисл», «між рядками» (цим явищам ми свідомо чи несвідомо надаємо статус «що володіють непрямо вираженим значенням», при цьому не завжди усвідомлюючи те, що таке «непрямо виражене значення»). Поділ мовних значень (смислів) на приховані (імпліцитні, неявні) та явні (експліцитні) викликаний передусім прагненням підкреслити існування мовної можливості вираження смислів різного ступеня експлікації. Безумовно, слід зважати на достатню умовність цієї дихотомії, на існування шкали перехідності у вираженні тих чи тих значень.

Різні аспекти вивчення імпліцитного змісту повсякчас знаходяться в колі наукових зацікавлень лінгвістів. Лінгвістичні проблеми, пов'язані з неявно вираженою семантикою, остаточно не вирішені, незважаючи на активну дослідницьку роботу в цьому напрямі. Мовній імплікації присвячені численні лінгвістичні наукові праці багатьох українських та зарубіжних дослідників, серед яких В. Х. Багдасарян, Ф. С. Бацевич, О. В. Бондарко, К. А. Долинін, Н. Я. Іванишин, С. Д. Кацнельсон, М. В. Нікітін, Т. І. Сільман, О. М. Старикова, Е. Й. Шендельс та інші, що свідчить про важливість цього явища та про складність семантичного змісту й неоднорідність способів його реалізації в мові й мовленні [4].

Займенники через свою семантико-морфологічну сутність посідають одне з основних місць в системі мовних засобів – дешифраторів імпліцитності. Лінгвісти цей факт не оминули увагою (О. О. Заболотська, Н. Я. Іванишин, К. Г. Крушельницька, Н. В. Петренко та ін.). Однак окремим предметом дослідження така функція прономінатива не стала.

Актуальність дослідження вбачаємо в потребі з'ясувати роль займенників у творенні імпліцитних смислів передусім у художніх текстах з урахуванням різних підходів науковців до сутності поняття мовної імпліцитності.

Мета розвідки – визначити функціональну навантаженість прономінативів у творенні імпліцитних смислів у поетичному тексті.

Поняття «імпліцитного смислу» надзвичайно актуальне в лінгвістиці, літературознавстві, психології та

психолінгвістиці, оскільки передусім воно стосується розумової діяльності людини. Термін «імпліцитний смисл» розглядається психологією у зв'язку із здатністю людини до асоціативного мислення. Згідно з філософським положенням про те, що пізнавальна діяльність людини полягає у відображенні об'єктивного світу, його явищ і предметів, а також зв'язків і відношень між ними у свідомості та їх діяльнісному перетворенні, величезна, якщо не вирішальна, роль у здійсненні процесу пізнання належить здатності людини до асоціативного мислення [10]. Таким чином, імпліцитний смисл визначають як найбільш широке поняття, яке стосується всієї прихованої (тобто не вираженої вербально) інформації тексту. «Підтекст» розуміється як прихована інформація тексту, що декодується, сприймається не за допомогою логічних зв'язків та умовиводів, а за допомогою контексту, контекстуальних значень окремих мовних одиниць, фонових знань адресата, умов комунікації.

Поняття «імпліцитність» найчастіше розкривається в порівнянні з експліцитністю. В. Х. Багдасарян, який один із перших звернув увагу на проблему імпліцитності, зазначає: «...імпліцитне існує так само реально, як і експліцитне, але існує не на поверхні, а в глибині мови, як нижній, прихований шар змісту. Імпліцитне, таким чином, є опосередкована (експліцитним та іншими факторами) форма вираження думки мовою, воно є дещо несамостійне, залежне, похідне» [1, с. 6]. На думку науковця, експліцитним, або явним, є те, що має своє власне, повне, безпосереднє словесне вираження, імпліцитним же, або неявним, є те, що не має такого словесного вираження, але домислюється з опертям на експліцитне, виражається та сприймається адресатом за допомогою експліцитного, а також контексту та інших чинників [1, с. 5].

Розуміння імпліцитності як деякого шару смислу, формально не вираженого у мовленнєвому акті, але який можна відновити шляхом аналізу експліцитно виражених елементів, крім згаданої вище монографії В. Х. Багдасаряна, відображено в роботах О. В. Бондарка. Науковець аналізує імплікацію, під якою він розуміє семантичні елементи, не виражені в мовленнєвому акті мовними засобами, але які впливають із експліцитно виражених елементів [3].

К. А. Долинін називає імпліцитним змістом висловлювання «зміст, який прямо не втілений в узуальних лексичних і граматичних значеннях мовних одиниць, що складають висловлювання, але витягається або

може бути витягнутий із останнього при його сприйнятті» [5, с. 37].

О. М. Старикова, досліджуючи імпліцитні предикативні одиниці, зазначає, що вони можуть бути актуалізованими за допомогою фонологічних, лексичних, граматичних, лексико-граматичних та логіко-семантичних індикаторів, які зазвичай діють комплексно [13, с. 134].

Ширше імпліцитність розуміють учені, які займаються комунікативною лінгвістикою. За теорією комунікації імпліцитність – це передусім сукупність невербального інформаційного масиву, який у мовленні інтегрується з вербальним кодом тексту. У лінгвістиці тексту найбільш уживане визначення імплікації як смислового блоку змісту, що виникає на основі експліцитної текстової структури і нашаровується на нього в результаті декодування читачем (адресатом) авторського концепту. При цьому імплікація нерідко ототожнюється з підтекстом, що утворюється в результаті домислювання тих ідей, які закладені в тексті словесно [10].

Ф. С. Бацевич виділяє три типи імпліцитної інформації в дискурсі і тексті: текстовий імпліцитний зміст (інформація, яка відповідає явним комунікативним намірам адресанта); підтекстовий імпліцитний зміст (інформація, передання якої входить у приховані комунікативні наміри відправника тексту); притекстовий імпліцитний зміст (інформація, яка може бути виведена з тексту, хоча її передавання не входило в комунікативні наміри адресанта) [2].

Процес сприйняття імпліцитних смислів – процес суб'єктивований, адже залежно від знань адресанта й адресата та комунікативної ситуації, може змінюватися і значення декодованих імпліцитних смислів [10].

На думку Н. Я. Іванишин, імпліцитність накладається на експліцитно-матеріальне вираження лінгвооддиниці і тим самим змістово «оформлюється» у рамках певного лексичного, морфологічного чи синтаксичного засобів. Здатність набувати «форми» в межах експліцитного значення сигналізує про інтеграцію поверхневого і глибинного рівнів його виміру, які не протиставляються, а синкретизуються в межах однієї мовної величини, співіснують паралельно, у дихотомії [8, с. 14].

Різномасштабні підходи до інтерпретації імпліцитності виявляють складність названої категорії, її інтерпарадигмальну багатоплановість, поліфункціональність у мові й мовленні [7].

Із розвитком когнітивного підходу до вивчення поетичних текстів, який базується на інтеграції знань із психології, культурології, антропології, лінгвістики та прихованні текстових смислів, категорія імпліцитності набула особливої актуальності. Ця категорія слугує засобом розкриття підтексту, авторської інтенції, а також основної мети повідомлення. У контексті поетичного тексту категорію імпліцитності розуміють як єдність системи імплікативних значень та способів їхнього вираження [6].

Слушною видається думка О. О. Заболотської, яка виділяє поняття імплікат як невід'ємну частину імплікативного простору. Це операційна одиниця, насичена прихованим змістом, що міститься на периферії семантичних ознак слова. Імплікат складається

із сукупності імпліцитних значень, які формуються на перетині трьох рівнів: дотекстового, текстового та позатекстового. Дотекстовий рівень виражає глибинний смисл стилістичних виразів, який розкривається через аналіз архетипів та концептів, що лежать у їх підґрунті. Текстовий структурується фонетичними, морфологічними, лексичними і синтаксичними стилістичними засобами. Позатекстовий включає в себе фонові знання (історичні, біографічні) та інтертекст (основний вид та спосіб побудови художнього тексту в мистецтві модернізму і постмодернізму, який полягає у тому, що текст створюється із цитат, алюзій та ремінісценції до інших текстів) [6].

Для виявлення механізмів формування імплікатів на всіх трьох рівнях учені користуються методом концептуального аналізу поетичних текстів, який уможливує розкриття лінгвокогнітивних механізмів утворення імплікатів, та методом семантичного аналізу, що дозволяє відновити неявно виражену інформацію [6]. У цьому дослідженні ми будемо користуватися методом семантичного аналізу, оскільки наша мета – відновити неявно виражену інформацію, що зашифрована автором у поетичному тексті.

Усебічне осмислення художнього тексту вимагає врахування всіх складових, що його формують, зокрема й імпліцитних, одним із різновидів яких на лексико-граматичному рівні є займенники та займеннікові конструкції. Їхня функціональна вага полягає насамперед у здатності максимально конденсувати латентні компоненти, закодовані у слові. Вони – важливі елементи, через які дешифрується текст [7, с. 114].

В. Х. Багдасарян, виділяючи дев'ятнадцять способів існування імпліцитного, розглядає серед них і займенник: «...займенник можна розглядати як імпліцитно змістове значення, яке підкладається під нього при вживанні. Таким чином, тут імпліцитне існує на основі сенсу загального та реалізується, експлікується на основі контексту» [1, с. 30].

О. М. Старикова, досліджуючи займенники як лексичні індикатори імпліцитної предикативності, зазначає: «Семантична розкладність висловлення, до складу якого входять займенники, безпосередньо пов'язана і зумовлена особливістю семантичної структури цих займенників» [13, с. 91].

Переконливою видається думка К. Г. Крушельницької, Н. Я. Іванишин, які належать до числа тих, хто, розглядаючи мовну імпліцитність, визнають займенники «одним із найуніверсальніших її засобів». Зокрема Н. Я. Іванишин зазначає, що «займенники та дійктичні конструкції виступають важливими засобами формування прихованого смислу в тексті. Вони виявляють нову інформацію, для одержання якої необхідні додаткові мисленнєві зусилля реципієнта», а також «...здатні набувати у кожному окремому випадку інших, іноді протилежних смислів, що «працюють» на розкриття змісту тексту, проєктують його семантичне наповнення» [7, с. 132].

Учені намагалися «зазирнути» в підтекст поетичних творів і зрозуміти смисл, який приховують у собі займенники. Важливим є з'ясування функціонального навантаження дійктичних одиниць у формуванні прихованої інформації в поетичному тексті. Не мож-

на не погодитися з Н. В. Петренко, яка, досліджуючи особливості займенників у поетичному тексті, зазначає: «Роль займенника у розкритті імпліцитного смислу полягає у тому, що він втілює приховану ідею, яка спонукає читача до роздумів, до відкриття нових смислів» [12, с. 11].

Роль займенників у розкритті підтексту поетичного твору полягає в тому, що ними передається не тільки суть вірша, але й долі героїв, їхній внутрішній стан, розкривається авторська ідея, ставлення автора до подій та персонажів, співвідношення реального і вигаданого. Будь-яка інформація, що в поетичному тексті подана імпліцитно, підлягає «розкриттю», «розкодуванню», тобто імпліцитний смисл можна «експлікувати» [6].

У маленькому поетичному творі часто криється великий глибинний зміст. Одним із основних засобів розкриття цього глибинного змісту є прономінативи. У поетичному тексті імпліцитність виявляється не тільки в прихованому змісті, а й в особливості розкриття ідеї твору, бо ідея поетичного твору по суті теж імпліцитна.

В інтимній поезії В. Крищенка «Колись ми були молоді» закладені приховані смисли, актуалізовані особовим займенником МИ: *Колись ми були молоді – І грала кров в цупкому тілі... Та відцвіли троянди білі, Спливли віночки по воді. Колись були ми молоді – І стіло нам кохання губи... Та день минувся ясночубий І грали видива руді. Колись були ми молоді – І сонцем сяяли нам вікна... Та нитку темну вечір виткав, Що срібною була тоді. Чом у осінній дрімоті Не можемо про це забути, Як чарував нас вогник руті, Коли були ми молоді?* [16, с. 204]. Перед читачем розгортаються міркування автора про плінність часу, про змушеність підкоритися диктату років. Ідея єдності з ліричною героїнею виражена особовим займенником МИ, вживаним у реченні «Колись ми були молоді», що рефреном проходить через увесь вірш. Підтекст поезії – психологічний, тобто спрямований на розкриття внутрішнього стану ліричного героя, його почуттів і переживань. Неможливість повернутися у минуле – це та домінанта, яка визначає атмосферу твору, внутрішній стан героя. Значну роль відіграє повтор займенника МИ: у високій частотності вживання його форм криється мотив спорідненості з невідомою нам ліричною героїнею і мотив туги за минулою молодістю.

Прикладом реалізації імпліцитності за допомогою особових прономінативів ТИ, ВИ слугує вірш Л. Костенко «Осінній день березами почавсь»: *Осінній день березами почавсь. Різьбить печаль свої дереворити. Я думаю про тебе весь мій час. Але про це не треба говорити. Ти прийдеш знов. Ми будемо на «ви». Чи ж неповторне можна повторити? В моїх очах свій сум перепливи. Але про це не треба*

говорити. Хай буде так, як я собі велью. Свій будень серця будемо творити. Я Вас люблю, о як я Вас люблю! Але про це не треба говорити [15, с. 24]. Використовуючи особовий займенник ТИ, поетеса виявляє свою уявну близькість з невідомим читачеві ліричним героєм. У своїх думках вона називає коханого на «ти», проте, як випливає з контексту, в реальному житті вони спілкуються на «ви». Займенник ВИ авторка вводить у текст, щоб показати мотив відчуженості з ліричним героєм. Близькість є омріяною для ліричної героїні. У передостанньому рядку вірша прономінатив ВИ знаково капіталізується як засіб вияву імпліцитного смислу протиріччя між зовнішньою офіційністю стосунків і внутрішнім палким почуттям любові. В аналізованій поезії особові займенники є домінантами, які максимально конденсують приховані смисли.

Інтимна поезія А. Любки «Я: з великою кока-колою, купленою у макдональдсі, і сигаретою» композиційно структурована на протиставленні займенників Я і ТИ, що референтно співвіднесені з ліричним героєм та невідомою дівчиною, з якою він одномоментно перетнувся в житті: *Я: з великою кока-колою, купленою у макдональдсі, і сигаретою. Ти: у темних окулярах і з пакетом у руці. Я: створений для любові. Ти: ідеши після палкої любові. Я: знаю про любов усе. Усе. Ти: не знаєш, куди поділа ключі від квартири. Я: у синій футболці і темних окулярах. Ти: у темних окулярах і легкому платтячку. Я: з сережкою у вусі. Ти: з сережкою у кожному вусі. Я: створений для любові. Ти: переповнена любов'ю. Я: виходжу з метро. Ти: заходиш в метро. Знову розминаємося* [17, с. 55]. Домінантні в цьому вірші особові прономінативи слугують канвою для інформаційного наповнення текстового простору. За допомогою антитези Я – ТИ розкривається глибинний зміст поезії: зовні спільне для людей не означає їхньої внутрішньої єдності.

Отже, займенники поряд з іншими лексичними й граматичними засобами імпліцитності є важливими чинниками встановлення неомовленого смислу. Передусім така їхня функція показова в поетичному мовленні, специфіка якого полягає в частому приховуванні якогось змісту, у потребі читача додумувати повідомлюване, особливо коли мова йде про почуття й емоції, які супроводжують інтимну поезію і є невід'ємними її складниками.

Аналіз матеріалу дає підстави стверджувати, що прономінативи беруть активну участь у творенні імпліцитних смислів у текстах інтимної лірики.

Перспективу дослідження бачимо у вивченні зв'язку займенника як засобу вираження імпліцитних смислів із виконанням ним стилістичних функцій в інтимній поезії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Багдасарян В. Х. Проблема імпліцитного (логико-методологічний аналіз) / В. Х. Багдасарян. – Єреван : АН АрмССР, 1983. – 198 с.
2. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник / Ф. С. Бацевич. – К. : Академія, 2004. – 342 с.
3. Бондарко А. В. Експліцитність/імпліцитність в общій системі категоризації семантики / А. В. Бондарко // Семантико-дискурсивні дослідження мови: експліцит-
4. Долбіна В. К. Поняття мовної імпліцитності на сучасному етапі розвитку лінгвістики / В. К. Долбіна // Актуальні питання філології. – К. : КиМу, 2011. – № 1. – С. 173-176.
5. Долинин К. А. Імпліцитне содержание высказывания / К. А. Долинин // Вопр. языкознания, 1983. – № 6. – С. 37-47.

6. Заболотська О. О. Засоби вираження імпліцитності у художньому прозовому та віршованому тексті: компаративний аспект / О. О. Заболотська // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика», 2015. – Вип. 19. – С. 262-269.
7. Іванишин Н. Я. Лексичні засоби формування імпліцитності у драматургічному тексті (на матеріалі української драми початку ХХ століття): дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова» / Н. Я. Іванишин. – Івано-Франківськ, 2006. – 186 с.
8. Іванишин Н. Я. Ознаки імпліцитності як мовної категорії / Н. Я. Іванишин // Лінгвістичні студії : зб. наукових праць / Донецький нац. ун-т ; наук. ред. А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – Вип. 22. – С. 12-17.
9. Кацнельсон С. Д. Типология языка и речевое мышление / С. Д. Кацнельсон. – М. : Просвещение, 1972. – 213 с.
10. Нагорна М. М. Поетика імпліцитних смислів художнього твору: дис. ... канд. філол. наук : 10.01.06 «Теорія літератури» / М. М. Нагорна. – Кіровоград, 2004. – 179 с.
11. Никитин М. В. Основы лингвистической теории значения / М. В. Никитин. – М. : Мысль, 1988. – 248 с.
12. Петренко Н. В. Займенник у віршованих текстах американської поезії: когнітивно-семіотичний та лінгвосинергетичний аспекти: автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 «Германські мови» / Н. В. Петренко. – Харків, 2008. – 22 с.
13. Старикова Е. Н. Имплицинтная предикативность в современном английском языке / Е. Н. Старикова. – К. : Вища школа, 1974. – 142 с.
14. Шендельс Е. И. Имплицинтность в грамматике / Е. И. Шендельс. – М. : Просвещение, 1982. – 205 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

15. Костенко Ліна. Триста поезій. Вибрані вірші / Ліна Костенко. – К. : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2016. – 416 с.
16. Крищенко В. Д. Час одкровення: Поезії / В. Д. Крищенко. – К. : Світ Успіху, 2015. – 352 с.
17. Любка Андрій. Сорок баксів плюс чайові / збірка поезій : Meridian Czernowitz / Андрій Любка. – Кам'янець-Подільський : «Друкарня «Рута», 2013. – 130 с.

REFERENCES

1. Baghdasaryan V. H. The problem of implication (logico-methodological analysis) / V. H. Baghdasaryan. – Yerevan : Academy ArmSSR, 1983. – 198 p.
2. Batsevych F. S. Bases of communicative linguistics : textbook / F. S. Batsevych. – K. : Academy, 2004. – 324 p.
3. Bondarko A. V. Explicitness/implicitness in the general system of categorization semantics / A. V. Bondarko // Semantic and discursive study of language: explicitness/implicitness of expression meanings: materials of Intern. scientific. Conf. – Kaliningrad, 2006. – P. 22-33.
4. Dolbina V. K. The concept of language implicitness in the modern development of linguistics / V. K. Dolbina // Actual questions of philology.–K.: KiMu, 2011. – № 1.–P. 173-176.
5. Dolinin K. A. Implication content of statements / K. A. Dolinin // Linguistics Problems, 1983. – № 6.–P. 37-47.
6. Zabolotska O. O. Means of expression of implicitness in artistic prose and poetry text: comparative aspect / O. O. Zabolotska // Scientific Bulletin of Kherson State University. Series «Linguistics», 2015.–Vol.19. – P. 262-269.
7. Ivanyshyn N. Y. Lexical means of forming implicitness in dramatic text (based on Ukrainian drama of the early XX-th century): Dis. ... Candidate. Philology. Sciences: 10.02.01 «Ukrainian language» / N. Y. Ivanyshyn. – Ivano-Frankivsk, 2006. – 186 p.
8. Ivanyshyn N. Y. Signs of implicitness as language category / N. Y. Ivanyshyn // Linguistic Studies: Coll. research papers / Donetsk National University ; Ed. A. P. Zahnitko. – Donetsk: Donetsk National University, 2011. – Vol. 22. – P. 12-17.
9. Katsnelson S. D. Typology of language and verbal thinking / S. D. Katsnelson. – M. : Prosveshchenie, 1972. – 213 p.
10. Nagorna M. M. Poetics of implication meanings in the work of art: Dis. ... Candidate. Philology. Sciences: 10.01.06 «Theory of Literature» / M. M. Nagorna. – Kirovograd, 2004. – 179 p.
11. Nikitin M. V. Basis of linguistic theory of meaning / M. V. Nikitin. – M. : Mysl, 1988. – 248 p.
12. Petrenko N. V. Pronoun in American poetry poetic texts: semiotic, cognitive and linhvosynerhetychnyy aspects: avtoref. Dis. ... Candidate. Philology. Sciences: 10.02.04 «Germanic languages» / N. V. Petrenko. – Kharkiv, 2008. – 22 p.
13. Starikova E. N. Implication predicativity in modern English language / E. N. Starikova. – K. : Vyshcha Shkola, 1974. – 142 p.
14. Shendels E. I. Implicitness in grammar / E. I. Shendels. – M. : Prosveshchenie, 1982. – 205 p.

REFERENCES: ILLUSTRATION MATERIAL

15. Lina Kostenko. Three hundred poems. Selected Poems / Lina Kostenko. – K. : А-ВА-ВА-НА-ЛА-МА-НА, 2016. – 416 p.
16. Kryshchenko V. D. Time revelation: Poetry / V. D. Kryshchenko. – K. : Svit Uspihu, 2015. – 352 p.
17. Lyubka Andriy. Forty bucks plus tips / collection of poems: Meridian Czernowitz / Andriy Lyubka. – Kam'yanets-Podilskyy : «Printing «Ruta», 2013. – 130 p.

Pronoun as an expressing method of implicit meanings

O. V. Kalashnyk

Abstract. The article is devoted to the researching of language implications. It is outlined different scientists' approaches of the concept of language implicitness. Considering wide understanding of this linguistic phenomenon it's defined functional loading of one from other means of its expression – pronominals in the disclosing covert essences in the intimate lyrics texts. Mainly the attention is focused on disclosing hidden meanings using personal pronouns I, YOU, WE, YOU (pl.) as keywords of this genre of poetry.

Keywords: language implicitness, hidden meaning, subtext, pronoun, poetic text, intimate lyrics.

Местоимение как средство выражения имплицитных смыслов

О. В. Калашник

Аннотация. Статья посвящена исследованию языковой импликации. Очерчены разные подходы ученых к сути понятия языковой имплицитности. Учитывая широкое понимание этого языкового явления определена функциональная нагрузка одного из средств его выражения – прономинативов в раскрытии имплицитных смыслов в текстах интимной лирики. В частности внимание сосредоточено на отображении скрытых смыслов с помощью личных местоимений Я, ТЫ, МЫ, ВЫ как ключевых слов подобного жанра поэзии.

Ключевые слова: языковая имплицитность, скрытый смысл, подтекст, местоимение, поэтический текст, интимная лирика.

Семантичний простір фланерства у французькій лінгвокультурі

Л. В. Клименко

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Paper received 08.02.17; Accepted for publication 15.02.17.

Анотація. Статтю присвячено аналізу семантики феномену фланерства як особливого типу поведінки у міському середовищі, значущого французького соціокультурного явища XIX століття. Проведено семантичну інтерпретацію когнітивних ознак фланерства, змодельовано семантичний простір феномену, здійснено його представлення у вигляді пропозиційної структури.

Ключові слова: фланерство, фланер, міське середовище, семантична інтерпретація когнітивних ознак, пропозиційна структура, семантичний актант, семантичний предикат, семантичний простір.

"Rome est déchue de sa splendeur, la reine des cités a cédé sa couronne à Paris (...) qui a si bien remplacé Rome à la tête de l'univers!" [1, с. 7], - писав Гійом Аполінер про Париж, який, за словами поета, від початку XIX століття постав на чолі всесвіту. Ця заувага дає уявлення про вагомість французької метрополії, яка після французької революції 1830 року отримує статус світової столиці задоволень та розваг, що внаслідок знищення монархії виходять поза межі королівського двору та приватних салонів, а Париж стає осередком особливого способу буття, так званого *art de vivre à la française*. Відтепер "радість життя" концентрується на його бульварях і в пасажах [2], саме тоді фланерство стає впізнаваним типом соціальної практики у місті, сутність якої проявляється у характерній комунікативній поведінці людини - фланера, зазвичай вільного перехожого, який регулярно здійснює безладні, хаотичні за схемою променади, тиняється міським простором задля споглядання, спостереження за тим, що (або хто) привертає увагу, видається цікавим і захоплюючим [3]. Фланерство, яке ніколи не було офіційною формальною практикою, радше способом буття, виникло як реакція на втрату символічного ціннісного капіталу соціокультурних традицій режиму монархії і королівського двору, як намагання знайти заміщення, нове втілення цього надбання. В результаті в урбаністичних умовах нового, буржуазного суспільства відбувається зародження іншого типу аристократії, "*une nouvelle aristocratie – celle de la pensée, de la poésie, de l'intelligence... – réalisée dans le monde réel de la ville*" [7].

Осмислення феномену фланерства у французькій художній літературі XIX століття дає надзвичайно плідний матеріал для дослідження цього соціокультурного явища. На сторінках літературних творів фланер часто конкретизується як художній персонаж і стає узагальненим образом реальних історичних осіб, або ж вигаданим героєм. Роздуми фланера, результати його спостережень, деталі, вхоплені авторами творів з облич, манер, характерної поведінки - це відчута та осмислена реальність, закріплена в знаках, яка отримує втілення в художній образах. Багато тогочасних письменників, художників втілюють задуми у творах, звертаючись не тільки до сили художньої уяви, але й спираючись на життєвий досвід та власні спостереження. Так фланером був Оноре де Бальзак, який регулярно здійснював променади паризькими бульварами, одягнений у фрак не першої свіжості, погано підібраний жилет і з тростиною з набалдашником -

світським аксесуаром, незмінним атрибутом фланера. Окрім Бальзака фланерами були Альфред де Мюссе, Теофіль Готье, Шарль Бодлер, Стендаль, Гійом Аполінер, - тобто майже вся еліта паризької літератури XIX століття.

Специфіка фланерства як соціально-культурної практики XIX століття, особливості цього типу поведінки, викликали і продовжують викликати неабияке зацікавлення також й у дослідників-науковців, а феномен фланерства неодноразово ставав об'єктом наукової рефлексії історичного, літературознавчого, соціологічного, культурологічного тощо, спрямування [4-8]. Визначалося, що фланер поводить у відповідності до рольових приписів, а роль як загальна схема поведінки складає основу змісту його дій. За думкою В. Беньяміна, який ввів ситуацію фланерства в аналіз культури як центральний концепт і символ сучасного міста [9], поняття фланерства виникло на позначення характерної поведінки поетів й інших інтелектуалів у місті: "*L'activité du flâneur consiste principalement à se balader et à traîner, à scruter les environs, mais également à analyser la modernité dans une perspective critique*" [8].

Якщо історичний і соціокультурний контексти фланерства дістали значної розробки у науковій рефлексії, а дослідники-літературознавці неодноразово розкривали художню значущість феномену на матеріалі творчості конкретних авторів, то досі фланерство не було **об'єктом** спеціального лінгвістичного дослідження. Це зумовило актуальність розвідки, **предметом** якої є особливості семантичних ознак фланерства, виявлених у мовному матеріалі художньої літератури і наукових текстах, присвячених фланерству. **Завданням** роботи визначено їхній аналіз і подальше упорядкування з метою моделювання семантичного простору феномену з формальних позицій за допомогою **методики** інтерпретації виявленої когнітивної інформації і розгортання семантичних ознак у межах **матеріалу** дослідження, яким слугували тексти творів О. де Бальзака, Г. Аполінера, Ш. Бодлера, Л. Юарта, а також тематичні наукові публікації.

Визначити семантичні характеристики дозволив метод пропозиційного моделювання, адже пропозиція як структура репрезентації знань про певну ситуацію або подію характеризується істинністю і несуперечливістю (має константний характер). У логіці, звідки термін був запозичений, пропозиція репрезентує семантичну константу, судження, що відповідає істинному стану справ у світі дійсності і не містить внут-

рішньої суперечливості. У лінгвістиці пропозиція стала ототожнюватися з простими семантичними структурами: реченням, або логічним судженням. Ю. Караулов наголошував на універсальності пропозиційної структури як елементу всіх ментальних процесів. Зі становленням когнітивної лінгвістики пропозиція набуває статусу мисленнєвого аналога (прообразу) певної ситуації як складної семантичної структури з притаманними їй відношеннями, узагальненими і організованими у свідомості [10]. Сучасна семантика передбачає також і виявлення законів вираження уявлень про світ в мові і вивчення потенціалу мови в цьому контексті, моделювання мовної картини світу. За Ю.Апресяном семантичні утворення можна представити у вигляді пропозиційних структур - «семантичних образів ситуації» [11]. Отже, певна позамова ситуація (або явище) у якості складного семантичного утворення може бути представленою як пропозиційна структура - узагальнена формула організації семантичних ознак в її межах.

Ядром пропозиційної структури є *семантичний предикат*. За Ю.Степановим предикати - це особливі семантичні сутності, їх категоризація є "узагальненням об'єктивних явищ буття" [12, с.312]. Завдяки валентнісному потенціалу семантичного предикату формується склад конструкції, до якої входять *семантичні актанти*, що заповнюють валентності семантичного предикату, є його мовним вираженням, містять фрагменти його смислу, позначаючи учасників ситуації або явища. В різних наукових концепціях відмічаємо термінологічні розходження при визначення понять на позначення цих елементів пропозиційної структури: актант, аргумент, семантичний відмінок, валентність. У подальшому використовуватимемо термін актант, запропонований Л.Теньєром [22] на позначення активного учасника ситуації, її дійової особи (від фр."діючий"). Множинність семантичних актантів ситуації або явища утворюють актантну структуру пропозиції і мають певні семантичні характеристики, що уможливує їхню класифікацію. В теорії Л. Теньєра актанти протиставлено *сирконстантам*, що виражають другорядних учасників ситуації, які, на відміну від актантів, не входять до тлумачення її індивідуальної семантики. Вони вільно приєднуються до семантичного предикату, доповнюючи, але не визначаючи його. Теньєр наголошував на розмитості кордонів між актантами й сирконстантами при їх визначенні, зазначаючи, що теоретично цей кордон проходить між обов'язковими і необов'язковими учасниками ситуації і визначається тим, які з них необхідні для того, або повністю сформувати її семантичний простір [там само].

Предикат пропозиції посідає чільну позицію щодо своїх актантів і сирконстантів, які кваліфікуються в залежності від ролі, яку відіграють у ситуації. Як сам предикат, так і кожна з семантичних ролей актантів кодуються (об'єктивуються) певними мовними засобами - номінантами, що визначають обсяг та зміст семантичної конфігурації пропозиційної конструкції.

За таким принципом явище фланерства, розглянутого у якості семантичного утворення, може бути представленим в рамках пропозиційної структури - умовного семантичного інваріанту ситуації.

У якості формальних категорій у складі пропозиційної структури, яка за принципом розташування елементів не є лінійною структурою, виділяємо *семантичний предикат* і такі *семантичні актанти*: *актор/експерієнцер, об'єктив, інструментив, каузатор, локатив, темпоратив*.

Семантичним предикатом пропозиційної структури є *фланерство* - іменник процесно - кваліфікативного характеру, який ідентифікує, кваліфікує і виражає як процес фланерства - "*travelling*" *le long d'un ensemble de signes* [цит. за 7], так і стан фланера, який в залежності від контексту може характеризуватися як *l'ivresse, la surdose, la catalepsie, la folie scientifique, la paresse, le desordre, la gloutonnerie* тощо. Семантичний предикат є центральним, активним елементом пропозиції, в якому вже міститься схема розгортання структури, де кожний потенційний актант має конкретну семантичну роль.

Актором ситуації, актантом зі значенням виробника дії є *фланер* - людина, активний, наділений волею й свідомістю учасник ситуації, що контролює плин подій. Він завжди одинак, що дає йому повну свободу для роздумів під час пересувань, це *promeneur solitaire ... doué d'une imagination active; un gai bohémien de l'intelligence* [18]. Семантичні характеристики *актора* у мовному визначенні явища та його дефініції можуть формуватися понятійними семантичними ознаками. Часто для цього використовуються образно-символічні (здебільшого метафоричні й метонімічні) номінації. Так, наприклад, у Бодлера фланер - це *le rodeur parisien, або le personnage romanesque* [18], у Бальзака - *le colporteur du sens de la ville* [цит. за 7]. Це колекціонер, який збирає знання, враження, інтуїтивний досвід міської реальності [19].

Важливо, що *актор* виконує семантичну роль *експерієнцери*, адже є носієм відчуттів і переживань від сприйняття інформації сенсорним (зоровим, слуховим, тощо) шляхом. Часто Бальзак порівнює фланерство з гастрономічною дегустацією: *«Flâner est une science, c'est la gastronomie de l'oeil»* [цит. за 7], а фланерство називає *"la friandise intellectuelle"*. Для Юарта фланерство - це смачне дозвілля: *"Enfin, le passage est le séjour préféré du flâneur ; c'est là qu'il mène une délicieuse existence, émaillée de cigares et de coups de coude"* [19, с. 68]

Дії *актору-експерієнцери*, як правило, спрямовані на *об'єктиви* - актанти на позначення того за чим/ким спостерігає фланер, що привертає його увагу або тих, хто викликає в нього зацікавлення. За Бальзаком - це *"les gravures des marchands d'estampes, les spectacles du jour, les friandises des cafés, les brillants des bijouteries, tout vous grise et vous surexcite"* [20]. В центрі уваги фланера - театральність життя міста, *une vaste scène de théâtre*.

Інструментив репрезентує способи дії і засоби, що використовують *актор* в діяльності. Для фланера характерно перебувати в русі відносно міста. Він або хаотично тиняється вулицями та бульварами, *"il va, il court, il cherche"* за Бодлером; або ж як на вітрині сидить за найближчим до вулиці столиком росторану з келихом вина або філіжанкою кави. Це не тільки дає змогу спостерігати за рухом міста, роздивлятися лю-

дей, що рухаються повз, така позиція робить фланера самого об'єктом уваги.

Зір є головним засобом освоєння фланером урбаністичної дійсності, яку він сприймає і вивчає як картину. Погляд фланера вилучає з оточуючої дійсності окремі незвичні деталі або цікаві обличчя, неспішно й пильно роздивляється їх з простою цікавістю, смакуючи подробиці: *"la boulimie de l'oeil est volonté de connaissance, appétit de consommation, désir d'appropriation encyclopédique"* [7].

Каузатор - актант на позначення явища, що обумовлює фланерство, є його причиною. Метою фланерства є отримання ментального задоволення від самого процесу, *la jublation sersorielle proche d'une activité sublimatoire* [7]. Це може бути й насолода від споглядання й інтелектуального осмислення міської дійсності - *art de jouir de la ville*, так і задоволення від перебування у натовпі - *plaisir d'être dans la foule*. Є й інший прояв фланерства, як у Бальзаківського антиквару з роману "Шагренева шкіра" який був фланером у свій незвичний спосіб. Він робив це подумки, не виходячи з оселі отримував ментальну насолоду від думки про володіння своїм уявним скарбом. « *La pensée est la clef de tous les trésors, elle procure les joies de l'avare sans en donner les soucis* » - писав Бальзак [23].

Локатив - актант місця дії, яка завжди відбувається в урбаністичному середовищі, на вулицях міста, або *le Boulevard* - Бульварі з великої літери. Цю власну назву-гіперонім узагальнено отримав географічно обмежений перелік кварталів Парижу, де того часу мешкала ліберальна буржуазія: *"Inseparable du prestigieux boulevard des Italiens avec lequel il se confondit, Coblenz ou Petit-Coblenz, en 1795, boulevard de Gand en 1815, le Boulevard occupe, tout au long du XIXe siècle, une place à part dans l'imaginaire des représentations textuelles de Paris et de son espace public festif"* [2].

Темпоратив - часовий конкретизатор, який вказує на час, коли/протягом якого відбувається дія. Фланерство як феномен сформувалося і характеризує конкретну культурно-історичну добу в XIX столітті, за Баль-

заком *"Le boulevard a monté vers son apogée a partir de 1830"* [20].

Всі виявлені семантичні маркери віддзеркалюють культурно-ціннісну національну доміную - стереотипи, етичні канони, що свідчать про важливість феномену фланерства саме для французького суспільно-історичного контексту. Констатуємо множинність і неоднорідність семантичних характеристик, полісемічність визначень і тлумачень, що є свідченням поліморфності фланерства як соціокультурного явища.

Семантичні ролі (валентності) актантів в межах змодельованої семантичної структури ситуації фланерства є обов'язковими і передбачають необхідність заміщення вакантних актантних позицій при семантичному предикаті. Проте поза соціо-історичним контекстом деякі валентності можуть залишатися незаповненими, а компоненти, що їх реалізують, не входять до необхідного оточення ядра пропозиції. Вважаємо, що семантичний предикат і такі семантичні актанти, як актор-експерієнцер, об'єктив, інструментив, каузатор заміщують обов'язкові семантичні ролі, а актанти локативу і темпоративу можуть ставати сирконстантами. Перспективою дослідження й шляхом апробації висунутої гіпотези вважаємо можливість застосування визначеної теоретичної моделі фланерства у якості прообразу для семантичного моделювання інших феноменів і ситуацій, як-от, наприклад, ситуації вебсерфінгу (*web-surfing*) - переміщення по гіперпосиланням на сторінках веб-сайтів в мережі Інтернет, прототипом якого ймовірно є фланерство (предмет нашого окремого дослідження), .

Таким чином, фланерство - національну французьку соціокультурну практику, феномен визначеної історичної доби, відображений у мовній свідомості, було представлено у вигляді пропозиційної структури - узагальненої формули організації семантичних ролей і ознак в її межах, теоретичного аналогу ситуації. Мовний матеріал дав змогу проаналізувати онтологічну сутність фланерства, дослідити історичний контекст, визначити соціокультурні особливості середовища, здійснити розгортання семантичних ознак і зрештою, змодельовати семантичний простір феномену.

ЛІТЕРАТУРА

- Guillaume Apollinaire. Les Onze Mille Verges ou les amours d'un hospodar, roman illustré par Tanino Liberatore, Drugstore, 2011 (ISBN 978-2723480635).
- Goffette Jean-Dominique. Le Boulevard, espace de référence de la ville moderne et scène de la vie parisienne balzacienne et flaubertienne. Actes du IIIe congrès de la SERD a porté sur « La Vie parisienne, une langue, un mythe, un style », Paris 7 - 9 juin 2007, édités par Aude Déruelle et José-Luis Diaz (mise en ligne octobre 2008), [en ligne], URL: <http://etudes-romantiques.ish-lyon.cnrs.fr/vieparisienne.html> (consulté le 17.04.2016)
- Симбирцева Н.А. Фланер как интерпретатор текста культуры // Современные проблемы науки и образования. – 2012. – № 5.; URL: <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=6959> (дата звернення: 04.02.2016).
- Lee Changnam, « Le flâneur urbain et la masse-nomade. Réflexion inspirée des textes de Benjamin et de Kracauer dans les années 1920-1930. », Sociétés 2/2011 (n°112) , p. 123-135. [en ligne], URL : www.cairn.info/revue-societes-2011-2-page-123.htm.
- Featherstone, M., The Flâneur, the city and virtual public life », Urban Studies, n° 35,- 1998, - p. 909-925.
- Morawski, S., The hopeless game of flânerie, dans K. Tester (dir.), The flâneur, Londres, Routledge,- 1994,- P. 181-197.
- Loubier, P., Balzac et le flâneur , Année balzacienne, n° 2, 2001, - p. 141-166.
- Benjamin, Walter. Paris, capitale du XIXe siècle, 1939. Une édition électronique réalisée à partir du texte de Walter Benjamin, « Paris, capitale du XIXe siècle », « exposé » de 1939 – écrit directement en français par W. Benjamin – in Das Passagen-Werk (le livre des Passages), Frankfurt am Main, Suhrkamp Verlag, 1982, pages 60 à 77. [en ligne], URL: http://classiques.uqac.ca/classiques/benjamin_walter/paris_capitale_19e_siecle/Benjamin_Paris_capitale.pdf.
- Карповець М. В. Фланер як особлива модель ідентичності в урбаністичній теорії В.Беньяміна//М. В. Карповець // Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]. Сер. : Культурологія. - 2009. - Вип. 4. - С. 11-

15. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoakl_2009_4_5.
10. Селіванова, Олена. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. Селіванова. – Полтава : Довкілля – К, 2006. – 716 с.
11. Апресян Ю.Д. Лексическая семантика. Синонимические средства языка. - Москва, 1974. - 346 с.
12. Степанов Ю.С. Имена. Предикаты. Предложения. (Семіологічна грамати́ка) / Ю.С. Степанов. — М., 1981. - 360 с.
13. Loubier Pierre, Balzac et le flâneur, L'Année balzacienne 1/2001 (n° 2) , p.141-166. [en ligne], URL : www.cairn.info/revue-l-annee-balzacienne-2001-1-page-141.htm. DOI : 10.3917/balz.002.0141 (consulté le 12.04.2015).
14. Lee Changnam, « Le flâneur urbain et la masse-nomade. Réflexion inspirée des textes de Benjamin et de Kracauer dans les années 1920-1930. », Sociétés 2/2011 (n°112) , p. 123-135 [en ligne], URL : www.cairn.info/revue-societes-2011-2-page-123.htm.
15. Maffesoli, M., 1985, Le paradigme esthétique : la sociologie comme art, Sociologie et Sociétés, n° 17, p. 33-40. DOI : 10.7202/001461ar.
16. Giddens, A., The consequences of modernity, Cambridge, Polity Press - 1991.
17. Sennett, R., The conscience of the eye: The design and social life of cities, New York, Alfred A. Knopf - 1990.
18. Baudelaire Charles. Le peintre de la vie moderne. Essai. - 1859. [en ligne], URL:// www.baudelaire.litteratura.com/?rub=oeuvre&srub=cri&id=29&s=1#.V0Qfgk1JnIU (date d'accès 12.06.2015).
19. Louis (Adrien) Huart. Physiologie du flâneur / par M. Louis Huart ; vignettes de MM. Alophe, Daumier et Maurisset. 1841. [en ligne], URL:// <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k62352r.pdf>. (date d'accès 12.02.2015),
20. Honoré de Balzac, Physiologie du mariage, Petites Misères de la vie conjugale, Pathologie de la vie sociale: Traité de la vie élégante, Théorie de la démarche, Traité des excitants modernes, introduction, notices et notes, Paris, Classiques Garnier/Le Monde, - t. 23, - 2009.
21. Honoré de Balzac, Théorie de la démarche, Gallimard, 1981.
22. Теньер Л. Основы структурного синтаксиса: Пер. с франц. Редкол.: Г.В.Степанов (пред.) и др.; Вступ. ст. и общ. ред. В.Г. Гака. — М.: Прогресс, 1988. — 656 с.
23. Honoré de Balzac, La peau de chagrin. Paris 1830-31. [en ligne], URL:// <http://www.biblioteca.org.ar/libros/168020.pdf>

REFERENCES

1. Simbirtseva N.A. Flaneur as the Interpreter of the Text of Culture. // Modern problems of science and education. – 2012. – № 5.; URL: <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=6959> (consulted: 04.02.2016).
2. Karpovets M. V. Flaneur as a specific identity model in the Urban theory of W.Benjamin // Scientific notes [National university « Ostrozka Academy »]. Serie. : Culturologie. - 2009. - Iss. 4. - P. 11-15. – To consult: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoakl_2009_4_5.
3. Selivanova Olena. Modern linguistics: terminological encyclopedia. – Poltava : Dovkillia – K, 2006. – 716 p.
4. Apresyan Yu.D. Lexical semantics. Synonymic language means. - Moscow, 1974. - 346 p.
5. Stepanov Yu.S. Names. Predicates. Propositions. (Semiological Grammar) . — М., 1981. - 360 p.
6. Lucien Tesniere Elements de syntaxe structurale. —Translated from French. Editor.: G.V.Stepanov and others; Introd. And general edition by V.G.Gak.— М.: Progress, 1988. — 656 p.

Семантическое пространство фланерства во французской лингвокультуре

Л. В. Клименко

Анотація. Стаття посвящена аналізу семантики феномена фланерства як особеного типу поведінки в місті, значимого французького соціокультурного явлення XIX століття. Проведена семантична інтерпретація когнітивних ознак фланерства, смодельовано семантичне простір фланерства, здійснено його представлення в формі пропозиційної структури.

Ключевые слова: фланерство, фланер, міська середовище, семантична інтерпретація когнітивних ознак, пропозиційна структура, семантичний актант, семантичний предикат, семантичне простір.

Flanerie's semantic space in french linguoculture

L. V. Klymenko

Abstract. The article is devoted to the flaner's phenomenon semantic analysis. As a significant XIXth centuries' French sociocultural fact the flaner has been considered as a special type of the behavior in the urban environment. The flaner's cognitive features semantic interpretation has been realized. The article's result is a model of the flaner's semantic space represented as a propositional structure.

Keywords: flaner, flaner, urban environment, cognitive features semantic interpretation, propositional structure, semantic actant, semantic predicate, semantic space.

Категорія визначеності/невизначеності крізь призму ідей прихованої граматики

В. М. Лабетова

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди
Corresponding author. E-mail: labetova-vika@meta.ua

Paper received 08.02.17; Accepted for publication 15.02.17.

Анотація. Статтю присвячено дослідженню категорії визначеності/невизначеності в українській мові у зв'язку з теорією прихованої граматики. Проаналізовано особливості польової структури категорії визначеності/невизначеності та запропонована парадигма її експліцитних та імпліцитних виражальних засобів. Виділено морфологічні, лексичні, синтаксичні та текстові засоби, які формують центральні та периферійні зони категорії визначеності/невизначеності.

Ключові слова: *категорія визначеності/невизначеності, прихована граматика, експліцитні та імпліцитні засоби, комунікативна ситуація.*

Вступ. Співвідношення формальної та змістової сторін мови є одним із найбільш актуальних питань сучасної лінгвістики, оскільки граматика та семантика не завжди корелюють збалансовано та рівноправно. Потужним поштовхом до виявлення цієї особливості функціонування мови був активний розвиток порівняльної та типологічної лінгвістики, яким відзначилось XIX-XX століття, зокрема спробу вирішити проблему відношення формально-граматичних значень та різних лексико-семантичних систем знаходимо у студіях О. О. Потебні, Л. В. Щерби, О. О. Шахматова. Усі вони звернули увагу на те, що сфера змісту завжди набагато ширша, ніж сфера вираження, і це є іманентною властивістю будь-якої мовної системи. Усі фундаментальні людські знання та уявлення відбиваються в мові і виражаються за допомогою формальних засобів, але цей процес може перебувати на різних етапах граматикизації. Найбільш урівноваженими є випадки, де вираження певного змісту закріпило за собою регулярну систему формально-граматичних значень, тоді йдеться про найвищий ступінь граматикизації. Якщо система формальних засобів є неповною, редукованою чи нерегулярною, це є показником існування так званих «прихованих» категорій, які найбільш чітко виявляються в порівнянні з аналогічними категоріями інших мовних систем. Категорія визначеності/невизначеності (далі – В/Н) є однією з таких категорій, оскільки мовне оформлення її змісту в українській мові не є регулярним та формально закріпленим. Тому **метою** цієї статті є аналіз категорії В/Н в українській мові як прихованої категорії. Поставлена мета передбачає виконання таких **завдань**: 1) окреслити основні положення ідей прихованої граматики; 2) проаналізувати змістовий потенціал функціонально-семантичного поля В/Н в українській мові; 3) структурувати систему експліцитних та імпліцитних виражальних засобів функціонально-семантичного поля В/Н.

Огляд публікацій з теми. Ідеї «прихованої граматики» були проаналізовані в роботах як вітчизняних, так і зарубіжних лінгвістів, серед яких окремої уваги заслуговують студії Е.Сапіра [20], Б. Уорфа [17], Е. Кошмідера [19], Р. О. Якобсона [18], С. Д. Канцельсона [9], Т. В. Булигіної [4], О. В. Бондарка [3]. Визначеність/невизначеність була окреслена як імпліцитна категорія в студіях Т. М. Ніколаєвої, С. О. Крилова, Н. Д. Арутюнової,

Н. С. Поспелова, Т. В. Булигіної, проте не отримала вичерпного опису на теренах українського мовного простору.

Ідея прихованої граматики вперше широко обґрунтована та термінологічно закріплена американським лінгвістом та логіком Б. Уорфом у статті «Grammatical categories», де автор вводить поняття «overt, covert and isosemantik category», що сьогодні прийнято кваліфікувати як «відкриті (явні)_приховані та ізосемантичні категорії» [17, с. 44]. При цьому відкритими граматичними категоріями вважаються такі, які чітко марковані морфологічно та мають стабільну систему формальних граматичних показників. В українській мові такою є, наприклад, категорія роду іменника. Приховані категорії відзначаються нестабільним та факультативним характером, виявляються не в межах окремого слова, а в контекстах свого вживання, що спричинено впливом глибинної культурної логіки та різними шляхами і темпами осягнення світу [17, с. 44]. До таких категорій в українській мові можемо віднести каузативність, персональність/імперсональність, визначеність/невизначеність. Ізосемантичну категорію формують слова чи групи слів, які мають неповний набір можливих у межах їх частини мови словоформ. Синонімічно до термінів «відкрита» та «закрита» категорія автор вживає «фенотип» та «криптотип» («phenotypes and cryptotypes»). На сьогодні в нашому мовознавстві існує ще один варіант номінації цих явищ – «експліцитні та імпліцитні категорії», проте й така термінологічна різноманітність не зумовлює існування спільного та єдиного розуміння цих понять.

Важливий внесок Б. Уорфа в загальне мовознавство зумовлений зрушенням акцентів із формально-логічного аналізу до семантико-граматичного, підтвердження чому знаходимо в студіях С. Д. Канцельсона: «Яким вичерпним та повним не здавався би нам граматичний опис будь-якої мови, він по своїй суті не може бути повним, поки в ньому не знаходять відбиття неявні категорії мови та інші елементи прихованої граматики» [9, с. 82]. Таким чином, однією із найбільш актуальних задач сучасного мовознавства, яке тяжіє до міждисциплінарності та глобалізації, є дослідження глибинних мовних структур та способів їх виявлення в явних конструкціях. Порівнюючи граматику із айсбергом, С. Д. Канцельсон визначає формальну граматику лише вершиною цілісної структури

мови, тоді як прихована граматики є її підводною основою і наявна в усіх мовах. Подібну позицію в більш узагальненому вигляді знаходимо в тексті доповіді Р. О. Якобсона «Типологічні дослідження та їх вклад в порівняльно-типологічне мовознавство», де автор зазначає, що мова має універсальний «скелет», і вичерпне дослідження усіх її структур можливе лише шляхом типологічної класифікації, що дасть змогу виявити глибинні мовні коди [18, с. 101-103]. Варто зазначити, що саме ідея універсальності мовних структур дає простір для виявлення «явних» та «неявних» категорій та опису їх виражальних потенцій.

Представник функціоналізму О. В. Бондарко ідеї прихованої граматики трактує через призму категоріальних та некатегоріальних значень. «Чисті» граматичні категорії характеризуються абсолютною категоріальністю та високим ступенем абстрагованості. Некатегоріальні значення функціонують поза межами формальних граматичних значень і утворюються шляхом зрощення контексту, лексичного значення слова, інтенційних посилів тощо. Некатегоріальні значення на основі їх функцій утворюють функціонально-семантичне поле (ФСП), що є поняттям значно ширшим та мінливішим, ніж категорія [2]. Трактуння імпліцитних категорій як ФСП видається найбільш продуктивним способом їх різнобічного аналізу.

Категорія визначеності/невизначеності в українській мові майже однозначно трактується як імпліцитна, яка має структуру ФСП (І. В. Дудко, І. С. Домрачева, В. Г. Шехтер), хоча існують й інші інтерпретації В/Н, зокрема М. П. Кочерган стверджує, що «у слов'янських мовах, за винятком болгарської та македонської, категорії означеності/неозначеності немає, бо немає її формального вираження, але поняття категорія означеності/неозначеності є і виражається вона лексично» [10, с. 267]. Зіставний аналіз із «артиклевіми» мовами (де визначеність/невизначеність є регулярною граматичною категорією субстантивів) хоч виявляє несистематичний та необлігаторний характер цієї категорії в українській мові, проте не демонструє еквівалентної неспроможності передачі значень визначеності чи невизначеності. У попередніх публікаціях, присвячених статусу В/Н в українській мові, ми проаналізували різні підходи та запропонували розглядати цю категорію як повноцінну функціональну структуру, яка зароджується внаслідок симбіозу психологічної, когнітивної та мовленнєвої сфер та може бути представлена у вигляді ФСП із окремими мікрополлями визначеності та невизначеності, які формуються відповідними конститутантами [11, с. 16]. Такий підхід створює необхідні умови для детального аналізу експліцитного та імпліцитного виражального потенціалу категорії В/Н та структурування її ФСП.

Категорія В/Н в українській мові не є формальною граматичною категорією, вона більшою мірою відбиває граматично значуще в лексичі та контексті. Це зумовлює складність, розгалуженість та варіативність засобів її реалізації, серед яких, однак, найбільш послідовними та регулярними є займенникові слова. Це зумовлено історично, оскільки загальновідомим є факт, що саме займенники були універсальною базою для становлення артиклів в артиклевих мовах – основою для означених артиклів слугували вказівні займе-

тники, для неозначених – неозначені займенники та числівники «один» [6]. Із часом висока частотність їхнього вжитку спричинила поступову втрату семантичного наповнення та набуття рис облігаторних аналітичних функціональних слів. В українській мові, як і більшості слов'янських мов, не відбулось такої граматикизації, оскільки процес супроводження імен вказівними займенниками вплинув на розвиток специфічної системи закінчень імен, які мали більш атрибутивний характер, а не на розвиток аналітизму [7]. Тому цілком закономірним є те, що саме займенникові слова утворюють ядерну частину експліцитних виражальних засобів категорії В/Н: вказівні, присвійні та деякі означальні структурують мікрополе визначеності; неозначені, заперечні та означальні формують ядро мікрополя невизначеності. Вказівний займенник у реченні *Я знайшла цю книгу* чітко передає значення визначеності і вказує на те, що учасник комунікативної ситуації вже ідентифікував конкретний предмет – *книгу* – із класу йому подібних. Те ж речення із неозначеним займенником *Я знайшла якусь книгу* має зміщений в бік предиката акцент, предмет – *книга* – сприймається не як ідентифікований, а як одиничний представник класу подібних.

Т. М. Ніколаєва висловлює слушну думку про те, що «визначеність немаркована, невизначеність маркована; її введення вносить більшу смислову інформативність» [12, с. 8]. Це пояснює те, що для вираження невизначеності кількісно залучено значно більше мовних ресурсів, ніж для визначеності. Ще одним важливим експліцитним засобом реалізації невизначеності є прономіналізований числівник *один*, який, втрачаючи свою семантику як показника конкретного числа, набуває ознак неозначеного артикля. Тяжіння до граматичної функції і послаблення лексичного значення зумовлює існування форми цього слова навіть у множині – *одні*, на що звернув увагу український мовознавець В. Петрук [13]. Таке вживання, як у реченні *Одні люди попросили мене купити книгу* тільки підтверджує гіпотезу про можливий артиклевий характер цієї лексеми.

У прислівниках, які мають займенникове походження, історично закладена семантика невизначеності, і найбільш яскраво вона виявляється в займенникових дериватах із постфіксом *сь*: *там, тут, кудикудись, де-десь*.

Окрему групу експліцитних засобів вираження визначеності становлять слова-носії унікальних значень, найчастіше в межах власних назв – *Канітолій, Сонце, Гомер*. Вони не потребують додаткових маркерів визначеності і формують лексичний рівень ФСП В/Н.

Опозиція родового та давального відмінка, яка зумовлена історичними, лексичними та стилістичними чинниками, також є засобом вираження В/Н в українській мові: «Знахідний відмінок протиставляється родовому за ознакою визначеності/невизначеності і вказує на чітку визначеність об'єкта. При особових дієсловах форму знахідного відмінка найчастіше мають назви конкретних предметів та речовин: *«Воду не підвели»* (О. Гончар)... Родовий означає невизначеність об'єкта. Так, у реченні *«Батько торта не купив»* (М. Зарудний) йдеться про продукт харчування взагалі, без вказівки на його особливості» [5]. Відмін-

кова опозиція можлива лише в обмеженому колі лексем, що зумовлює її розташування на периферії ФСП В/Н. Таким чином, систему експліцитних засобів реалізації цієї категорії можемо подати у вигляді таблиці 1

Таблиця 1

Мовний рівень	Експліцитні засоби вираження	
	Визначеність	невизначеність
Морфологічний	вказівні, присвійні та деякі означальні займенники;	неозначені, заперечні та означальні займенники; числівник <i>один</i> ; відзайменникові прислівники;
Лексичний	унікальні назви;	
Морфолого-синтаксичний	знахідний відмінок;	родовий відмінок;

Імпліцитні засоби вираження категорійних значень В/Н утворюють більш складну систему із нечіткою ієрархією, оскільки базуються на контекстуальному розрізненні відповідних значень у межах висловлення.

Лексичні засоби вираження В/Н можна окреслити дуже умовно та з певною обережністю, оскільки їхнє значення може бути знівельовано контекстом. Окремі науковці вважають лексичні засоби важливою ланкою ФСП В/Н, проте ми трактуємо їх як периферійні елементи, які розташовуються на помезів'ї мікрополів визначеності та невизначеності й відзначаються функціональною мінливістю. Потенційною визначеністю володіють прикметники з конкретним значенням: на позначення кольору – *білий, блідо-рожевий*; смаку – *кислий, солодкий*; ознаки за належністю – *сестрин, братів*; більшість відносних прикметників – *залізний, зміїний*. Серед прислівникових слів окремі елементи здатні виражати конкретне, ситуативно окреслене значення – *сьогодні, швидко, по-українськи тощо*; певною невизначеністю характеризуються прислівники із узагальнено-абстрактним значенням – *довіку, багато, поряд подібні*. Деякі дослідники зазначають, що в семантиці окремих субстантивів закладені сигнали про неможливість їх визначеності [15, с. 89-90]. Ми вважаємо такі лексичні імпліцитні засоби реалізації В/Н ситуативними, умовними, оскільки вони можуть бути знівельовані іншими, ядерними показниками В/Н.

Імпліцитні засоби вираження В/Н широко реалізовані на синтаксичному рівні. Існування «гнучкого» (загальноприйнятий термін «вільний») вважаємо все ж

недоречним у цьому значенні, оскільки в українській мові функціонують і так звані «зв'язані синтаксичні конструкції» та певні правила сполучуваності слів) порядку слів у реченні створює поле для нарощення додаткового смислового навантаження його елементів, що демонструють прості приклади із різним суб'єктно-об'єктним розташуванням: *Я записала рецепт – Рецепт я записала*. У першому випадку слово «рецепт» потребує подальшого уточнення, тоді як у другому реченні «рецепт» подається як вже відома, актуалізована одиниця. Цю закономірність більшість мовознавців пояснюють особливостями законів актуального членування речення: комунікативно значущі компоненти, які є носіями нової інформації, найчастіше розташовуються в кінці речення, а початок відтворює попередньо задане [1].

В аспекті актуального членування речення важливим імпліцитним засобом вираження категорії В/Н є інтонація. Цей вияв реалізації значень В/Н є виключно комунікативно зумовленим, тому суб'єктивним. Логічний наголос може вказувати на те, як саме сприймається слово, оскільки одна і та ж фраза може набувати різних смислів: *Ось лежить сопілка* – у цьому випадку «сопілка» сприймається як визначена даність; *Ось лежить сопілка* – йдеться про первинне введення цілком конкретного, проте ще не ідентифікованого (невизначеного) предмета. Важливу роль у такому контекстному розрізненні В/Н відіграють частки, які є носіями темо-рематичного поділу та актуалізують додаткові інтенційні посили: *Ти забрав книгу?* – у такому випадку точне трактування слова «книга» можливе лише з урахуванням більш широкого контексту; *Ти ж забрав книгу?* – частка вказує на визначеність об'єкта для реципієнта.

Важливим імпліцитним елементом вираження В/Н на синтаксичному рівні є функціонування односкладних речень. Дієслівні форми означено-особових речень дозволяють чітко відновити суб'єкт дії: *Пишу цей лист*. Неозначено-особові конструкції передають протилежне значення, суб'єкт дії набуває лише часткової – кількісної визначеності: *Мені вперше відповіли*.

На текстовому рівні категорія В/Н майже не досліджена. Є лише окремі роботи, присвячені аналізу її художніх функцій та особливостей реалізації ([8], [14]), проте саме в межах тексту (мікротексту) можна простежити такі актуалізатори В/Н як анафоричні елементи, кореферентність, лексичні повтори.

Таблиця 2

Мовний рівень	Імпліцитні засоби вираження	
	Визначеність	Невизначеність
Морфологічний	вказівні та означувальні частки;	деякі модальні частки;
Лексичний	прикметники на позначення кольору, смаку, ознак за належністю, відносні; прислівники із конкретно-ситуативним значенням;	прислівники із ситуативно безвідносним значенням;
Синтаксичний	темо-рематичний поділ; інтонація; логічний наголос; позиція суб'єктно-об'єктного розташування;	темо-рематичний поділ; інтонація; логічний наголос; позиція об'єктно-суб'єктного розташування;
Текстовий	анафоричність; кореферентність; лексичний повтор	

Анафоричність (як повторна номінація) може передаватись не лише займенниковими словами, а й лексичними засобами з відповідною семантикою: *згада-ний, вищезазначений, розглянутий* тощо. Такі лексеми сигналізують про повторну актуалізацію, тому вказують на визначеність. Це ж стосується й кореферентних відношень, які виявляють тотожність об'єктів у межах певної комунікативної ситуації і найчастіше реалізуються за допомогою лексичних заміщень: *Першою він побачив Велику Ведмедицю. Сузір'я було найяскравішим*.

Лексичний повтор є одним із головних структурних засобів текстового зв'язку, але його реалізація завжди пов'язана із нарощенням нової інформації [16]. Таким чином, лексичний повтор відтворює рух

об'єкта від невизначеного до визначеного, що дозволяє вважати цей прийом одним із периферійних імпліцитних засобів вираження категорії В/Н.

Усі вищезазначені засоби можемо подати у вигляді таблиці 2.

Висновок. Теорія прихованої граматики розкриває нові перспективи для дослідження категорії визначеності/невизначеності в безартикульних мовах. Польова структура цієї категорії дозволяє виявити та систематизувати низку мовних та мовленнєвих, експліцитних та імпліцитних одиниць, які реалізують відповідне категорійне значення визначеності чи невизначеності. Перспективним видається більш детальне дослідження категорії В/Н на текстовому рівні та в різних типах дискурсів.

ЛІТЕРАТУРА

- Багмут А. Й. Інтонаційна будова простого розповідного речення у слов'янських мовах / А. Й. Багмут. – К.: Наукова думка, 1970. – 176 с.
- Бондарко А. В. Грамматические категории и контекст / А. В. Бондарко – Л.: Наука, 1971. – 115 с.
- Бондарко А. В. Грамматическое значение и смысл / А. В. Бондарко. – Л., 1978. – 176 с.
- Бульгина Т. В. Грамматические и семантические категории и их связи / Т. В. Бульгина // *Аспекты семантических исследований*. – М.: Наука, 1980. – С. 320-355.
- Беляев Ю. І. Родовий чи знахідний? (Електронний ресурс). Режим доступу: <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine19-16.pdf>
- Виноградов В. А. *Артикль* / В. А. Виноградов // *Лингвистический энциклопедический словарь*. – М., 1990. – С. 45-47.
- Виноградов В. В. *Грамматическое учение о слове* / В. В. Виноградов – 3-е изд. – М.: Высшая школа, 1986. – 639 с.
- Имеретинская Н. Д. Неопределенные субъекты в семантической структуре текста (на материале немецкого языка): дис. кандидата филол. наук: 10.02.04 / Н. Д. Имеретинская. – Санкт-Петербург, 2002. – 183 с.
- Канцельсон С. Д. Типология языка и речевое мышление / С. Д. Канцельсон. – Л.: Наука, 1972. – 216 с.
- Кочерган М. П. Вступ до мовознавства: Підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів / М. П. Кочерган. – К.: Академія, 2001. – 368 с.
- Лабетова В. М. Категорія визначеності/невизначеності у світлі функціонального підходу до вивчення мови // *Лінгвістичні студії зб.наук.праць* – Вінниця: ДонНУ ім. Василя Стуса, 2016. – Вип. 32. – С.13-16.
- Николаева Т. М. Введение / Т. М. Николаева // *Категория определенности-неопределенности в славянских и балканских языках*. – М.: Наука, 1979. – С 3-11.
- Петрук В. Чи є артикли в українській мові? / В. Петрук // *Нова філологія* – Запоріжжя: ЗДУ. – 2003. – Вип 1(16). Режим доступу: <http://skythia.unicyb.kiev.ua/article.htm>
- Сазонова Я. Ю. Ідентифікація суб'єкта-джерела страху лінгвістичними засобами означеності/неозначеності / Я. Ю. Сазонова, К. В. Захарова // *Лінгвістичні дослідження*. – 2016. – Вип. 44. – С. 122-129.
- Сидоренко Г. Н. Лексические средства выражения категории определенности-неопределенности в русском языке / Г. Н. Сидоренко // *Единицы лексики и фразеологии и их речевая реализация*. – Ростов-на-Дону, 1993. – С.88-96.
- Синиця І. А. Лексичний повтор як засіб реалізації семантичної зв'язності тексту / І. А. Синиця // *Мовознавство*, 1994. – Вип. 2-3. – С.56-62.
- Уорф Б. Л. Грамматические категории / Б. Л. Уорф // *Принципы типологического анализа языков различного строя*. – М.: Наука, 1972. – С.44-60.
- Якобсон Р. О. Типологические исследования и их вклад в сравнительно-историческое языкознание / Р. О. Якобсон // *Новое в лингвистике* – М., 1963. – Вип. 3. – С. 95-105.
- Koschmieder E. Beiträge zur allgemeinen Syntax / E. Koschmieder. - Heidelberg, 1965. –69p.
- Sapir E. An Introduction to the Study of Speech / Edward Sapir. – New York: Harcourt, Brace, 1921: <http://www.ugr.es/~fmanjon/Sapir,%20Edward%20%20Lang%20uage,%20An%20Introduction%20to%20the%20Study%20of%20Speech.pdf>

REFERENCES

- Bahmut A. Y. Intonation structure of a simple narrative sentence in the Slavic languages / A. Y Bahmut.. – Kyiv.: Naukova dumka, 1970. – 176 p.
- Bondarko A. V. Grammatical categories and context / A. V. Bondarko – L.: Nauka, 1971. – 115 p.
- Bondarko A. V. Grammatical meaning and significance / A. V. Bondarko – L.: Nauka, 1978. – 176p.
- Bulygina T. V. Grammatical and semantic categories and their relation / T. V. Bulyigina // *Aspects of semantic research*. – М. : Nauka, 1980. – P. 320-355.
- Beliayev Yu. I. Generic or accusative?: <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine19-16.pdf>
- Vinogradov V. A. Article / V.A. Vinogradov // *Linguistic Encyclopedic Dictionary*. - М., 1990. – P. 45-47.
- Vinogradov V. V. Grammatical studyof the word / V. V. Vinogradov. – М.: Vysshaya shkola, 1986. – 639 p.
- Imeretinskaya N. D. Unidentified actors in the semantic structure of the text (on a material of German language): Dis. ... Candidate. Philology. Sciences: 10.02.04 / N. D. Imeretinskaya. – Sankt-Peterburg, 2002. – 183 p.
- Kantselson S. D. Typology of language and verbal thinking / S. D Kantselson. – L.:Nauka, 1972. – 216p.
- Kocherhan M. P. Introduction to Linguistics: Textbook for students of philology higher education institutions /M. P. Kocherhan. – К.: Akademija, 2001. – 368p.
- Labetova V. M. The Category of Definiteness Indefiniteness through the Prism of Functional Approach to Language Studies / V. M. Labetova // *Linhvistychni Studiyi Vasyl' Stus Donetsk National University*. – Vinnytsia : Vasyl' Stus DonNU, 2016. – Vol. 32. – P. 13-18.
- Nikolaeva T. M. Introduction / Т. М. Николаева // *The Category of Definiteness Indefiniteness in the Slavic and Balkan languages*. – М.: Nauka, 1979. – P. 3-11.

13. Petruk V. Are there articles in the Ukrainian language?/V.. Petruk // Nova filolohija – Zaporizhya, ZDY, 2003. –Vol. 1(16).: <http://skythia.unicyb.kiev.ua/article.htm>
14. Sazonova Ya. Yu. The Identification of the Subject-the Source of Horror by Linguistic Means of Definiteness/Indefiniteness / Ya. Yu. Sazonova, K. V. Zakharova // Lingvistychni doslidzhennia. – 2016. – Vol. 44. – P. 122-129.
15. Sidorenko G. N. Lexical Means of expressing of the category of definiteness-indefiniteness in the Russian language / G. N. Sidorenko // Units of lexis and phraseology and their speech realization. – Rostov-na-Donu, 1993. – P.88-96.
16. Synytsia I. A. Lexical repeat as mean of realization of semantic coherence of the text / I. A. .Synytsia // Movoznavstvo, 1994. – Vol. 2-3. – C.56-62.
17. Worf B. L. Grammatical categories / B. L. Worf. // The principles of typological analysis of various system languages. – M.: Nauka, 1972. – P.44-60.
18. Jakobson R. O. Typological studies and their contribution to the comparative-historical linguistics / R. O. Jakobson // New in linguistics – M., 1963. –Vol. 3. – P. 95-105.

The Category of Definiteness Indefiniteness through the Prism of ideas of covert Grammar

V. M. Labetova

Abstract. The article is devoted to the researching of the category of definiteness/ indefiniteness in modern Ukrainian in relation with the theory of covert grammar. The features of field-structure of category of definiteness/ indefiniteness are analyzed and the paradigm of its explicit and implicit expressive means is proposed. There are morphological, lexical, syntactic and textual means, which form the central and peripheral zones of the category of definiteness/ indefiniteness.

Keywords: *the category of definiteness/ indefiniteness, covert grammar, explicit and implicit means, communicative situation.*

Категория определенности/неопределенности в свете идей скрытой грамматики

В. М. Лабетова

Аннотация. Статья посвящена изучению категории определенности/неопределенности в украинском языке в связи с теорией скрытой грамматики. Проанализированы особенности полевой структуры категории определенности/неопределенности та предложена парадигма ее эксплицитных и имплицитных средств выражения. Определены морфологические, лексические, синтаксические и текстовые средства, которые формируют центральные и периферийные зоны категории определенности/неопределенности.

Ключевые слова: *категория определенности/неопределенности, скрытая грамматика, эксплицитные и имплицитные средства, коммуникативная ситуация.*

Лінгвокогнітивні особливості функціонування фрейму NATURE CONSERVATION (ОХОРОНА ПРИРОДИ) у художньому творі (на матеріалі роману Джоната Франзена “Свобода”)

Т. В. Луньова

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка, м. Полтава, Україна
Corresponding author. E-mail: lunyovat@yahoo.com

Paper received 29.01.17; Accepted for publication 10.02.17.

Анотація. У статті здійснено аналіз лінгвокогнітивних особливостей функціонування фрейму NATURE CONSERVATION (ОХОРОНА ПРИРОДИ) у романі “Свобода” Джоната Франзена. У результаті дослідження простежено розгортання фрейму NATURE CONSERVATION у романі в аспекті актуалізації повсякденних і спеціальних знань мовців про природоохоронні проблеми, виокремлено 8 об’єктивованих субфреймів названого фрейму і з’ясовано механізм інтеграції даного фрейму в художнє ціле літературного тексту.

Ключові слова: фрейм, субфрейм, художній твір, концептуальна структура, текстова семантика.

Вступ. Розвиток сучасної мовознавчої науки характеризується складною динамікою дивергентних і конвергентних процесів. Так, з одного боку, у зв’язку з диференціацією предмета дослідження виокремлюються нові напрямки, котрі перетворюються у самостійні дисципліни (наприклад, у рамках когнітивної лінгвістики виформувалися лінгвоконцептологія і когнітивна поетика), а з другого боку, відбувається як об’єднання у нові напрямки різних лінгвістичних дослідницьких підходів (сюди насамперед можна віднести когнітивно-дискурсивний підхід до розгляду мовних явищ), так і екстраполяція на мовний матеріал категоріальної і поняттєвої системи інших дисциплін (у такий спосіб з’явилася, зокрема, еколінгвістика). При цьому художній текст, будучи складним концептуальним і лінгвальним утворенням, потрапляє у фокус дослідницького інтересу або як власне об’єкт вивчення, або як матеріал для спостереження над певними когнітивними і мовними явищами та процесами. Комплексна розвідка може ставити собі за мету розглянути питання і про специфіку певних когнітивно-лінгвальних одиниць у тексті, і про їхню роль у структурі цілісного тексту, і про особливості художнього тексту порівняно з текстами інших типів. Застосування такого комплексного підходу до аналізу функціонування фрейму NATURE CONSERVATION (ОХОРОНА ПРИРОДИ) у художньому творі дозволить ідентифікувати основні складники цього фрейму, виявити рівень усвідомлення проблеми охорони довкілля соціумом, прослідкувати механізми “присвоєння” художнім текстом елементів текстів інших типів, зокрема природоохоронних наукових і публіцистичних текстів.

Огляд літератури з визначеної теми. Звернення лінгвістів до вивчення когнітивного виміру літературних текстів дозволило з’ясувати, що текстова семантика утворюється шляхом ментальних операцій з різними концептуальними одиницями, зокрема, концептами і метафорами [1; 2; 3; 6; 11]. Учені дійшли висновків, що основою художньої семантики є концептуальні структури повсякденної свідомості, які зазнають у тексті різних ментальних перетворень [3, с. 18-19].

Досліджуючи, яким чином мова впливає на розуміння питань екології та охорони довкілля, лінгвістична екологія як галузь еколінгвістики [8; 9] виходить на рівень аналізу вербалізованих структур знання, які

детермінують певне ставлення людини до природи. Зокрема сукупністю концептуальних метафор, використуваних для опису взаємодії людини і природи (наприклад, природних стихій) визначається характер дій людини стосовно природи [5].

Можемо припустити, що художній текст, у якому йдеться про екологічну проблематику, спиратиметься на повсякденну, притаманну членам певної мовної спільноти концептуалізацію взаємовідношень людини і природи та даної екологічної проблеми; така повсякденна концептуалізація інтегруватиметься у художнє ціле як його органічний компонент і зазнаватиме певних змін.

Для опису структурованих уявлень про охорону довкілля доцільно користуватися поняттям фрейма, яке у когнітивній лінгвістиці витлумачується як структурована сукупність даних для репрезентації певної стереотипної ситуації [7, с. 7; 4, с. 16; 10, с. 54; 14, с. 3].

Метою даної статті є простежити особливості функціонування фрейму NATURE CONSERVATION (ОХОРОНА ПРИРОДИ) у літературному тексті як концептуальної структури повсякденної і професійної свідомості, що стала частиною концептуального рівня художнього тексту. **Матеріалом** дослідження послужили текстові фрагменти з роману Джоната Франзена “Свобода”, у яких актуалізується фрейм NATURE CONSERVATION, виокремлені методом суцільної вибірки. Для аналізу фактичного матеріалу було застосовано метод концептуального моделювання.

Результати дослідження та їх обговорення. Роман Джоната Франзена “Свобода” [13] присвячено детальному опису життя Уолтера і Патті Берглунд, їхніх дітей і батьків, а також екскурсам щодо долі їхніх предків. Актуалізація фрейму NATURE CONSERVATION відбувається на першій сторінці роману в характеристиці, яку отримує один з головних героїв – Уолтер: (1) “... they remembered [Walter] pedaling his commuter bicycle up Summit avenue in February snow; it seemed strange that Walter, who was greener than Greenpeace and whose own roots were rural, should be in trouble now for conniving with the coal industry and mistreating country people” [13, с. 3]. Як бачимо, фрейм NATURE CONSERVATION об’єктивується шляхом актуалізації субфрейму ECOLOGICALLY FRIENDLY EVERYDAY LIFE (ЕКОЛОГІЧНЕ ПО-

ВСЯКДЕННЕ ЖИТТЯ) через опис свідомої дії, спрямованої на охорону довкілля, – відмови від використання автомобіля і натомість пересування на велосипеді (*pedaling his commuter bicycle*). Далі об'єктивація фрейму NATURE CONSERVATION підтримується завдяки використанню лексеми *green* у значенні “той, хто переймається чи займається питаннями охорони довкілля” (“*concerned with or supporting environmentalism*” [12]) і власній назві відомої природоохоронної організації – *Greenpeace*. Потому актуалізуються два складники фрейму NATURE CONSERVATION: субфрейми NATURE CONSERVATION AND ECOLOGICALLY UNFRIENDLY INDUSTRY (ОХОРОНА ПРИРОДИ ТА ЕКОЛОГІЧНО НЕБЕЗПЕЧНА ІНДУСТРІЯ) та ECOLOGY AND CULTURE IN INTERACTION (ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКИ ЕКОЛОГІЇ І КУЛЬТУРИ) – перший завдяки виразу *conniving with the coal industry* другий – за допомогою виразу *mistreating country people*.

Характеристика другого головного персонажа – Патті, яка подається слідом за характеристикою Уолтера, також включає актуалізацію фрейму NATURE CONSERVATION: (2) “*There were also more contemporary questions, like, what about those cloth diapers? Worth the bother? [...] Were the Boy Scouts OK politically? Was bulgur really necessary? Where to recycle batteries? How to respond when a poor person of color accuses you of destroying her neighborhood?*” [13, с. 4]. У наведеному текстовому фрагменті називаються ключові для Патті питання, серед яких фігурують два природоохоронних – про використання підгузників з природної тканини на відміну від синтетичних (*what about those cloth diapers?*) і переробку батарейок (*Where to recycle batteries?*), що сприяє актуалізації субфрейму ECOLOGICALLY FRIENDLY EVERYDAY LIFE.

Актуалізований фрейм NATURE CONSERVATION виконує на перших сторінках роману [13, с. 3-4] кілька функцій. По-перше, він використовується для започаткування однієї з головних сюжетних ліній, а саме: роботи Уолтера (разом із ще одним важливим персонажем – його помічницею Лалітою, котра з'явиться пізніше) у природоохоронній сфері. По-друге, указаний фрейм виступає в романі як засіб характеристики персонажів. Так, те, що і Уолтер, і Патті якимось чином пов'язані з природоохоронними питаннями, експлікує наявність між ними певної подібності і зв'язку, водночас те, що Уолтер виконує дії, а Патті обмірковує питання свідчить про відмінність між ними й імплікує напругу в їхніх стосунках, що повною мірою реалізовано в подальшому тексті роману як багатоплановий конфлікт між цими головними персонажами. По-третє, фрейм NATURE CONSERVATION входить до сукупності головних проблем, піднятих у романі, і його об'єктивація сприяє постановці питання про природоохоронну відповідальність кожної людини.

У тексті “Свободи” актуалізація фрейму NATURE CONSERVATION пов'язана з розгортанням сюжету і динамікою подій у художньому світі роману, розвитком характерів персонажів і флуктуацією їхніх стосунків між порозумінням і конфліктом, розбудовою світоглядної і ціннісної складових тексту. Так, у плані

сюжету значна частина перипетій у романі пов'язана з намаганнями Уолтера і Лаліти як співробітників природоохоронного тресту “Лазурні гори” переконати місцевих мешканців переселитися в інше місце, щоб звільнити обрану трестом територію для реалізації планів його засновника. Розглянемо один із таких контекстів: (3) “*Walter had prepared a fine package of attractive offers by the time he and Lalitha, after receiving no response to their numerous friendly letters, had driven the dusty road up the Nine Mile valley, uninvited, on a hot bright morning in July. He was willing to give Mathises and their neighbors as much as \$1,200 an acre, plus free land in a reasonably nice hollow on the southern margin of the preserve, plus relocation costs, plus state-of-the-art exhumation and reburial of all Mathis bones. But Coyle Mathis didn't even wait to hear the details. He said, “No, N-O,” and added that he intended to be buried in the family cemetery and no man was going to stop him. And suddenly Walter was sixteen again and dizzy with anger*” [13, с. 313-314]. У наведеному текстовому фрагменті деталізовано актуалізуються субфрейми IMPLEMENTING A NATURE CONSERVATION PROJECT (РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИРОДООХОРОННОГО ПРОЕКТУ) та ECOLOGY AND CULTURE IN INTERACTION. Перший із названих субфреймів об'єктивовано в описі протистояння між Уолтером і Лалітою з одного боку і Койлем Матісом з другого: як представники тресту Уолтер і Лаліта намагалися мотивувати Койля переселитися. Пропонуючи йому економічно привабливий на їхній погляд пакет пропозицій (*was willing to give Mathises and their neighbors as much as \$1,200 an acre, plus free land in a reasonably nice hollow on the southern margin of the preserve, plus relocation costs, plus state-of-the-art exhumation and reburial of all Mathis bones*), однак Койль не пішов на співпрацю (*But Coyle Mathis didn't even wait to hear the details. He said, “No, N-O.”*). Другий субфрейм реалізується як опис протиріччя між природоохоронним проектом і звичним для покоління певної спільноти людей способом життя на території, котра має вилучатися під цей природоохоронний проект (*state-of-the-art exhumation and reburial of all Mathis bones, he intended to be buried in the family cemetery*). Об'єктивація обох субфреймів здійснена у стилістично відмічених контекстах, що передають як напругу почуттів персонажів, так і сприяють емоційному залученню читача до світу, витвореного в романі. Так, повторення лексеми *plus* у переліку пропозицій (*plus free land in a reasonably nice hollow on the southern margin of the preserve, plus relocation costs, plus state-of-the-art exhumation*) свідчить про емоційне напруження Уолтера і передає читачеві тривожний стан очікування результатів переговорів. Емфатична відповідь Койля, стилістично підкреслена завдяки лексичному повтору (*No, N-O*) і виділена графічно шляхом вживання великих літер (*N-O*) яскраво втілює драматизм протистояння.

У цілому для роману “Свобода” є характерною актуалізація фрейму NATURE CONSERVATION як сюжетної структури в ситуаціях, коли персонажі перебувають у стані емоційного напруження. Щоб підтвердити цей висновок, розглянемо останній елемент сюжету цього художнього тексту. Після розриву з трестом “Лазурні гори” й особистої катастрофи (сме-

рті Лаліти, яка стала його коханням) Уолтер переїхав жити до будиночка, котрий заповіла йому його мати. Тут Уолтер вступив у конфлікт зі своєю сусідкою Ліндою на ґрунті різних поглядів на питання охорони співочих птахів. Уолтер намагався переконати Лінду не випускати свого kota Боббі на вулицю, оскільки той убивав велику кількість пташок. Лінда наполягала, що прогулянки корисні для kota, а кіт необхідний її дітям і не розуміла необхідність піклуватися про диких птахів. Зрештою Уолтерові увірвався терпеч, він упіймав Боббі й завіз його до притулку. Розгнівана Лінда, підозрюючи Уолтера в зникненні улюбленця, на знак помсти завела одразу трьох котів. Через певний час Уолтер виїжджав з будинку на завжди і на прощальній вечірці вони обговорили ситуацію з Ліндою: (4) “*“Listen”, he said, “I was awfully sorry to hear your cat disappeared.” / “Really?” she said. “I thought you hated Bobby.” / “I did hate him. He was a bird-killing machine. But I know you loved him, and it’s a hard thing to lose a pet.” / “well, we have three more now, so.” / he calmly nodded. “Just try to keep them indoors, if you can. They’ll be safer there.” / “I’m sorry – is that a threat?” / “No, not a threat,” he said. “Just a fact. It’s a dangerous world for small animals. Can I get you something else to drink?”*” [13, с. 596]. У наведеному текстовому фрагменті в розмові Уолтера і Лінди про події, які стосувалися їх обох, актуалізується субфрейм PETS AND WILD NATURE (ДОМАШНІ УЛЮЛЕНЦІ І ДИКА ПРИРОДА) (*He [the cat Bobby] was a bird-killing machine*), а також фрейм PETS AND THEIR OWNERS (ДОМАШНІ УЛЮЛЕНЦІ ТА ЇХНІ ВЛАСНИКИ) (*it’s a hard thing to lose a pet*). Співрозмовники ведуть складну гру, у якій намагання порозумітися (*I was awfully sorry to hear your cat disappeared, it’s a hard thing to lose a pet, Can I get you something else to drink?*) поєднуються з викликом й відторгненням (*we have three more now, is that a threat?*).

Порівнюючи текстові фрагменти (3) і (4) можна також помітити, що здійснився розвиток характеру Уолтера як персонажа роману. Так, від неконтрольованого гніву (*dizzy with anger* (3)) Уолтер перейшов до спокійної врівноваженості (*he calmly nodded* (4)). Також відбувалася еволюція персонажа у світоглядному плані. Від самовіданної і щирої роботи на трест “Лазурні гори”, заснованого нафтовим і газовим магнатом Віном Хейвенем, Уолтер прийшов до повного розчарування у цьому проекті, кар’єрного краху і нелегкого повернення до природоохоронної діяльності.

У плані вибудовування стосунків між головними персонажами роману фрейм NATURE CONSERVATION виконує конститутивну функцію. Так, у сімейній драмі Уолтера і Патті далеко не останню роль відіграє той факт, що Патті є глухою до архі-важливої для Уолтера ідеї обмеження росту населення Землі, у той час як його помічниця Лаліта усіяко підтримує його в цьому. Співпраця персонажів у природоохоронному проекті чи відмова від неї мотивується не лише їхніми природоохоронними переконаннями, а й інтимним ставленням одне до одного. Так, Лаліта безтямно закохана в Уолтера і він відповідає їй взаємністю, хоча й страждає через свої почуття, бо вірить в ідеал подружньої вірності. Рок-музикант Річард Кац погоджується стати обличчям проекту Уолтера і Лалі-

ти не скільки тому, що переймається проблемою неконтрольованого зростання населення Землі, стільки тому, що має дружні почуття до Уолтера і цікавість до Патті, з якою він пережив дві любовні пригоди, до певного часу невідомі Уолтерові. Як бачимо, фрейм NATURE CONSERVATION у романі “Свобода” тісно пов’язаний з описаними в тексті емоціями і переживаннями персонажів, а тому стає для читача не абстрактною і віддаленою проблемою, а питанням, яке читач може сприйняти емоційно і завдяки цьому збагнути його важливість.

Зі сказаного вище логічно випливає те, що у романі “Свобода” фрейм NATURE CONSERVATION виконує також роль одного зі світоглядних і ціннісних фокусів. Перш ніж підтвердити цей висновок аналізом фрагментів художнього твору, розглянемо, сукупністю яких субфреймів фрейм NATURE CONSERVATION представлений у тексті. Детальну об’єктивацію отримують насамперед субфрейми IMPLEMENTING A NATURE CONSERVATION PROJECT і ECOLOGICALLY FRIENDLY EVERYDAY LIFE, які репрезентують знання про відповідно професійну діяльність природоохоронців щодо збереження довкілля та повсякденні дії екологічно свідомих людей. Також деталізовану мовну репрезентацію мають у тексті субфрейми NATURE CONSERVATION AND ECOLOGICALLY UNFRIENDLY INDUSTRY і ECOLOGIC AND CULTURE IN INTERACTION, котрі висвітлюють концептуалізацію мовцями базових опозицій, пов’язаних із питанням охорони довкілля: екології і виробництва та екології і культури. Також, об’єктивується фрейм PETS AND WILD NATURE, у структурі якого упорядковано знання мовців про відмінності й певною мірою несумісність одомашненої і дикої природи. Окрім того, роман містить два деталізовані у своїй об’єктивації й яскраві у плані репрезентації людських емоцій, пов’язаних із переживанням цих фреймів, субфрейми-приклад природоохоронних дій: PROTECTING WILD BIRDS (ОХОРОНА ДИКИХ ПТАХІВ), FIGHTING OVERPOPULATION (БОРОТЬБА ЗІ ЗРОСТАННЯМ ЛЮДСЬКОЇ ПОПУЛЯЦІЇ) і один субфрейм-приклад природоруйнівних дій: MOUNTAIN TOP REMOVAL (ВІДКРИТА РОЗРОБКА ГОРИ).

Специфікою текстової актуалізації субфрейму FIGHTING OVERPOPULATION є його прив’язка, з одного боку, до світоглядної колізії одного з головних персонажів, а з другого – до одного з ключових світоглядних питань американської нації. Так, Уолтер палко проповідує відмову від народження дітей, наприклад: (5) “*The final cause is too many damn people on the planet*” [13, с. 233], однак у той же час він непереможно бажає мати дитину від коханої дівчини: (6) “*And the sick thing was – if he was honest with himself – that he did want to have a baby with her [Lalitha]*” [13, с. 335]. Драматизм колізії есплікується в тексті завдяки емоційно забарвленій лексемі (*damn*) й емоційно відміченій граматичній структурі (*he did want to have*). У дискусії про причини небажання американців перейматися питанням зростання чисельності населення Землі Уолтер визначає прагнення свободи однією зі світоглядних домінант американців, що означає відсутність будь-яких обмежень: (7) “*It’s all circling*

around the same problem of personal liberties,” Walter said. “People came to this country for either money or freedom.” [13, с. 383]

Особливістю вербалізації субфрейму PROTECTING WILD BIRDS є його актуалізація у контексті об’єктивної достовірності з точки зору біології та екології знань про життя диких птахів, тобто фрейму WILD BIRDS’ LIFE (ЖИТТЯ ДИКИХ ПТАХІВ), який у романі суміщає повсякденно-побутові і науково-енциклопедичні знання про пернатих, наприклад: (8) “Cerulean warblers winged their way up along the coasts of Mexico and Texas and fanned into the hardwoods of Appalachia and the Ozarks” [13, с. 516].

Субфрейм PROTECTING WILD BIRDS (разом із фреймом WILD BIRDS’ LIFE) і фрейм ECOLOGICALLY UNFRIENDLY INDUSTRY використовуються також у романі для метафоричного опису стосунків між головними персонажами. Так, сумуючи за померлою Лалітою, Уолтер порівнює її смерть зі смертю співочої пташки, а до збереження пам’яті про кохану дівчину він ставиться з таким же пієтетом як до охорони диких птахів: (9) “There seemed to be almost nothing left of Lalitha; she was breaking up on him the way dead songbirds did in the wild – they were impossibly light to begin with, and as soon as their little hearts stopped beating they were barely more than bits of fluff and hollow bone, easily scattered in the wind – but this only made him more determined to hold on to what little of her he still had” [13, с. 590]. Гіркі стосунки Уолтера з дружиною Патті представлено у романі за допомогою метафоричного порівняння з токсичними відходами видобутку вугілля: (10) “Walter was frightened by the long-term toxicity they [he and his wife] were creating with their fights. He could feel it pooling in their marriage like the coal-sludge ponds in Appalachian valleys” [13, с. 354]. Використання субфреймів PROTECTING WILD BIRDS і ECOLOGICALLY UNFRIENDLY INDUSTRY для метафоричної репрезентації емоційно забарвлених стосунків між головними персонажами є ще одним (поряд з безпосереднім описом переживань персонажів, про що йшлося вище) з факторів, котрі сприяють емоційному наснаженню питань про охорону природу, що у свою чергу виступає одним із засобів поставити природоохоронну проблематику на один рівень із кардинальним екзистенційним питанням життя і смерті і ключовим особистісним питанням родинних стосунків. Іншими словами, входячи до світоглядних і ціннісних фокусів “життя та смерть” і “сім’я”, фрейм NATURE CONSERVATION стає світоглядною і ціннісною точкою уваги в романі.

Типологія текстових фрагментів, у яких у романі об’єктивується фрейм NATURE CONSERVATION, включає: опис вчинків персонажів; опис подій, які відбуваються в житті персонажів, їхні діалоги, а саме: діалог з метою пояснення, витлумачення певного природоохоронного питання, діалог-дискусія, діалог-суперечка; художню імітацію газетної статті; худож-

ньо мотивовану репрезентацію статистичних даних. При цьому загальновідомі факти про проблеми охорони природи доповнюються художньо переосмисленими науковими даними, наприклад, у текстовому фрагменті (11) актуалізуються загальні знання пересічних мовців про природоохоронну діяльність: (11) “It’s a whole new approach to conservation” [13, с. 223], які доповнюються деталями природоохоронного проекту з його обґрунтуванням, що становить спеціальні знання [13, с. 223-224].

Також у романі висвітлюється власне мовна складова природоохоронної діяльності, а саме розглядається складне питання про коректну назву для певного природоохоронного проекту, наприклад: (12) “... the first concrete task, Walter said, was to think of a name for their initiative” [13, с. 386].

Висновки. Об’єктивованій у романі “Свобода” Джоната Франзена фрейм NATURE CONSERVATION розгортається від загальновідомих повсякденних знань мовців до спеціальних природоохоронних відомостей й інтегрується у художнє ціле тексту в аспектах розвитку сюжету, еволюції характерів персонажів, динаміки їхніх стосунків й виформування світоглядної і ціннісної складових літературного твору. Детально репрезентований у сукупності своїх восьми субфреймів різного ступеня узагальнення і деталізації (1) IMPLEMENTING A NATURE CONSERVATION PROJECT, 2) ECOLOGICALLY FRIENDLY EVERYDAY LIFE, 3) NATURE CONSERVATION AND ECOLOGICALLY UNFRIENDLY INDUSTRY, 4) ECOLOGIC AND CULTURE IN INTERACTION, 5) PETS AND WILD NATURE, 6) PROTECTING WILD BIRDS, 7) FIGHTING OVERPOPULATION, 8) MOUNTAIN TOP REMOVAL) фрейм NATURE CONSERVATION свідчить про актуальність природоохоронного питання для сучасного американського суспільства. Наявність у романі художньо переосмисленої наукової інформації про природоохоронні проблеми і рефлексій над мовним формулюванням цих проблем вказує на готовність соціуму до серйозного обговорення питання про охорону довкілля. Основною особливістю функціонування фрейму NATURE CONSERVATION у романі “Свобода” є його регулярна актуалізація в контексті емоційно важливих для персонажів роману ситуацій, що виступає одночасно способом “охудожнення” розгляду проблеми охорони природи і засобом викликати в читача емоційний відгук на дану проблему.

Зважаючи на обсяг даної розвідки, у ній не було можливості детально розглянути слоти кожного із субфреймів фрейму NATURE CONSERVATION, об’єктивованого у романі “Свобода” Джоната Франзена. Убачається, що такий аналіз є **перспективою подальшого дослідження**, адже його здійснення сприятиме з’ясуванню деталей функціонування фреймів, притаманних повсякденній і професійній свідомості, у художньому тексті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белехова Л.І. Словесний поетичний образ в історико-типологічній перспективі: лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі американської поезії) / Л.І. Белехова. – Херсон : Айлант, 2002. – 368 с.
2. Вороб’єва О.П. Вирджинія Вульф в аспекте мовної особливості: когнітивний етюд / О.П. Вороб’єва // Языки и транснациональные проблемы: Мат-лы Первой междунар. науч. конф. / Отв. ред. Т.А. Фесенко. – М., Тамбов : Изд-во ТГУ им. Г.Р.Державина, 2004. – Т. II – С. 50-55.

3. Воробьева О.П. Когнитивная поэтика: здобутки і перспективи / О.П. Воробьева // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. – 2004. – Вип. № 635. – С. 18-22.
4. Дейк Т.А. ван. Язык. Познание. Коммуникация / Т.А. ван Дейк. – М. : Прогресс, 1989. – 312 с.
5. Иванова Е.В. Эколингвистика и роль метафоры при описании экологических проблем / Е.В. Иванова – [Электронный ресурс] : <http://www.lib.csu.ru/vch/091/32.pdf>
6. Кагановська О.М. Текстові концепти художньої прози / О.М. Кагановська. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2002. – 292 с.
7. Минский М. Фреймы для представления знаний / М. Минский. – М. : Энергия, 1979. – 152 с.
8. Нурушева Д.А. Эколингвистика как раздел языкознания / Д.А. Нурушева // Фундаментальные исследования. – 2014. – № 5-4. – С. 890-893 – [Электронный ресурс] : <https://www.fundamental-research.ru/ru/article/view?id=34018>
9. Скрипникова А.И. Эколингвистика. Медийный экологический дискурс (на примере казахстанской дву-язычной газеты «Экологический курьер») / А.И. Скрипникова // Филология и лингвистика: проблемы и перспективы: материалы II Междунар. науч. конф. (г. Челябинск, апрель 2013 г.). – Челябинск : Два комсомольца, 2013. – С. 64-67 – [Электронный ресурс] : <http://moluch.ru/conf/phil/archive/79/3626/>
10. Филлмор Ч. Фреймы и семантика понимания / Ч. Филлмор // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. XXIII. Когнитивные аспекты языка. – М. : Прогресс, 1988. – С. 52-92.
11. Freeman M. Poetry and the scope of metaphor: Toward a cognitive theory of literature // Metaphor and Metonymy at the Crossroads: A Cognitive Perspective / Ed. by A.Barcelona. – Berlin; N.Y. : Mouton de Gruyter, 2000. – P. 253-281
12. Merriam-webster dictionary – Available at: <https://www.merriam-webster.com>
13. Franzen J. Freedom / Jonathan Franzen. – N.Y. : Picador, 2010. – 597 p.
14. Clausner T. C. Domains and Image Schemas / T. C. Clausner, W. Croft // Cognitive Linguistics. – 1999. – Vol. 10. – № 10-1. – P. 1-31.

REFERENCES

1. Belekova L.I. Verbal poetic image in the historic and typological perspective: linguo-cognitive aspect (on the material of American poetry) / L.I. Belekova. – Kherson : Ailant, 2002. – 368 p.
2. Vorobyova O.P. Virginia Woolf as a linguistic personality: cognitive study / O.P. Vorobyova // Languages and transnational problems: Papers of the First international scientific conference / Ed. by T.A. Fecenko. – M., Tmabov : Tambov National University named after G.R. Derzhavin Publishing center, 2004. – Vol. II. – P. 50-55.
3. Vorobyova O.P. Cognitive poetics: gains and perspectives / O.P. Vorobyova // Journal of V.N. Karazin Kharkiv National University. – 2004. – Issue # 635. – P. 18-22.
4. T.A. van Language. Cognition. Communication. / T.A. van Dijk – М. : Progress, 1989. – 312 p.
5. Ivanova E.V. Ecolinguistics and the role of metaphor in the description of ecological problems / E.V. Ivanova – Available at: <http://www.lib.csu.ru/vch/091/32.pdf>
6. Kaganovska O.M. Text concepts in literary fiction / O.M. Kaganovska. – К. : KNLU Publishing centre, 2002. – 292 p.
7. Minsky M. Frames for representing knowledge / M. Minsky. – М. : Energia, 1979. – 152 p.
8. Nurusheva D.A. Ecolinguistics as a linguistic discipline / D.A. Nurusheva // Fundamental studies. – 2014. – № 5-4. – P. 890-893 – Available at: <https://www.fundamental-research.ru/ru/article/view?id=34018>
9. Skripnikova A.I. Ecolinguistics. Media ecological discourse (on the material of Kazakhstan bilingual newspaper “Ecological courier”) / A.I. Skripnikova // Philology and linguistics: Papers of the II International scientific conference (Chelyabinsk, April 2013). – Chelyabinsk: Dva komsomoltsa, 2013. – P. 64-67) – Available at: <http://moluch.ru/conf/phil/archive/79/3626/>
10. Fillmore Ch. Frames and semantics of understanding / Ch. Fillmore // New trends in the foreign linguistics. – Issue XXIII. Cognitive aspects of the language. – М. : Progress, 1988. – С. 52-92.

The linguo-cognitive peculiarities of the frame NATURE CONSERVATION in a literary text (on the material of the novel *Freedom* by Jonathan Franzen)

T. V. Lunyova

Abstract. The article focuses on the analysis of the linguo-cognitive peculiarities of the verbalization of the frame NATURE CONSERVATION in the novel *Freedom* by Jonathan Franzen. It describes the conceptual evolving of the frame NATURE CONSERVATION in the novel, lists its 8 subframes represented in the text and describes the mechanism of integration of this frame into the specific conceptual structure of the whole literary text.

Keywords: frame, subframe, literary text, conceptual structure, text semantics.

Лингвокогнитивные особенности функционирования фрейма NATURE CONSERVATION (ОХРАНА ПРИРОДЫ) в художественном тексте (на материале романа Джона Франзена “Свобода”)

Т. В. Лунёва

Аннотация. Статья посвящена анализу лингвокогнитивных особенностей функционирования фрейма NATURE CONSERVATION (ОХРАНА ПРИРОДЫ) в романе “Свобода” Джона Франзена. Проведенное исследование позволило проследить разворачивание фрейма NATURE CONSERVATION в романе в аспекте актуализации повседневных и специальных знаний говорящих о проблемах охраны окружающей среды, выделить 8 объективированных субфреймов названного фрейма и описать механизм интеграции данного фрейма в художественное целое литературного текста.

Ключевые слова: фрейм, субфрейм, художественное произведение, концептуальная структура, текстовая семантика.

Прагмалінгвістичний аналіз мовленнєвого Жанру «грубий наказ» (на матеріалі Турецького художнього дискурсу)

Т. В. Нікітюк

Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Інститут філології, кафедра тюркології, Київ Україна
Corresponding author. E-mail: tv.nikit@gmail.com

Paper received 28.01.17; Accepted for publication 05.02.17.

Анотація: У даному дослідженні розглядаються прагмалінгвістичні особливості мовленнєвого жанру «грубий наказ» у турецькому художньому дискурсі. Зокрема, описуються комунікативні ролі співрозмовників, їх комунікативні цілі, лексичні й граматичні форми, за допомогою яких вони оформлюють «грубий наказ» у своєму мовленні. Встановлено, що цей тип жанру являє собою конфронтативний мовленнєвий жанр та продукується у конфліктній мовленнєвій ситуації.

Ключові слова: мовленнєвий жанр «грубий наказ», адресант, адресат, конфліктна комунікативна ситуація.

Вивчення специфіки актуалізації мовленнєвих жанрів у різних сферах спілкування є одним з ключових напрямків досліджень сучасної лінгвістики. Адже, володіння набором основних мовленнєвих жанрів на практиці вважається важливим аспектом комунікативної поведінки: ступінь оволодіння мовленнєвими жанрами є одним з показників мовленнєвої компетенції, володіння мовленнєвими жанрами є однією з статусних характеристик особистості [2, с. 135].

На думку вчених, жанр оформлюється у вигляді «дифузного комунікативного простору, у якому поєднуються мовленнєві засоби спілкування і соціально важливі форми соціального взаємозв'язку» [3, с. 40].

Новизна цього дослідження полягає в тому, що мовленнєвий жанр «грубий наказ» недостатньо розглянутий з точки зору відповідності реальної картини спілкування з нормами та правилами турецької мовної культури. Передусім, це стосується вивчення функціонування в повсякденному спілкуванні такого різновиду спонукання, як наказ. Адже, такого роду комунікація є конфліктною і передбачає велике емоційне напруження, що призводить до використання інвективної лексики та специфічних граматичних форм.

Метою нашої роботи є описати сучасне мовне оформлення наказу в сфері повсякденного спілкування з урахуванням основних характеристик співрозмовників. Для досягнення цієї мети, необхідно вирішити такі задачі: 1) дати визначення конфронтативному мовленнєвому жанру «грубий наказ»; 2) визначити цілі, які ставить собі адресант, продукуючи в своєму мовленні цей вид жанру; 3) описати комунікативну ситуацію, в якій реалізується мовленнєвий жанр «грубий наказ», з точки зору комунікативних ролей співрозмовників, комунікативного минулого та майбутнього; 4) виділити найчастотніші граматичні конструкції та лексичні одиниці, за допомогою яких втілюється цей жанр у сучасному турецькому мовленні.

Об'єктом нашого дослідження став мовленнєвий жанр «грубий наказ» у сучасній турецькій мові, предметом – прагмалінгвістичні його характеристики.

Матеріал дослідження представлений у вигляді діалогів з сучасних турецьких художніх творів, в яких порушувався максим спілкування. Адже, мовленнєвий жанр «грубий наказ» є одним із жанрів, що спрямований на дисгармонію комунікативної ситуації.

Для того, щоб краще зрозуміти лексику «наказ», звернемося до тлумачних словників. Так, у словнику

турецької мови подається таке визначення цього поняття:

Emir, mri (I) is. Ar. Emr. 1. Buyruk, komut, talimat, ferman[9, с. 632].

Наказ – це розпорядження, інструкція, директива, волевиявлення.

Наприклад, у словнику української мови наказ подається як – *розпорядження, настанова, вказівка і т. ін.* [1, с. 198].

У словнику Ожегова подається таке визначення лексеми наказ:

Приказ -а, м. 1. Официальное распоряжение того, кто облечен властью [4, с. 203].

Проаналізувавши ці визначення, можемо окреслити наше розуміння конфронтативного мовленнєвого жанру «грубий наказ». Отже, мовленнєвий жанр «грубий наказ» – це директивний жанр, що виражає негативне ставлення до співрозмовника та реалізується у мовленні з порушенням максимумів спілкування.

Особливістю конфронтативного мовленнєвого жанру «грубий наказ» є те, що він відображає волевиявлення адресанта, яке спрямоване на те, щоб адресат виконав певні дії у майбутньому, шляхом спонукання слухача до виконання бажаних дій та реалізації інтенцій мовця.

Отже, можемо окреслити основну комунікативну мету конфронтативного жанру грубий наказ:

- У брутальній формі спонукати адресата до виконання бажаних дій. Наприклад:

- *'Ne sustun ipinoz kuşi? Versene cevap!'* [7, с. 109-110]

- *Чого ти замовк, зяблику? А ну, відповідай!*

- Грубо змусити адресата виконати певні дії. Наприклад:

- *Kesin be! Gevezelik istemiyorum* [10, с. 73].

- *Ану замовкніть вже. Я не хочу чути ваші розмови.*

- У брутальній формі дати пораду і тим самим спонукати виконання адресатом або третьою особою інтенцій мовця. Наприклад:

- *Nisihat istemiyorum pis herif.. Kızı rahat bırak diyorum* [10, с. 67].

- *Я не хочу радити, брудний туп. Я говорю – залиш дівчину в спокої.*

- Вимагати від адресата виконати якусь дію. Наприклад:

Ev halkını kalın kaşlarıyla uzun uzun göz hapsine aldıktan... sonra kesinlikle emretti.

- *Hayi şimdi. Söndür lambanızı ve yatın* [7, c. 7].

- Давайте, зараз же. Вимикайте світло та лягайте спати.

- Підкорити адресата і тим самим домогтися реалізації своїх інтенцій. Наприклад:

- *'Tez gel lan!'* [8; 110].

- *Гей, ану, швиденько підійди.*

- Продемонструвати адресату або третій особі свою владу. Наприклад:

Murtaza dinledi dinledi, sonra elini kaldırdı:

- *'Aç gözünü vatandaş! Yukarı Allah, Ankara'da Devlet, Hükümet hem da, burda da ben! İstemem itiraz, konuşmam da fazla. Söndür lambanı ve yat'* [7, c. 8].

Муртаза слухав, слухав, а потім підняв руку:

«Відкрій свої очі громадянин! На небесах – Аллах, в Анкарі – Влада, а тут – Я. Я не хочу сперечатися та зайве базікати. Вимикай світло та лягай спати».

- Показати зверхнє ставлення до співрозмовника і тим самим замаскувати свої комплекси. Наприклад:

- *'Sus,' diye avazı çıktığı kadar bağırdı. Nermin. 'Hiç utanmadan hala karşımda konuşuyorsun. Senin ar damarın çatlatmış kızım. Sen kim olduğun biliyor musun? Hadi! Kim olduğun çabuk söyle bana'* [8, c. 80].

«Цить». – зарепетувала Нермін. Ви безсоромно все ще розмовляєте переді мною. Ти безсоромна дівка. Знаєш хто ти? Нумо! Скажи мені швиденько, хто ти?»

Аналізуючи емпіричний матеріал ми помітили, що на момент втілення конфронтативного мовленнєвий жанр «грубий наказ», адресант має володіти:

- Певною владою, яка надає йому право реалізовувати цей жанр у своєму мовленні. Наприклад:

Biletçi sabırsızdı:

- *'Bilet diyorum gülüyorsun be oğlum, versene biletini!'* [6, c. 14]

У кондуктора закінчилось терпіння:

- *Гей, я говорю білет мені дай, чого смієшся? А ну негайно давай свій білет.*

- У мовця є всі повноваження спонукати до дії адресата. Наприклад:

(Şantiye)

- *'Haydi bakalım, sallanmayın, marş marş!'* [8, c. 14]

(Виконроб)

- *Ану, не вештайтесь без діла, гайда, гайда!*

Окрім того, статусно-рольова позиція мовця вища за позиції адресата. Так, у фрагменті діалогу, який ми подали нижче, дружина пана Хусейна має вищу рольову позицію на момент мовлення а тому, дозволила собі використати конфронтативний мовленнєвий жанр «грубий наказ»:

Kabızmal Müteahhit Hüseyin Bey'in karısı emretti:

- *'Ne duruyorsun aptal. Boşalan yere geçip otursana!'* [6, c. 99].

Дружина перекупщика пана Хусейна Мютеаххіта наказала:

- Чого ти стоїш, дурень. Проходь та сідай на місце, яке звільнилось.

Адресат, у свою чергу, є людиною підлеглою, тією, яка має певні зобов'язання перед мовцем. Тому, як правило, у адресата немає іншого виходу, як виконати певні дії, до яких його спонукають. Наведемо приклад:

Ama komiser bağırdıyordu:

- *'Ayakta dur lan, çökme lan, beynini patlatırım lan!'* [8, c. 39]

Але комісар закричав:

- *Гей ти, стій на ногах, гей ти, не сідай, я примушу тебе згадати, придурак.*

У даному фрагменті співрозмовниками є комісар та хлопець, який все ще навчався у початковій школі. Тому адресант дозволив собі використати грубий наказ, через те, що він має вищу як соціальну, так і рольову позицію відповідно до адресата.

Треба відмітити, що мовленнєвий жанр «грубий наказ» – є реактивним жанром. Оскільки його використовують як відповідь на дії адресата, які були зроблені або проігноровані всупереч бажанням, інтенціям мовця. Наприклад:

- *'Ulan alırsam seni ayağımın altına!'*

- *'Emmim, emmimsin.'*

- *'Git ulan dürzü!'* [8, c. 68]

- *А якщо я тебе розчавлю?*

- *Мій дядечко, ти мій дядечко.*

- *Иди звідси, негідник!*

Як ми вже зазначали, у даній комунікативній ситуації адресат має певні обов'язки чи зобов'язання, і тому має виконувати накази адресанта безапеляційно. Таке розгортання комунікативної ситуації можливе лише у тому випадку, якщо «грубий наказ» є успішним. Кількість майбутніх вчинків змінюється відповідно до поставлених мовцем завдань.

Необхідно зазначити, що у турецькому суспільстві як в офіційній так і в неофіційній сферах, є прийнятним звернення до співрозмовника у другій особі однини. Так для неконфліктної комунікації притаманно пом'якшувати форму наказу за допомогою слова *'lütfen'* (будь ласка) а у конфліктному мовленні, для передачі негативно-емоційного забарвлення дану лексему не використовують. Окрім того, емоційно-негативний відтінок висловлювання передається за допомогою інтонації, вибором відповідних слів та конструкцій.

У текстах художньої літератури спонукальне значення жанру «грубий наказ», зазвичай, кодується за допомогою простих імперативних речень, у формі 2-ї особи однини (для однієї особи) і формою 2-ї особи множини – для декількох без використання ввічливої форми з лексемою *lütfen'* (будь ласка). Наприклад: *İçlerinden biri konuşacak oldu, 'Kapa çeneni' dedi asker* [5, c. 250]. *Хтось в колоні почав розмовляти. «Закрий пельку» сказав військовий.*

Безапеляційність МЖ грубого наказу також може передаватися за допомогою неповних простих номінативних речень. Наприклад:

Çocuğun birinden bir tas su istedim, aptal aptal yüzüme baktı.

- *'Lan' dedim, 'su su! Sağır mısın?'* [8, c. 124].

У одного з дітей я попросив миску з водою а той дивився на мене з дурним виразом обличчя.

- *Тряся, – сказав я. – Води, води! Ти що глухий?*

Для реалізації жорсткої вербальної стратегії у сучасній турецькій мові використовуються формули грубого наказу одночасно з поясненням причини його втілення. Тобто, речення з причинно-наслідковим зв'язком. Наприклад:

Leman Hasan'ın yüzüne bir tokat attı.

'Bu evden defol git,' dedi bas bas bağırdı. 'Anamın katili oldun' [8, c. 163].

Леман дала ляпасу Хасану.

- «Іди геть з цього дому» – несамовито закричала вона. – «Ти став вбивцею моєї матері».

Зустрічаються такі комунікативні ситуації, в яких наказ реалізується у формі розповідного речення. Наприклад:

- 'Lan hey millet' diye bağırdı. 'Paydos bitti lan!' [7, c. 181].

- Гайда народ – закричав він. – « Ану, перерва скінчилась!»

Негативно-емоційне забарвлення в жанрі «грубий наказ» може також передаватися за допомогою інверсії. Наприклад:

- 'Siz ne arıyorsun burda! Haydi çıkın dışarı!' diye bağırdı [8, c. 62].

- «Що ви тут шукаєте! Гайда йдіть звідси!» закричала вона.

Аналіз емпіричного матеріалу показав, що мовне вираження грубого наказу може бути імпліцитним. Наприклад:

- 'Gözüm görmesin seni' [9, c. 263].

Щоб мої очі тебе не бачили.

Поширеною мовною формою, яка негативно забарвлює висловлювання є поєднання відповідної інтонації та імперативної форми «-sene», яка українською мовою передається модальною часткою -но. Наприклад:

- 'Ne dikiliyon lan, gelsene' [8, c. 53].

- «Ану, чого стовбичиш, підійди-но».

Одним із найскравіших маркерів грубості в турецькій мові є форма -(y)ası. Її умовно називають злорадним дієприкметником / іменем дії (lanetleme otası). У прикладі, який ми наводимо нижче, дана форма спонукає до виконання наказу і тим самим, характеризує негативне ставлення до співрозмовника:

- *Borcunu bir an önce öde ki, ölümle oturduğun masadan kalkasın. Bu sana son ihtarımız* [9, c. 274].

- Негайно заплати свій борг щоб встати з-за столу, за яким ти сидиш поряд зі смертю. Це наше останнє попередження.

У якості додаткових засобів маркування ситуації наказу та демонстрації соціально-рольових відносин виступають лексико-семантичні показники. Так, наприклад, для підсилення важливості наказу використовуються прислівники із семантикою «негайне вико-

нання дії»: *derhal, hemen* (негайно), *çabuk, tez* (швидко):

- 'Yeter artık,' diye bağırdı. 'Karşımda cır cır ötüp durma. Evimden defol hemen' [9, c. 405].

- «Досить вже – закричала вона. – Припини вже тут базікати без зупину. Негайно йди з мого дому».

Sorduğum soruya derhal cevap ver' [9, c.; 324].

Негайно відповідай на моє питання.

У турецькому суспільстві для вираження емоцій окреме місце займають вигуки. Саме вигуки у поєднанні з інтонацією утворюють певне емоційне поле. У залежності від інтенцій мовця вони можуть передавати позитивне або негативне ставлення до співрозмовника. Так, наприклад, спонукальний вигук '*marş*' (марш) або '*yallah*' (марш, пішов геть); фамільярний та грубий вигук '*Lan*' або '*Ulan*' (Гей, ти; бовдур) використовується для спонукування до дії і разом з тим передає зверхнє ставлення до співрозмовника та підкріплює статус адресанта. Наприклад:

'*Al kazmanı bakalım, yallah!*' [6, c. 92].

А ну, візьми свою кирку та геть звідси!

Yine elçibaşı sesi duyuluyor:

- '*Lan sarı şapkalı, dalga geçme lan, sıçarım o sarı şapkalı ha!..*' [8, c. 168].

Знову почувся голос керівника:

- Гей ти, у жовтій шапці, пильнуй, бовдур, а то я надаю тобі, по тій жовтій шапці.

Для підсилення категоричності спонукування у турецькому мовленні використовуються стилістично-синонімічні дієслова. Наприклад:

Bir ses duydum:

- '*Defol git lan!..*' [8, c. 41].

Я почув чийсь голос:

- Гей, ти, пішов геть!..

У наведеному вище фрагменті адресант одночасно використав стилістично-синонімічні дієслова *defolmak* (бути вигнаним) та *gitmek* (уходити) у наказовій формі 2-ої особи однини і тим самим підкреслив серйозність свого висловлювання.

Отже, мовленнєвий жанр «грубий наказ» є конфронтативним жанром з семантикою директивності, в основу якого покладено передача спонукування у формі, яка відрізняється від загальноприйнятої та використовується в конфліктному мовленні. Як показав емпіричний матеріал, граматичні та лексичні характеристики цього жанру дуже широкі. Кожен із цих конструкцій надають висловлюванню, притаманне лише їм значення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. І голов. Ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. – 1440 с.
2. Карасик В. И. Язык социального статуса / В. И. Карасик. – М.: Ин-т рус. яз. РАН, 1992. – 330 с.
3. Седов К. Ф. Психолінгвістические аспекты изучения речевых жанров / К. Ф. Седов // Жанры речи. – Саратов: Колледж, 2002. – Вып.3. – С.40-52.
4. Ожегов С. И. Словарь русского языка: Ок. 57 000 слов/ Под ред. чл.-корр. АН СССР Н. Ю. Шведовой. – 18-е изд., стереотип. М.: Рус. Яз., 1987. – 797 с.
5. Ayşen Kulin Nefes Nefese / Kulin Ayşen. – İstanbul, Remzi Kitapevi, 2003. – 360 s.
6. Kemal Orhan Gurbet kuşlar / Orhan Kemal. İstanbul, Everest yayınları. – 2011. – 356 s.
7. Kemal Orhan Murtaza / Orhan Kemal. İstanbul, Everest yayınları. – 2011. – 372 s.
8. Muzaffer İzgü Zıkkımın kökü / İzgü Muzaffer. – İstanbul, Bilgi Yayınevi, 2007. – 296 s.
9. Sinan Akyüz Şafika & Feraye. //Akyüz Sinan. – İstanbul: ALFA, 2013 – 536 s.
10. Türkçe sözlük / Prof. Dr. Recep Toparlı taafından denetlenmiştir / – Baskı: 9. Ankara, 1998. – 2244 s.

REFERENCES

1. Great Dictionary of Modern Ukrainian languages / Uklad. I holov. Red. V. T. Busel– K.; Irpin: VTF «Perun», 2004. – 1440 c.
2. Karasik V. I. The language of social status / V. I. Karasik. - M.: Institute of Russian. lang. Russian Academy of Sciences, 1992. - 330 p.
3. Sedov K. A. Psycholinguistic aspects of the study of speech genres / K. A. Sedov // Genres speech. - Saratov College, 2002. - Vol.3. - S.40-52.
4. Ozhegov S. Y. Russian dictionary: Ok. 57 000 slov/ Pod red. chl.-korr. AN SSSR N. Iu. Shvedovoi. – 18-e yzd., stereotyp. M.: Rus. Yaz., 1987. – 797 s.
5. Ayşen Kulin Nefes Nefese / Kulin Ayşen. – İstanbul, Remzi Kitapevi, 2003. – 360 s.
6. Kemal Orhan Gurbet kuşlar / Orhan Kemal. İstanbul, Everest yayınları. – 2011. – 356 s.
7. Kemal Orhan Murtaza / Orhan Kemal. İstanbul, Everest yayınları. – 2011. – 372 s.
8. Muzaffer İzgü Zıkkımın kökü / İzgü Muzaffer. – İstanbul, Bilgi Yayınevi, 2007. – 296 s.
9. Sinan Akyüz Şafika & Feraye. //Akyüz Sinan. – İstanbul: ALFA, 2013 – 536 s.
10. Türkçe sözlük / Prof. Dr. Recep Toparlı taafından denetlenmiştir / – Baskı: 9. Ankara, 1998. – 2244 s.

Pragmalinguistic analysis of the speech genre ‘rough order’ (in Turkish literature)

T. V. Nikitiuk

Abstract: This study examined pragmalinguistic characteristics of speech genre ‘rough order’ in modern Turkish literature. In particular, was been described communicative roles of interlocutors, their communicative goals, lexical and grammatical forms with which they apply the ‘rough order’ in his speech. It is established that this type of genre is confrontational and was apply in conflict communicative situations.

Keywords: *speech genre ‘rough order’, the addresser, the addressee, conflict communicative situations.*

Прагмалингвистический анализ речевого жанра «грубый приказ» (на материале турецкого художественного дискурса)

T. V. Nikitiuk

Аннотация: В данном исследовании рассматриваются прагмалингвистические особенности реализации речевого жанра «грубый приказ» в современном турецком художественном дискурсе. В частности, описываются коммуникативные роли собеседников, их коммуникативные цели, лексические и грамматические формы, с помощью которых они оформляют «грубый приказ» в своей речи. Установлено, что этот тип жанра есть конфликтативным и реализуется в конфликтных коммуникативных ситуациях.

Ключевые слова: *речевой жанр «грубый приказ», адресант, адресат, конфликтная коммуникативная ситуация.*

Соціолінгвістична трансформація норм міжкультурного спілкування в реаліях глобалізованого світу

*С. В. Новоселецька, Н. В. Шапран

Національний університет «Острозька Академія», м.Острог, Україна

*Corresponding author: E-mail: svtlana.novoseletska@oa.edu.ua

Paper received: 03.02.17; Accepted for publication 10.02.17.

Анотація. Важливим елементом міжкультурного спілкування, яке стало досить популярним за останні роки — це феномен глобалізації світу не тільки у сфері економіки, політики, але й у культурі та мовах, що втрачає свої цінності, набуваючи нових, більш відомих у сучасному світі. Тому у глобалізованих процесах етнічні правила та норми спілкування страждають від різноманітних змін, які вже стали універсальними у багатьох країнах і для багатьох людей. Такий вплив глобалізації має позитивні та негативні сторони, однодумців та опонентів. Фактори соціального контексту впливають на спілкування і надають йому культурних особливостей. Члени одних культурних груп, коли дякують, вибачаються чи вихваляють, часто відображають їхні цінності, досягнення і навіть зовнішність. Джерело міжкультурних спорів, які визначаються матеріалами міжкультурного дослідження — це соціолінгвістичний трансфер, котрий визначається використанням правил спілкування однієї культурної групи іншими. Це може виникнути у розмовах між інтерлокутами, котрі використовують іноземну мову за усіма правилами і нормами своєї рідної мови. Непорозуміння може виникнути навіть і під час спілкування людей з різними правилами мови. Соціолінгвістичний трансфер є важливим у процесі міжкультурного спілкування як умова розуміння мовленнєвої поведінки у певних культурних колах. Важливим є і процес формування концептів та теорій для створення загальної теорії мовного розвитку та його використання. Це об'єктивний процес, який має системний характер та охоплює усі сфери суспільного життя. Соціолінгвісти дослідили, що наслідки міжкультурних спорів виникають в макроконтексті мови, що має вплив на структурні обставини суспільства. Результати вивчення міжкультурного спілкування можуть використовуватися для покращення практики даного спілкування. Сповільнення результатів дослідження пояснюється тенденцією залишатися осторонь від визнання цілісності та рівноправ'я усіх культур, небажанням стати частиною досліджуваних культур. Важливо визнати, що погане міжкультурне спілкування породжує багато непорозумінь, навіть конфліктів. І навпаки, ті, хто знає багато про міжкультурне спілкування, суттєво впливають на його покращення. Дослідження міжкультурного спілкування мають певні труднощі, які визначаються факторами двох культурних систем.

Ключові слова: міжкультурне спілкування, мова, глобалізація, мовленнєва поведінка, культура.

Спілкування людей – це складний, багатогранний процес, який залежить від багатьох чинників, зокрема, етнопсихологічних особливостей мовця, спричинених національно-культурними чинниками. У сучасному динамічному світі встановлення та розширення міжнародних контактів є невід'ємною складовою життя. Необхідним атрибутом міжнаціонального спілкування є високий рівень не лише професійної майстерності та загальної культури, а й культури спілкування з іноземними співрозмовниками. Комунікація завжди відбувається в межах певної культури із використанням конкретної етнічної мови, неповторних мовних картин світу, а також законів спілкування, випрацюваних у межах цієї мови та культури. Потрапляючи в інше культурно-мовне середовище, людина фактично потрапляє в інший світ цінностей і законів комунікації. Це необхідно враховувати всім, хто спілкується з носіями інших культур і мов.

Ще один доволі важливий елемент міжнаціональної комунікації, який набув надзвичайної актуальності останні роки, – це явище глобалізації світу на рівні не лише економіки та політики, а й культури, яка дедалі частіше втрачає свої самобутні цінності в обмін на здобутки інших, більш поширених та відомих у всьому світі культур.

Актуальність даного дослідження полягає у тому, що в умовах глобалізаційних процесів етикетні правила та норми міжкультурної комунікації зазнають істотних змін, піддаючись тим формам спілкування, які вже стали універсальними та охопили широкі кола людей і навіть країн. Такий тотальний вплив глобалізації культури має як позитивні, так і негативні сторони, а тому має як прихильників, так і опонентів.

На сьогодні в якості одного з найбільш поширених аргументів у культурологічній критиці глобалізації звучить теза про експансію англійської мови, яка ніби розвивається за рахунок інших мов, сприяючи занепаду місцевих та національних культур. Англійська мова стала головним інструментом міжнародного спілкування і існує чимало причин історичного, економічного та політичного характеру, які пояснюють той факт, що це сталося саме з цією, а не з будь-якою іншою мовою. Разом з тим, саме перетворення однієї зі світових мов у засіб глобальної комунікації – історичний імператив, без якого глобалізований світ міг би стати новим Вавилоном. З такої точки зору можна трактувати глобалізацію як позитивне явище. Постановка проблеми дозволяє отримати нове бачення мовної картини світу в цілому, і в Україні зокрема.

Робота є не просто теоретизуванням, яке не має реальної цілі. Адже дослідження має безпосередньо практичне значення для науки та етнопсихолінгвістики зокрема. Стаття містить цінну інформацію як для використання психологами, так і для детальнішого вивчення міжкультурної комунікації в умовах глобалізації як невід'ємної частини сучасного життя.

Хоча проблеми глобалізації та етнопсихологічних особливостей спілкування не раз виступали предметом дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних авторів (А.С. Харчевка, Л.В. Засєкіна, О.І. Черденченко, І. Дзюба, В. Радчук, К. Пауер, Л. Мартіне, Д. Хаймс, І.О. Голубовська, А.Д. Белова, М.Б. Бергельсон, Ф. С. Бацевич, М.В. Мельникова, С.Г. Тер–Мінасова, А.Я. Боднар, С. МакКау та інші), слід зазначити, що ще й досі не було систематизовано конкретні риси глобалізаційних

впливів на міжкультурне спілкування та національну мову.

Починаючи від останніх десятиліть ХХ століття, народи планети та їхні культури зазнають впливу потужного світового процесу, який дістав назву глобалізації (термін цей уперше вжив 1985 року американський соціолог Р. Робертсон). Масштаби й багатоаспектність цього процесу засвідчують, що людство вступило в нову добу свого розвитку, який матиме характер планетарних змін. Глобалізація опиняється в центрі уваги не лише політиків та економістів, а й філософів, соціологів, культурологів, письменників, журналів, представників різних громадських рухів.

Глобалізація – процес всесвітньої економічної, політичної та культурної інтеграції та уніфікації. Основним наслідком цього явища є світовий розподіл праці, міграція капіталу в масштабах планети, людських та виробничих ресурсів, стандартизація законодавства, економічних та технологічних процесів, а також зближення культур різних країн. Це об'єктивний процес, який носить системний характер, тобто охоплює всі сфери життя суспільства.

Витоки глобалізації, близької до тієї, свідками якої є сучасне покоління, беруть свій початок у XVI та XVII століттях, коли стійкий економічний ріст в Європі поєднувався з успіхами в мореплаванні та географічними відкриттями. У результаті, португальські та іспанські торговці поширили свою діяльність по всьому світу і взялися за колонізацію Америки. У XVII столітті Голландська компанія, яка здійснювала торгівлю з багатьма азійськими країнами, стала першою справжньою міжнародною компанією. У XIX столітті швидка індустріалізація спричинила ріст торгівлі та інвестицій між європейськими державами, їх колоніями та США. У першій половині ХХ століття процеси глобалізації були перервані двома світовими війнами та періодом економічного спаду, який їх розділяв.

Після Другої світової війни глобалізація відновила свою прискорену темп. Їй сприяли покращення в технології, наслідком яких стали швидкі морські, залізничні та повітряні перевезення, а також міжнародного телефонного зв'язку. Основними організаціями, які поглиблюють процес глобалізації на даний момент, є Світова Організація Торгівлі (СОТ), Європейський союз та низка інших міжнародних організацій.

Для такого поширеного явища як культурна глобалізація характерним є зближення ділової та споживчої культури між різними країнами світу, а також – ріст міжнародного спілкування. З одного боку, це призводить до популяризації окремих видів національної культури по всьому світу. З іншого – популярні міжнародні культурні явища можуть витіснити національні та перетворити їх на інтернаціональні. Однак, кожне суспільство об'єктивно зацікавлене у збереженні своєї мовної та культурної самобутності, що в умовах глобального інформаційного простору і легкості транскордонних впливів є досить важким завданням.

Унаслідок глобалізації інформаційного простору, значного збільшення джерел інформації та швидкості її надходження, якісно змінилися умови соціалізації в суспільстві. Жодна держава технічно не в змозі ізо-

лювати свій інформаційний простір від надходження інформації ззовні. Широкий доступ усіх верст населення до засобів поширення інформації здатен якісно змінити відносини у суспільстві. Оскільки така «масова» інформація (від преси, радіо і телебачення, кіно, Інтернету, закладів культури тощо) надходить постійно, стосується усіх значущих подій, апелює до цінностей (або й пропонує нові), враховує (аби бути донесею до користувача) психологічні особливості людини, зрештою, представляє певні моделі поведінки, – вона є вагомим фактором формування цінностей, світоглядних орієнтацій, уявлень про належну поведінку і спосіб мислення взагалі. Вплив чиниться як через зміст інформації, так і через її форму (мову, стиль викладення, апеляцію до значущих фактів і подій тощо). Увесь цей комплекс впливів творить те, що можна назвати спільним змістовим простором суспільства – системою вірувань, світоглядних настанов, мовних конструкцій, стереотипів, способів пов'язання форми і змісту та інших категорій, що визначають особливості мислення і комунікації в певному суспільстві.

Глобалізацію нерідко ототожнюють з американізацією, що пов'язано з посиленням США у світі з ХХ століття. Яскравим прикладом впливу Америки є широке розповсюдження у світі англійської мови в якості мови міжнародного спілкування. Американський Голівуд випускає переважну частину фільмів для світового прокату. Саме у США були засновані такі сьогодні вже світові корпорації, як Microsoft, Intel, Coca-cola, Procter&Gamble та багато інших. Американська мережа швидкого харчування McDonald's через свою розповсюдженість у світі стала своєрідним символом глобалізації. На основі вартості бутерброду Big-Mac в ресторанах McDonald's по всьому світу британський журнал The Economist навіть підраховує купівельну спроможність світових валют.

Проте, інші країни також роблять свій внесок у глобалізацію. Наприклад, один із символів цього процесу – ІКЕА – з'явився у Швеції, популярна служба миттєвих повідомлень ICQ була створена в Ізраїлі, а Skype – в Естонії. Зважаючи на вищевказані факти виникає таке парадоксальне запитання: чи є глобалізація справді глобальним процесом? Коли подивитися на карту планети, то, як підкреслює І. Дзюба, побачимо, що величезний регіон мусульманського життя – від Магриба до Індонезії – не приймає її цінностей і дедалі жорсткіше їй протистоїть. Величезний африканський континент і Латинська Америка мають хіба що страждальне відношення до неї, а гігантський Китай неквапливо виношує свій варіант глобалізації.

Одне з визначень терміну «культура» говорить, що це – перш за все повідомлення: вислови, побутові за законами певної мови та лексичного матеріалу, набори висловів, семантично і прагматично пов'язаних між собою (тексти різного роду), та реальність, до якої вони апелюють. Відповідно до цієї дефініції, глобалізація культури означає формування такої знакової системи, яка б була придатна для опису всіх можливих фізичних, економічних і соціальних реалій суспільства, залучених в глобалізаційний процес. Основною небезпекою при цьому виявляється можливість втрати різними культурами своєї індивідуальності,

свої специфіки, що неминуче призведе і до втрати носіями даної культури власної ідентичності, до розмивання культур і внаслідок цього – до втрати виключно важливого для розвитку будь-якої цивілізації чинника – чинника різноманітності.

Отже, не зважаючи на те чи явище глобалізації є позитивним чи негативним, приносить користь чи збитки, потрібно погодитись, що цей процес не зупинити, адже його рушійною силою є історія та беззаперечні факти. А для того, щоб людство якомога менше відчувало на собі негативні наслідки цього процесу, потрібно намагатися спрямувати його у потрібному руслі з мінімальними втратами для усіх культур світу. Зрештою глобалізація має свої плюси, пропонуючи певні схеми, які вже стали універсальними.

У сучасному динамічному світі звичним явищем стали контакти носіїв різних культур та мов. Незнання або неадекватне відтворення норм мовленнєвої та не мовленнєвої поведінки створює труднощі у спілкуванні представників різних лінгвокультурних спільнот і може спричинити різноманітні комунікативні дефініції.

Національно-культурні чинники мають істотний вплив як на елементи мовного коду, так і на власне процес спілкування. Елементи та категорії мовного виду ідіоетнічної мови формують неповторні мовні картини світу, які відрізняються від концептуальних(наукових) картин світу. Вагомим є вплив національно-культурних чинників на семантику окремих слів і, відповідно, фрагментів мовних картин світу. Національно-культурні чинники значно впливають на структуру комунікативного акту і його складову. Особливо відчутно вони позначаються на формуванні соціальних ролей учасників комунікації, які розкривають їх соціальну взаємодію.

Процес оволодіння людиною культурою суспільства відбувається не спокійно, а контролюється цим суспільством. Культурні знання засвоюються особистістю в тому обсязі й настільки глибоко, настільки це необхідно для рольової діяльності, яка формує її рольовий репертуар (батька, директора, гостя тощо). Одна із ролей особистості – національна, яка формується на перших етапах соціалізації завдяки сімейному та шкільному вихованню, – є спільною для всіх носіїв певної мови. Культурні знання, засвоєні в межах цієї ролі, є ядром феномену, який називають національною специфікою мислення і спілкування.

Однак у реаліях сучасної нам інформаційної ери, характерною рисою якої і є процес глобалізації, деякі явища та поняття, притаманні життю різних культурних спільнот, зазнали чималих змін. Глобалізація, стверджують її опоненти, призводить до зникнення культурної самобутності багатьох не лише малих, але й великих народів. Під її впливом ніби формується такий собі загальний, уніфікований культурний стандарт, позначений печаткою американізації, що руйнує різноманітність традиційних устроїв життя, звичаїв та культурних ідентичностей, які ще вчора яскраво збагачували палітру нашого світу.

Очевидно, має рацію відомий перуанський письменник Маріл Варгас Льоса, який вважає, що світ, в якому нам доведеться жити у цьому столітті, буде менш яскравим і меншою мірою забарвленим місцевим

кolorитом, ніж той світ, який залишиться в минулому.

Дійсно, багато звичаїв, церемоній, ритуалів, форм поведінки, які в минулому надавали людству його фольклорну та етнографічну різноманітність, поступово зникають, тоді як основна частина суспільства засвоює нові, багато в чому подібні форми життя, які більшою мірою відповідають реаліям нашого часу. Не зважаючи на це, на думку А. Харчевки, «навіть хоч один серйозний етнограф чи культуролог стверджуватиме, що сучасний мешканець будь-якого африканського(як, зрештою, і латиноамериканського, індуського, арабського чи полінезійського) села втратив свою самобутність тому, що носить американські джинси, слухає американську музику, п'є американську газовану воду та жує американські чіпси».

Ще одним вагомим аргументом на захист глобалізації, як вважає А. Харчевка, є той факт, що культуру, яка залишається незмінною упродовж тривалого часу, можна вивчити лише серед невеликих та примітивних язичницьких спільнот, що живуть в повній ізоляції без будь-яких контактів із зовнішнім світом та іншим народом. Всі інші культури, і особливо ті, які можуть вважатися сучасними та живими, зазнали змін, вбираючи в себе елементи інших культур. Намагатися чинити опір подібним впливам означає не лише опиратися неминучій модернізації, але й боротися за архаїзм культури, за консервацію її застиглих форм, забуваючи про те, що культура, яка не розвивається, деградує.

У науці вже більше двохсот років дискутується питання про співвідношення мови і етносу Й. Гердер і В. Гумбольдт надавали мові провідного значення у формуванні національної специфіки, В. Боас порушував питання про «глибоке вивчення психології народів світу» засобами лінгвістичного аналізу, Е. Сепір вважав модель соціального поведіння залежною від специфіки відображення і позначення у знаках мови. Але існували і протилежні точки зору: для Б. Бауера мова була «посередником» між нацією і культурою, Карлаццо–Амарі вважав націю результатом містичної долі, узагалі заперечував будь-яку роль мови у формуванні нації.

Функція національної мови полягає в тому, що в мові представлена нація чи народність як цілісність, а в ній – етапи історичного розвитку з культурними традиціями, нормами, системою цінностей, рівнем духовного надбання. Слід зазначити, що в більшості випадків національна мова і національності збігаються. Але існують і протиріччя: за етнічним походженням – людина однієї національності, а по мові й культурі, якою користується – інша. У масштабах суспільств, що формуються з представників різних етносів, постають проблеми асиміляції ряду мов або функціонування двомовності, тримовності як норм демократичного державного устрою. Іноді питання рівноправності найбільш розповсюджених мов набувають політичного характеру.

Як вважає Ф. Бацевич, людина сприймає світ крізь категорії рідної мови, яка пронизана неповторним народним духом. Мислення і поведінка людини залежить від структури мови, якою ця людина послуговується з моменту народження. Мова ніби описує на-

вколо людини чарівне коло, вирватись за межі якого можна лише оволодівши іншою мовою. Але знову індивід потрапляє в полон іншої мови, і так – до безконечності. Іншими словами, людина пізнає світ і орієнтується в ньому так, як їй «підказують» категорії рідної мови (чи мови, якою вона володіє). Але когнітивна діяльність людини лише певною мірою визначається мовою, оскільки в пізнавальних процесах істотну роль відіграє наука, практична та перцептивна (пов'язана з безпосередніми відчуттями) діяльність тощо, які виформовують концептуальну картину світу.

Водночас у процесі комунікації важливе значення має ідіоетнічне. Як зазначає сучасний американський дослідник Д. Хаймс, «люди, які належать до різних культур, ... володіють особливими комунікативними системами, а не одними й тими самими природними комунікативними можливостями лише з різними звичаями. Культурні цінності й вірування часто створюють мовну реальність».

Існує національно-культурна специфіка вербальної та невербальної поведінки представників різних культурно-мовних спільнот, яка виявляється насамперед в особливій системній комбінаториці елементів досвіду, які можуть повторюватися у багатьох культурах. Те, що в одній мовно-культурній спільноті може виражатися засобами мови, в іншій – засобами паралінгвістики чи ритуалу. Наприклад, у європейській культурі (в широкому сенсі слова) спілкування друзів може відбуватися без слів (привітання кивком голови, жестове запрошення йти поряд, відмова за допомогою жесту і кивка голови, прощання тощо); у японській та китайській культурах таке спілкування практично неможливе. Хрестоматійний приклад невірного тлумачення при формальному збігу жестів – діаметрально протилежний розподіл рухів голови в українців і болгар. Існує і багато інших випадків, коли однаковим жестам у різних культурах надається різне значення. Наприклад, відкрита долоня в Греції означає образу. Для іспанців, греків та італійців образливим є жест доторкання до мочки вуха. А в Португалії цей жест означає, що людина не розчула сказаного. Росіяни, прощаючись, махають рукою, розвертаючи долоню від себе і розгойдуючи нею вперед і назад, тоді як англійці розгойдують нею з боку вбік, а італійці розвертають долоню до себе і розгойдують нею вперед та назад. Український школяр чи студент, що бажає виступити на занятті, піднімає руку, витягнувши кисть; у німців піднімають два пальці. Українські студенти, якщо хочуть виразити схвалення викладачу, що блискуче прочитав лекцію, починають аплодувати; західноєвропейські студенти в тій же ситуації стукають кістками пальців по столі. В Індії й у деяких інших азійських країнах знайомі при зустрічі складають руки човником, притискаючи їх до грудей, і злегка схиляють уперед голову, а не вітаються за руку. Говорячи про себе, європеєць показує рукою на груди, а японець – на ніс. Китаєць чи японець, розповідаючи про своє нещастя, посміхається, щоб «слухачі не засмучувались»; у європейському культурному ареалі цього не роблять.

Вивчення культурно-психологічних аспектів комунікації – одна з найважливіших проблем етнопси-

хололінгвістики. Безперечно, спілкування носіїв різних ідіоетнічних мов – це не лише знання засобів мовного коду, володіння елементами і категоріями чужої мови. Людина, яка хоче вільно і невимушено комунікувати з носіями іншої мови, повинна оволодіти також їх культурою, що знайшла своє втілення в цій мові. Але за сучасних умов, коли процес глобалізації стає все ширшим, охоплює все нові народності, стираючи кордони між країнами та різкі відмінності між культурами, процесом міжнаціональної комунікації стає децю простішим, адже дедалі менше виявляється причин для непорозумінь навіть між представниками різних культур, якщо вони підпорядковуються єдиній системі та грають за єдиними правилами.

Таким чином, не зважаючи на всі негативні впливи та процеси, які веде за собою глобалізація, в даному контексті це явище можна розглядати з позитивної точки зору і погодитись, що воно значною мірою полегшує та спрощує процес міжнаціональної комунікації. Специфікою культурної ситуації сучасного світу є як тісне зближення всіх народів земної кулі, що уможлиблює діалог культур, так і наявність глобальних проблем, викликів існуванню людства, що можуть бути вирішеними лише за допомогою спільних зусиль представників усіх культурних середовищ.

Феномен глобалізації не отримувал односторонньої оцінки анів попередній, ані у сучасній науці. Це явище можна тлумачити і як позитивний, і як негативний процес, наслідки якого, попри це, досить відчутні практично у всіх сучасних культурах. Зокрема, у статті проаналізовано вплив глобалізаційних процесів на розвиток діалогу культур та визначено низку позитивних факторів його прояву, які значно полегшують та спрощують міжнаціональне спілкування.

Як було встановлено в процесі дослідження, одним із найважливіших проявів глобалізації є поширення глобальної мови, роль якої виконує англійська. Наслідком цього процесу є активне долучення англіцизмів до лексичного складу різних мов, що, за свідченням багатьох науковців, спричиняє зміни на рівні не лише мови, а й усієї культури. Відповідно, можна говорити про трансформацію національних мов, яка сьогодні набуває все більш чіткого вираження. Попри це, після проведеного дослідження можна зробити висновок, що такі процеси зустрічають значний опір з боку урядів різних країн, а також міжнародних організацій.

Подібні процеси було виявлено і в українській мові, яка на сьогодні запозичує чимало англійських варіантів лексичних одиниць. Було встановлено, що це явище має позитивні сторони, оскільки англіцизми позначають низку нових понять, але також – і негативні, адже доволі часто мовці нехтують українськими відповідниками, використовуючи їх англомовні замінники. Такі дані було отримано у ході соціолінгвістичного дослідження, яке продемонструвало високий відсоток використання англіцизмів сучасною молоддю на прикладі студентів Національного університету «Острозька академія». Причиною такої ситуації можна вважати широкий вжиток запозичених з глобальної мови слів на сторінках періодичних видань України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацивч Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики: Підручник./ Ф.С. Бацивч – К.: 2004. – 342с.
2. Бергельсон М.Б. Межкультурная коммуникация как исследовательская программа: лингвистические методы кросскультурных взаимодействий / М.Б. Бергельсон. – М.: Слово, 2002 – 156 С.
3. Вежбицкая А. Языковая картина мира как особый способ репрезентации образа мира в сознании человека / А. Вежбицкая // Вопросы языкознания. - № 6. — 2000. — С.33-38
4. Голубовська І.О. Етнічні особливості мовних картин світу: Монографія/ І.О. Голубовська – К.: 2004. – 284 с.
5. Огнева Е. А. Когнитивное моделирование концептосферы художественного текста / Е. А. Огнева. — М.: Эдитус, 2013. — 282 с.
6. Садохин А.П. Компетентность или компетенция в межкультурной коммуникации/ А. П. Садохин // Вестник Московского университета: Научный журнал. Серия «Лингвистика и межкультурная коммуникация». Вып. 3.–2007.– 233 с.
7. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация / С.Г. Тер–Минасова. – М.: 2000. – 264 с.
8. Хаймс Д. Этнография речи / Д. Хаймс // Новое в лингвистике. Вып.7. – М.: 1975, – 156 с.
9. Erickson E. Advantages and disadvantages of qualitative research. – Lexinstonim, 1989. – 338–353 P.
10. Gee J. Socio – Cultural approaches to literacy. – New York: Cambridge University Press, 1992.
11. McKay S.L., Hornberger N.H. Sociolinguistics and language teaching. – Cambridge University Press, 2010. – 400 p.
12. Дзюба І. Глобалізація й майбутнє культури [Електронний ресурс] / І. Дзюба. – Режим доступу до статті: dialogs.org.ua
13. Мова як символічний код культури [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті: www.djerele.com

REFERENCES

1. Batsevych F.S. Basis of the communicative linguistics: textbook / F.S. Batsevych – K. : 2004. – 342p.
2. Berhelson M.B. Intercultural communication as a research programm: linguistic methods of culture / F.S. Berhelson. – M.: A Word, 2002 – 156 P.
3. Vezhbitska A. Language picture of the world as a special method of the representation of the world in the human mind /A. Vezhbitska // Questions about linguistics. - № 6. — 2000. — P.33-38
4. Holubovska E.O. Ethic peculiarities of the language in the world: Monograph / E.O. Holubovska/ K.: 2004. – 284 p.
5. Ohneva E.A. Cognitive concepts of the stories / E.A. Ohneva. — M.: Edytus, 2013. — 282 p.
6. Sadokhin A.P. Competence in the intercultural communication // Moscow university bulletin: Scientific Journal: Linguistics and intercultural communication. Publication III, 2007, 233 p.
7. Ter-Minasova S.G. Language and intercultural communication. – M.: 2000. – 264 p.
8. Hayms D. language ethnographics // New in Linguistics, Publication 7. – M.: 1975, – 156 p.
9. Erickson E. Advantages and disadvantages of qualitative research. – Lexinstonim, 1989. – 338–353 P.
10. Gee J. Socio – Cultural approaches to literacy. – New York: Cambridge University Press, 1992.
11. McKay S.L., Hornberger N.H. Sociolinguistics and language teaching. – Cambridge University Press, 2010. – 400 p.
12. Dziuba I. Globalization and future of culture. – Electronic resource: dialogs.org.ua
13. Language as symbolic code of culture. - Electronic resource: www.djerele.com

Sociolinguistic transfer of the norms of intercultural communication in the realities of the global world

S. V. Novoseletska, N. V. Shapran

Abstract. The important element of intercultural communication, which has become so popular recently, is the phenomena of globalization of the world not only in the sphere of economics, politics, but as well as in culture and language, which are losing their values and gaining some others' from more popular and well known in the modern world. Thus, in such situation of global process, the ethnic rules and norms of intercultural communication suffer from different changes, which have become universal in many countries and with many people. Such persistent influence of globalization has as positive as negative sides, has supporters and opponents. The dimensions of the social context shape communicative conversations, thereby giving them their culturally specific character, what members of particular cultural groups thank or apologize for, or compliment on, usually reflects values because, in performing these speech acts, people are often implicitly assessing the behavior, possessions, accomplishments, character, or appearance of others. A source of intercultural miscommunication highlighted by the findings of cross-cultural studies is sociolinguistic transfer. Sociolinguistic transfer refers to the use of the rules of speaking of one's own speech community or cultural group when interacting with members of another community or group. This can occur in interactions in which one or more of the interlocutors is using a foreign or second language but employing the rules of speaking of his or her native language. It can even occur in interactions between individuals who have different rules of speaking. To illustrate how sociolinguistic transfer can be a source of intercultural miscommunication, we turn to some studies of compliment giving and responding behavior. There is frequently interactional trouble when members of one cultural group compliment in situations in which compliments are inappropriate for members of other groups. Sociolinguists have also shown that the effects of intercultural miscommunication generated in the micro contexts of talk, in turn, have an impact upon the structural circumstances of the society. Sociolinguists, however, have been slow to address how insights from their studies of intercultural communication can be used to improve the practice of intercultural communication, this slowness is because of the tendency of sociolinguists to take a stance as outsiders and in their recognitions of the integrity and equality of all cultures, to be reluctant to "meddle" with the cultures they study.

Keywords: intercultural communication, language, globalization, culture, language behavior.

Социолінгвістическа трансформація норм міжкультурного общения в реаліях глобалізованого мира

С. В. Новоселецкая, Н. В. Шапран

Аннотация. Важным элементом межкультурного общения, которое стало очень популярным в последние время — это феномен глобализации мира не только в сфере экономики, политике, но и в культуре и языках, которое теряет свои ценности, приобретая новое из более популярных и более известных в современном мире. Поэтому в ситуации глобализационных процессов этнические правила и нормы общения страдают от разных изменений, которые стали уже универсальными во

многих странах и для многих людей. Такое настойчивое влияние глобализации имеет позитивные и негативные стороны, имеет единомышленников и оппонентов. Факторы социального контекста влияют на общение, придавая ему культурно специфической особенности. Члены одних культурных групп, когда благодарят или извиняются, хвалят, часто отображают их ценности, характер достижений и даже внешность. Источник межкультурного разногласия, которое определяется материалами межкультурного исследования — это социолингвистический трансфер, что определяется использованием правил общения одной культурной группы другими. Это может случиться в разговорах между интерлокутами, которые используют иностранный язык по правилам и нормам своего родного языка. Непонимание может возникнуть даже в общении людей с разными правилами речи. Социолингвистический трансфер важен в процессе межкультурного общения как условие понимания языкового поведения в определенных культурных средах, важен и процесс формирования концептов и теорий для создания общей теории языкового развития и его использования. Это объективный процесс, носящий системный характер и он затрагивает все сферы общественной жизни. Социолингвисты довели, что эффекты межкультурного разногласия возникают в макроконтексте речи, что имеет влияние на структурные обстоятельства общества. Результаты изучения межкультурного общения могут быть использованы для улучшения практики межкультурного общения. Медлительность результатов изучения объясняется тенденцией оставаться в стороне от признания цельности и равенства всех культур и нежеланием стать частью изучаемых культур. Важно признать, что плохое межкультурное общение порождает много непонимания и вреда, даже конфликтов. И наоборот, те, кто знают много о межкультурном общении, существенно влияют на его улучшение. Исследования межкультурного общения встречаются с трудностями, определяемыми многими факторами двух культурных систем.

Ключевые слова: *межкультурное общение, язык, глобализация, культура, языковое поведение.*

Образи-стереотипи злочину та злочинця в американській наївно-мовній картині світу

О. С. Олійник

Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький, Україна
Corresponding author. E-mail: roxyletters@gmail.com

Paper received 29.01.17; Accepted for publication 05.02.17.

Анотація. Статтю присвячено з'ясуванню й опису образів-стереотипів злочину та злочинця, які поруч із концептуальною метафорою формують образний компонент концепту "crime", вербалізований у жанрових формах американської публіцистики. Застосування методу когнітивної інтерпретації та контекстуального аналізу дозволило реконструювати стереотипне уявлення про злочин як дії насильницького характеру та ментальні картинки образу злочинця у вигляді прототипового образу (атрибути зовнішності й характеру), професійного образу-стереотипу (атрибути злочинної діяльності), соціального образу-стереотипу (атрибути соціалізації), оцінного образу-стереотипу (атрибути оцінки).

Ключові слова: концепт, образний компонент концепту, образ-стереотип, прототиповий образ, професійний образ-стереотип, соціальний образ-стереотип, оцінний образ-стереотип.

Постановка проблеми й аналіз останніх досліджень. Тлумачення концепту як сукупності знань про фрагмент об'єктивної дійсності, яка створюється в першу чергу образами, зумовлює виокремлення в його структурі образної складової [3, с. 34]. Образна складова концепту знаходить свою об'єктивацію в різних когнітивних структурах, які організують концепт у свідомості й цим відрізняють його від поняття, яке позбавлене наочності [1, с. 18].

Концепту "crime" властива висока рекурентність в різних жанрових формах американського медіа-дискурсу, що свідчить про його соціальну значимість та актуальність. Проте на часі образний компонент означеного концепту, реконструйований у вигляді таких когнітивних структур, як *образ-стереотип*, ще не був предметом окремого наукового дослідження.

На думку Ю. М. Караулова, *образ* тлумачиться як категорія свідомості, яка відтворює різні атрибути предмета (форму, колір, об'єм, пропорції тощо), дії або події й характеризується наочністю, комплексністю, відсутністю деталізації та схематизму [2, с. 189]. *Образ-стереотип* (тж. *стереотипний образ*) є різновидом стереотипу, фіксованої ментальної "картинки", що відображає в свідомості носія лінгвокультури "типовий" фрагмент реального світу [4, с. 231] й уособлює мінімізоване, стійке, зумовлене національно культурною специфікою уявлення про предмет або ситуацію [там само, с. 232]. Узагальнюючи вище наведені визначення, *образ-стереотип* тлумачимо як різновид уявлення про об'єкт або подію, який зберігається у вигляді кліше свідомості й виконує функцію еталона.

Міркування американських психологів Дж. Закса й Б. Тверські про допустимість опису події як об'єкта (обидві означені сутності існують у просторі, їм властиві однакові атрибути, хоча події й відрізняються від об'єктів своїми темпоральними характеристиками) [5, с. 5], дає нам підстави розглядати злочин як *об'єкт*, цілісне уявлення про який зберігається у свідомості носіїв національної лінгвокультури у вигляді *ментального образу-стереотипу*.

Очевидно, що ментальний образ-стереотип злочину формується в свідомості пересічного носія американської лінгвокультури переважно під впливом ЗМІ та кінематографу. Більшість періодичних друкованих та інтернет-видань (*The New York Times*; *The Washington Post*; *The USA Today*, та ін.) мають окрему рубрику, де

в режимі реального часу подається інформація про злочини, висвітлюються перебіг і результат судових засідань у найбільш резонансних справах, а також пропонуються статті-роздуми на тему запобігання / покарання злочину. В означених жанрових формах медіа-дискурсу щонайповніше вербалізується образна складова концепту "crime".

Формулювання мети статті. Мета цієї статті полягає в реконструкції образів-стереотипів злочину й злочинця, відображених в наївно-мовній свідомості носіїв американської лінгвокультури.

Матеріали та методи. Корпус матеріалу спостереження складають 100 текстів коротких газетних статей про злочинні діяння, відібрані шляхом суцільного обстеження американських газет та інтернет-видань (*About News*; *City Journal*; *The Huffington Post*; *The New York Times*) [6; 7; 10; 11], а також енциклопедичні довідки про відомих американських злочинців (*EAC – The Encyclopedia of American Crime*; *EWCC – The Encyclopedia of White Collar Crime*) [8; 9]. Ключові евристичні процедури охоплюють методи *когнітивної інтерпретації* та *контекстуального аналізу*.

Виклад матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих результатів. Саме від редакційної політики видання залежить, які злочини представлено в статтях (усі / найбільш резонансні / лише тяжкі тощо), проте спільним для зазначених вище медіа-ресурсів є те, що переважна більшість матеріалів присвячена злочинам, що передбачають наявність жертви та застосування насильства (87 % матеріалу дослідження).

Аналіз текстового матеріалу американських кримінальних статей засвідчує той факт, що фокус уваги автора після повідомлення про факт скоєння злочинного діяння зазвичай зосереджується на особі злочинця або жертви. Опис самого діяння стислий, у деяких випадках обмежується одним реченням, напр.: *On July 9, 2014, six members of a Houston-area family were killed by a Utah man, dressed in a delivery uniform, obsessed with locating his ex-wife* (AN, Sept 9th, 2014). Автора тексту найбільше цікавить мотивація вибору жертви, реакція / оцінка злочинного діяння свідками або родичами жертви тощо, при цьому подробиці скоєння діяння зазвичай відображені спорадично, або відсутні взагалі.

Описаний вище формат кримінальних новин формує в свідомості пересічного носія американської

лінгвокультури стереотипне уявлення про злочин як вчинення одним суб'єктом певної дії (зазвичай насильницького характеру) по відношенню до іншого суб'єкта, за що перший повинен постати перед правосуддям і понести певне покарання. Ці фактори визначають образи-стереотипи концепту "crime": "злочинець" та "злочинне діяння".

Образ-стереотип "злочинець" вербалізують атрибутивні словосполучення, які характеризують його за віком, місцем проживання та родом заняття: *Daniel Messel Georgia man, 49-year-old man, Wisconsin middle school students, El Salvadoran immigrant*.

Цей стереотип представляють також описи особи злочинця, його зовнішності, рис характеру, соціального походження (див. атрибути образу-стереотипу злочинця, представлені нижче).

Ментальні картини образу злочинця існують у вигляді прототипового образу (атрибути зовнішності й характеру); професійного образу-стереотипу (атрибути злочинної діяльності); соціального образу-стереотипу (атрибути соціалізації), оцінного образу-стереотипу (атрибути оцінки).

Прототиповий образ злочинця відтворює такі його атрибути, як зовнішність і риси характеру.

Атрибут зовнішність представляють атрибутивні словосполучення: *a sallow-faced killer; young and slight of build*; та речення описи: *Anselmi was short and bulky, Scalise tall and thin* (ЕАС, р. 32); *A stocky, fleshy woman living in San Francisco, she nonetheless seemed to have all the charms necessary to lure ...* (ЕАС, с. 115); *He was a hulking, gravel-voiced punk who attracted younger kids by his dapper dress and his affection of wearing wide-brimmed hats similar to those worn by movie gangsters* (ЕАС, с. 128). Опис зовнішності злочинця, як ілюструють вище наведені приклади, не є детальним і дозволяє читачеві отримати лише загальне враження про його риси обличчя й статуру. У колективній свідомості американців не існує єдиного стереотипу зовнішнього вигляду злочинця, оскільки немає жодного зв'язку між певним типом зовнішності й схильністю до скоєння злочинних дій. Окрім того, цей атрибут не обов'язково відтворює образ злочинця за допомогою мовних засобів (до газетних / енциклопедичних статей зазвичай додається фото), а швидше використовується як художній засіб для підсилення окремих рис характеру. Отже, атрибут зовнішність не є визначальним для відтворення стереотипного образу злочинця у свідомості пересічного американця.

Атрибут рис характеру вербалізують атрибутивні словосполучення: *savage robber and killer; cunning criminal* та речення-описи: *Doc was both fearless and cold blooded and often killed without provocation or warning* (ЕАС, с. 65) *Frank Capone's killer instincts and savagery exceeded those of his brother* (ЕАС, с. 160); *He was a double-crosser, a chiseler, a man totally incapable of keeping his word* (ЕАС, с. 261).

Сукупність рис, які постійно повторюються в описах, створює негативний образ злочинця. Отриманий узагальнений образ корелює з чинним уявленням у колективній свідомості американської спільноти, що лише погані люди вчиняють злочини, хороша людина на це не здатна.

Професійний стереотип злочинця в американській публіцистиці представлено атрибутами *modus operandi*

(спосіб дії звичний для злочинця) та *кар'єра злочинця*.

Атрибут *modus operandi* є важливим елементом образного стереотипу злочинця, який існує в колективній свідомості американців. Констатація того, що злочинець має певний алгоритм дій, який об'єднує усі його діяння, служить засобом його ідентифікації у злочинному ремеслі, своєрідним "почерком", який вирізняє його від інших злочинців. Цей атрибут репрезентують предикативні словосполучення: *chopped up the body and fed the incriminating pieces to the alligators; he had always cleaned the blood off his victim's body continued injecting patients with a combination of the paralyzing drugs* та речення-описи: *His technique of stuffing victims into laundry bags, alive but trussed up in such a way that they strangled themselves, was immortalized by Damon Runyon in several stories* (ЕАС, с. 24); *It was this duo who brought to the Chicago underworld the old Sicilian custom of rubbing bullets with garlic; if the shots failed to kill, the resulting gangrene allegedly would* (ЕАС, с. 32).

Наведені вище приклади способів злочинних дій істотно відрізняються один від одного, що дає підстави стверджувати про відсутність універсального *modus operandi* злочинця, проте частотність використання цього атрибуту в статтях про відомих порушників закону наводить на думку, що саме неповторний почерк окремого злочинця робить його постать цікавою для ЗМІ й суспільства.

Атрибут *кар'єра злочинця* – це уявлення носіїв наївно-мовної американської свідомості про те, що професійні злочинці колись починали з дрібних правопорушень, здобуваючи злочинний досвід, і після відбуття покарання зазвичай поверталися до скоєння більш важких злочинів. Цей атрибут увиразнюють речення-описи: *At the age of 13 Lee was arrested for simple burglary. He was already known to the local police because of his voyeurism, but it wasn't until he was 16 that his anger issues got him in real trouble. He pulled a knife on a boy during a fight* (AC, Jan. 26, 2015); *Louis "Lepke" Buchalter graduated from sneak thievery during his youth on New York's Lower East Side to become one of the founders of the national crime syndicate* (ЕАС, с. 129).

У межах соціального стереотипу злочинця виокремлено два атрибути: соціальне походження та освіта.

Атрибут соціальне походження є важливим елементом стереотипного образу злочинця, тому що відображає уявлення про дитячі роки майбутніх порушників закону й ті обставини, які в подальшому спонукали їх стати на злочинний шлях. Соціальні умови життя злочинця допомагають зрозуміти мотивацію скоєння ним злочину. Так, насильницько-егоїстична мотивація розвивається за умов, якщо особа неодноразово зазнавала насильства, особливо в ранньому віці: *...childhood was spent avoiding the wrath of her father who ruled the family with an abusive iron fist; When Stacey was in the third grade her father began sexually abusing her. The abuse accelerated to sexual intercourse, usually occurring when Tom was drunk ...* (AN, Dec. 16, 2014). Корислива мотивація, яка спонукає злочинця заволодіти матеріальними цінностями інших осіб, є наслідком соціалізації в злиденних умовах, за яких не задовольнялись елемен-

тарні життєві потреби: ... *the boys grew up in a series of tar paper shacks ... Brought up in this impoverished environment, the boys soon started turning up regularly on police blotters* (ЕАС, с. 64). Несприятливі умови соціалізації злочинця в ранньому віці є причиною формування цього атрибуту, який увиразнюють предикативні словосполучення: *the product of an unhappy childhood; raised in a rather indifferent manner by neighbors* та речення-описи: *Greg grew up in a volatile home filled with alcohol and violence* (NYT, September 30, 2015); ... *he began selling drugs at 14 because he was raised in poverty by a crack-addicted single mother* (NYT, Sept. 24, 2015).

Атрибут **освіта**. Як засвідчує матеріал дослідження, стереотипний образ злочинця відображає його низький інтелектуальний та освітній рівні: *Ridgway was a poor student, suffering from a below average I.Q. of 82 and dyslexia* (AN, Jan. 26, 2015). Проблеми з навчанням та дисципліною в школі і відповідно відсутність належної освіти заважають успішній соціалізації особи в подальшому житті: *By the time he reached his teens his life had been so unstructured that he was unable to adapt to school or hold down jobs. The rules of society seemed to not apply to Rolling ...* (AN, Jan. 26, 2015).

Соціальний образ-стереотип злочинця відповідає уявленню пересічних американців про нещасливе дитинство, бідність, зростання в неповній / прийомній родині, фізичне й психологічне насильство / знуцання з боку інших, проблеми з навчанням і соціалізацією.

Зазначений атрибут представляють предикативні словосполучення: *learned his lessons in the street; school was just another problem she couldn't solve; struggled in school; struggled to keep his grades up; grown tired of constantly fighting to pass his grades;* та речення-описи: *Fifti was a graduate of Chicago's worst juvenile gang, the 42ers* (ЕАС, с. 128); *A hell raiser as a child, Cook was in and out of reform schools.* (ЕАС, с. 218); *Academically Lee struggled...*(AN, Jan. 26, 2015).

Оцінний стереотип злочинця. Стереотипне уявлення про злочинця містить оцінку його моральних якостей і, як наслідок, – вплив злочинних дій на суспільство та покарання, яке, на думку членів соціуму, той заслуговує за кримінальні вчинки. Це дає підстави виокремити три атрибути в межах цього стереотипу: *морально-етичні характеристики, вплив на суспільство та покарання.*

Атрибут **морально-етичні характеристики** репрезентують оцінні судження людей про риси характеру та моральні якості злочинців. У більшості випадків цей атрибут відображає негативне ставлення соціуму як до особи злочинця, так до і вчинених ним кримінальних дій: *brutal; ruthless; hated; monstrous mass murderer; callous; depraved individual who deserves a death sentence.* Проте, оцінні судження людей, які були безпосередньо знайомі зі злочинцем, можуть виражати позитивне або нейтральне ставлення до його злочинних вчинків, а у деяких випадках присутні намагання певним чином його виправдати: *"She's a good woman who just used bad judgment"* (AN, January 10, 2014); *"He's a good kid that made mistakes by getting involved in drugs"*(HP, May 5, 2014).

До вербалізаторів цього атрибуту належать атрибутивні словосполучення: *one of the most terrifying and*

obese criminals in Chicago history; one of the most barbarous serial killers in U.S. history; метафоричні назви й перифрази: *animal; predator; bloodthirsty villain; public enemy;* речення-описи: *There was no known perversion that he did not practice ...*" (ЕАС, с. 314).

Атрибут **вплив на суспільство** вербалізують синоніми *terror, horror, fear* та речення-описи: *sparked a two-year reign of terror in Atlanta; female residents of Los Angeles were living a nightmare; terrified the city and galvanized the rest of the country into outpourings of support and sympathy; Few murderers in the 20th century have evoked such horror as Ed Gein, a Wisconsin farmer, in the 1950s. Indeed his career inspired the movie Psycho* (ЕАС, с. 344).

Атрибут **покарання** вербалізують висловлювання, які містять імплікації про те, що злочинець скоїв щось погане, що засуджується суспільством: *"These people [victims] didn't deserve to die," he said. "He [the criminal] sure as hell does"* (AN, June 6, 2014); *"You need no complicated thinking to be a gangster. You can be an illiterate in good clothes, and you don't have to work. All through the years, the worst penalty for these men has been honest labor"* (AN, Mon., Feb. 25, 2008).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, проведений контекстуальний аналіз дозволив реконструювати образний стереотип злочинця та американського злочинця: "CRIMINAL-TO-VICTIM VIOLENT ACT" (насильницьке діяння злочинця по відношенню до жертви). Означений образ-стереотип уособлює спрощене уявлення носіїв американської лінгвокультури про типовий злочин, яке не відповідає дійсності: насильницькі злочини проти іншої особи складають лише незначний відсоток від усіх скоєних злочинів і є менш частотними порівняно, наприклад, з дрібними злочинами проти власності; не всі злочини передбачають присутність жертви. Такий образ-стереотип конструюється й популяризується у ЗМІ задля сенсаційності й збільшення тиражів періодичних видань, що підтверджує відомий слоган: *"If it bleeds, it leads"*.

Пересічним американцям як носіям наївно-мовної свідомості властиве стереотипне уявлення про злочинця як про індивіда, якому властиві схильність до надмірного насильства (*capable of extreme violence*), брутальність (*brutal*), холоднокривність та обачність (*cold and calculating*), безжалість (*ruthless*), хитрість (*cunning*); йому невідоме почуття каяття (*without any remorse*); стереотипний злочинець має свій унікальний почерк (*has his own modus operandi*); його злочинна діяльність розпочалася у підлітковому віці з незначних правопорушень (*started criminal career as a teenager; first arrested for petty crimes then turned to serious ones*); у своєму злочинному ремеслі він досяг професійних вершин (*was a real professional in crime*); вибір злочинного шляху зумовлено нещасливим дитинством (*the product of an unhappy home life / the product of an unhappy childhood*), злиднями (*brought up in the impoverished environment*), низьким освітнім рівнем (*struggled in school; was unable to adapt to school or hold down jobs*), який він отримав не в школі, а на вулиці (*learned his lessons in the street*), що не сприяло перетворенню його на повноцінного члена суспільства (*the rules of society seemed to not apply to him*); його ненавидять (*hated*) і вважають ворогом

суспільства (*public enemy*); своїми кримінальними діями він наводить жах на членів соціуму (*sparked ...reign of terror; evoked horror*).

Перспективи подальших досліджень охоплюють реконструкцію образного компонента концепту

“crime” в американській наївно-мовній картині світу у вигляді концептуальних метафор злочину та злочинця.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воркачев С. Г. Любовь как лингвокультурный концепт / С. Г. Воркачев. – М.: Гнозис, 2007. – 284 с.
2. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. – М.: КомКнига, 2006. – 264 с.
3. Кононова И. В. Структура лингвокультурного концепта: способы языковой и дискурсивной объективации / Кононова Инна Владимировна // Вестник ВолГУ. Серия 2: Языкознание. – 2014. – №5. – С.32-42.
4. Красных В. В. “Свой” среди “чужих”: миф или реальность? / В. В. Красных – М.: ИТДГК “Гнозис”, 2003. – 375 с.
5. Zacks J. M. Event Structure in perception and Conception / Jeffrey M. Zacks, Barbara Tversky // Psychological Bulletin. – 2001. – Vol. 127. – No.1. – P. 3-21.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

6. AN – About News [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://crime.about.com>.
7. CJ – City Journal [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.city-journal.org>.
8. EAC – Sifakis C. The Encyclopedia of American Crime: Facts on File Crime Library Nov 2000/ Carl Sifakis. – 1015 p. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://pdfmobibook.com/security-related/157316-the-encyclopedia-of-american-crime-facts-on-file.html>.
9. EWCC – Encyclopedia of White Collar Crime /Edited by Jurg Gerber, Eric L. Jensen. – Westport, CT: Greenwood Press, 2007. – 316 p.
10. HP – The Huffington Post [Online] – Access mode: <http://www.huffingtonpost.com/crime/>.
11. NYT – New York Times [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.nytimes.com>

REFERENCES

1. Vorkachov S. G. Love as a Lingua-cultural Concept / S.G.Vorkachov. – М.: Gnosis, 2007. – 284 p.
2. Karaulov Yu. N. The Russian Language and the Language Personality /Yu. N. Karaulov. – М.: KomBook, 2006. – 264 p.
3. Kononova I. V. Lingua-cultural Concept Structure: Ways of Its Language and Discursive Objectivation / I. V. Kononova // Bulletin of Volgograd University. Series 2: Linguistics. – 2014. – No.5. – P. 32-42.
4. Krasnykh V. V. “Ours” Among “Aliens”: Myth Or Reality? / В. В. Красных – М.: Gnosis, 2003. – 375 p.

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIALS

6. AN – About News [Online] – Access mode: <http://crime.about.com>.
7. CJ – City Journal [Online] – Access mode: <http://www.city-journal.org>.
8. EAC – Sifakis C. The Encyclopedia of American Crime: Facts on File Crime Library Nov 2000/ Carl Sifakis. – 1015 p. [Online] – Access mode: <http://pdfmobibook.com/security-related/157316-the-encyclopedia-of-american-crime-facts-on-file.html>.
9. EWCC – Encyclopedia of White Collar Crime /Edited by Jurg Gerber, Eric L. Jensen. – Westport, CT: Greenwood Press, 2007. – 316 p.
10. HP – The Huffington Post [Online] – Access mode: <http://www.huffingtonpost.com/crime/>.
11. NYT – New York Times [Online] – Access mode: <http://www.nytimes.com>

Images-stereotypes of the crime and the criminal in American naïve language mapping of the world

O. S. Oliynyk

Abstract. This study aims to address and depict the images-stereotypes of the crime and the criminal which alongside with conceptual metaphor form the image component of the concept “crime”, verbalized in various publicistic genre forms of American media. By way of cognitive interpretation method and contextual analysis method a stereotypical image of crime as an act of violence and mental pictures of the criminal’s image have been reconstructed in the form of a prototypical image (the attributes of appearance and character), a professional image-stereotype (the attributes of criminal activity), a social image-stereotype (the attributes of socialization) and an evaluation image-stereotype (the attributes of evaluation).

Keywords: *concept, the image component of a concept, a prototypical image-stereotype, a professional image-stereotype, a social image-stereotype and an evaluation image-stereotype.*

Образы-стереотипы преступления и преступника в американской наивно-языковой картине мира

О. С. Олійник

Аннотация. Статья посвящена описанию образов-стереотипов преступления и преступника, которые вместе с концептуальной метафорой формируют образный компонент концепта “crime”, вербализованный в жанровых формах американской публицистики. Применение метода когнитивной интерпретации и контекстуального анализа дало возможность реконструировать стереотипное представление о преступлении как действии насильственного характера и ментальные картинки образа преступника в виде прототипичного образа (атрибуты внешности и характера), профессионального образа-прототипа (атрибуты преступной деятельности), социального образа-стереотипа (атрибуты социализации) и оценочного образа-стереотипа (атрибуты оценки).

Ключевые слова: *концепт, образный компонент концепта, образ-стереотип, прототипичный образ, профессиональный образ-стереотип, социальный образ-стереотип, оценочный образ-стереотип.*

Нормативність політичного дискурсу парламентських дебатів у Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії

О. І. П'єцук

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького
Corresponding author. E-mail: oxy.pj@mail.ru

Paper received 27.01.17; Accepted for publication 05.02.17.

Анотація. Статтю присвячено розгляду нормативних документів та правил внутрішнього розпорядку, які становлять базис моделі проведення дебатів у парламенті Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії. Парламентські дебати представлені як жанр політичного дискурсу, який характеризується наявністю диференційних рис, пов'язаних з традиційністю, нормативністю та протокольністю. У статті проаналізовано офіційні протоколи засідань Палати Громад та Палати Лордів у період пост-Тетчеризму, які демонструють врегулювання випадків порушення норм та правил внутрішнього розпорядку.

Ключові слова: парламентські дебати, політичний дискурс, традиційність, трактат Т.Е. Мея, правила внутрішнього розпорядку, кодекс поведінки, комунікативний хід.

Вступ. Парламентські дебати як жанр політичного дискурсу являють собою складну багатофункціональну форму комунікативної взаємодії, яка передбачає залучення великої кількості учасників, які знаходяться у постійній інтеракції, підпорядкованій та врегульованій певними нормами та стандартами. Модель проведення дебатів передбачає всебічний контроль за учасниками, чергування їхніх виступів з урахуванням статусу та ролі у політичному ужитті країни та детермінацію особливостей поведінки учасників дебатів, які належать до коаліційних чи опозиційних сил. Можливість постійного підтримання порядку та слідування необхідним нормам неможливе без вирішення процедурних та протокольних питань, зафіксованих в офіційних документах та правилах внутрішнього розпорядку, які є ефективним регулятором парламентаризму Сполученого Королівства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Особливості політичної комунікації є нагальною проблемою сучасних лінгвістичних студій. Різноманітні специфічні риси політичного дискурсу парламентських дебатів як мовленнєвого жанру, а також їхня структура та функції представлені в роботах А. Адоніса, Р. Бентлі, Р. Харта, К. Петерсона та ін. Ритуальність парламентських дебатів розглянуто в роботах багатьох дослідників, таких як: В. Хаузер, В. Сінгер, М. Бенерджі, М. Вайнер, Р. Рой, П. Велес та ін. Проте незважаючи на той факт, що парламентські дебати аналізуються в роботах багатьох науковців, парламентські дебати у Сполученому Королівстві як мовленнєвий жанр, який унормовується певними протокольними законами та правилами, які визначають його диференційні семантичні, прагматичні та культурні характеристики, не були предметом дослідження, що й визначає актуальність цього дослідження.

Метою цієї статті є розгляд традиційних офіційних документів, які включають трактат Т.Е. Мея, правила внутрішнього розпорядку та кодекс поведінки, які унормовують проведення парламентських дебатів у Сполученому Королівстві і складають основу його процедурності та протокольності.

Матеріали та методи дослідження. Засідання Палати Лордів та Палати Громад в британському парламенті представлені в офіційних протоколах на офіційному сайті парламенту Сполученого Королівства. Саме вивчення таких офіційних протоколів британського парламенту у період пост-Тетчеризму дозволяють прослідкувати специфіку інтеракцій між комунікантами під час парламентських дебатів, виявити реалізацію в них норм та правил, які обумовлюють увесь процес дебатування. Основними методами, застосованими для виявлення специфіки політичного дискурсу парламентських дебатів, є дискурсивний, що служить для інтерпретації інтеракцій у під час дебатів, та контекстуально-інтерпретаційний метод, який застосовано для виявлення семантики лексичних одиниць.

Результати дослідження та їхнє обговорення. Політичний дискурс розглядається як комунікативна ситуація /подія [2; 4, с.120], в якій здійснюється емоційний та інформаційний взаємообмін в реальній соціокультурній ситуації [7, с. 18]. До такої комунікативної ситуації відносять адресанта та адресата, їхні особистісні й соціальні характеристики, різні типи знань, їхню ієрархію, інформацію про різні умови та ситуації спілкування [3, с. 7], які формують особливі риси парламентських дебатів як жанру політичного дискурсу.

Модель проведення парламентських дебатів Сполученого Королівства втілює собою особливості британського характеру, що співпадають з культурними уявленнями про британське суспільство як віддане традиціям. **Традиційність** також розглядають у зв'язку із британським консерватизмом, сприйняттям усього старого і знайомого та підозрілим ставленням до усього нового і незнайомого [1, с. 44].

Традиційність британського парламенту пов'язана з його **нормативністю, процедурністю та протокольністю**, що передбачають слідуванню та притримуванню кожного етапу у підтримуванні багатовікових традицій. Т. ван Дейк стверджує, що проведення парламентських дебатів передбачає значну кількість знань їхніх учасників, якими вони постійно обмінюються; при цьому особливого значення набувають знання про процедуру

проведення парламентських дебатів, про що члени парламенту поступово і більш менш детально дізнаються і використовують [6, с. 93 – 94]. Такі знання члени парламенту набувають не лише у процесі щоденної парламентської практики, а й завдяки нормативним документам, які надають детальне роз'яснення норм, звичаїв та особливостей усіх аспектів життя парламенту та є обов'язковими для слідування усіма його членами.

Модель парламентського життя Сполученого Королівства підпорядкована нормативному документу, який врегульовує усі аспекти роботи членів парламенту Палати Лордів та Палати Громад. Таким документом є нормативний довідковий посібник з питань парламентської практики **Т.Е. Мея (Thomas Erskine May)** – “*A treatise on the law, privileges, proceedings and usage of Parliament*”. Цей трактат є незмінним керівництвом з питань організації усього життя у парламенті з 1844 року, коли він був уперше опублікований. Зараз учасники дебатів використовують 24 видання цього трактату. У трактаті подано точну та детальну інформацію про склад парламенту та його структуру, його права, обов'язки та повноваження, регулювання фінансових питань та організацію парламентських дебатів. Його назву зазвичай скорочують до *Erskine May*, або навіть *May*, номінація пов'язана з метонімічним перенесенням за автором норм і правил парламентського життя, який працював клерком у Палаті Громад. Клерки відповідають за нормативність, процедуральність організації парламентського життя, контролюють ієрархічність та слідування традиціям у парламенті. На важливі ролі цієї праці у житті британського парламенту наголошує одна з його номінацій: *the “Bible” of parliamentary procedure*. Для релігійних британців, які кожне засідання парламенту розпочинають з молитви, така асоціація трактату з Біблією вказує на невинність слідуванню його настановам, які не піддаються змінам та обговоренню. Особливістю цього документу є обмеженість його доступу лише друкованими джерелами у державних бібліотеках, а його електронна версія в мережі Інтернет відсутня [9].

У посібнику Т.Е. Мея подано деталі імплементації правил та звичаїв, які можуть відноситися до правил внутрішнього розпорядку, рішень Спікера чи традиційної парламентської практики, заснованої на традиціях.

Правила внутрішнього розпорядку (the Standing Orders) приймаються окремо для двох Палат для регулювання поведінки членів парламенту, роботи з законопроектами та організацією дебатів. На відміну від трактату, такі правила є загальнодоступними широкому колу Інтернет-користувачів, які можуть у будь-який час звірити нюанси роботи членів парламенту з урегульованими нормами та зрозуміти особливості функціонування усіх структурних підрозділів парламенту. Номінація *standing orders* не є випадковою, оскільки лексема *standing*, що має значення “*existing or arranged permanently, not formed or made for a particular situation*” [8], наголошує на постійно діючій природі таких правил, які є незмінними та не втрачають своєї чинності по

закінченню сесії парламенту. Їхня відміна чи зміна можлива лише шляхом голосування членів парламенту, або у випадку надання їм статусу тимчасової дії за рішенням парламенту. Такі правила втілюють собою детальний опис законодавчого процесу, особливості обрання та роль Спікера, парламентський розклад, організацію парламентських комітетів [12]. У протоколах дебатів постійно прослідковується посилення на правила внутрішнього розпорядку, які регулюють дії членів парламенту. Наприклад, під час процедури обрання нового Спікера Палати Громад на місце Спікера запрошується один із членів парламенту, який головує під час процедури до моменту обрання нового Спікера. Це відбувається у відповідності до правил внутрішнього розпорядку під час початку роботи кожного новоскликаного парламенту після виборів:

THE RIGHT HON. SIR EDWARD HEATH took the Chair, pursuant to Standing Order No. 1 (HC, Election of the Speaker).

Відповідно до правил внутрішнього розпорядку членам парламенту надається можливість перервати засідання Палати та внести клопотання. Приміром, під час засідання, присвяченого порушенню прав людини, член парламенту вносить клопотання до Спікера, щоб отримати дозвіл залишити залу засідань для принесення Біллу про права. Цей комунікативний хід слугує переривачем розвитку головної теми:

Motion for leave to bring in a Bill (Standing Order No. 23)

Mr Elfyn Llwyd (Dwyfor Meirionnydd) (PC): I beg to move. That leave be given to bring in a Bill to establish a framework for victims of crime; to provide for the training of criminal justice staff on the impact of crime on victims; and for connected purposes (4 Mar 2015 : Column 950).

Принесення біллів є обов'язковою окремою процедурою, про що окремим пунктом зазначено у правилах внутрішнього розпорядку:

On Tuesdays and Wednesdays, and, if given by a Minister of the Crown, on Mondays and Thursdays, notices of motions for leave to bring in bills, and for the nomination of select committees, may be set down for consideration at the commencement of public business (Standing Orders of the House of Commons, № 23).

Зазвичай для підкреслення важливості у слідуванні внутрішнім нормам та правилам у стінах парламенту багаторазовим у промовах членів парламенту та протоколах засідань є повтор лексем *pursuant* та *in accordance with*, які є характерними для Палати Громад, та прийменника *upon*, вживаного у Палаті Лордів:

If the question is negatived, the Member presiding shall forthwith adjourn the House to the following day at halfpast two o'clock, and the House shall proceed in accordance with Standing Order No. 1B (HC, Election of Speaker by secret ballot).

When the House is sitting, no person shall be on the floor of the House except Lords of Parliament and such other persons as assist or attend the House. Upon an Order of the House, the persons in all or any of the

galleries or in the spaces about the Throne and below the Bar are to withdraw (HL, procedure).

Рішення Спікера Палати Громад (*Speaker's Rulings*) є судженнями щодо інтерпретації та імплементації певних норм чи рішень парламенту. Назва *Speaker's Rulings* говорить про авторитетність Спікера, його владу, повноваження та контроль за проведенням парламентських слухань. Такі рішення необхідні у разі появи питань, з яких не виникало прецеденту у попередній парламентській практиці або у випадку появи нових обставин, яким не відповідає традиційна практика, що є застарілою. Рішення Спікера вважаються незаперечними, їх не можуть оскаржити члени парламенту. Проте їхнє регулювання дещо обмежено трактатом Т.Е. Мея, в якому зазначена більшість з таких рішень та можливості їхньої реалізації [11].

У Палаті Лордів окрім трактату Т.Е. Мея та правил внутрішнього розпорядку функціонує **кодекс поведінки (*Code of Conduct for Members of the House of Lords*)**, який є керівництвом щодо норм та стандартів поведінки, які очікуються від лордів під час виконання їхніх парламентських обов'язків. Він забезпечує відкритість та підзвітність роботи членів Палати, що сприяє зміцненню впевненості британців щодо виконання парламентаріями своїх обов'язків. Остання версія кодексу, що використовується у парламенті, була затверджена 30 листопада 2009 року. У цьому кодексі детально представлено обов'язки членів Палати Лордів, які вони мають виконувати, ґрунтуючись на сімох загальних принципах поведінки: *Selflessness, Integrity, Objectivity, Accountability, Openness, Honesty, Leadership*. Одним з головних загальних норм поведінки у кодексі декларується перевага суспільних інтересів, на користь яких мають діяти члени Палати, над власними інтересами [5]. Тобто, першочерговим завданням цього кодексу є встановлення морально-етичних норм у поведінці та роботі членів Палати Лордів. Після принесення клятви на вірність монарху, що є обов'язковим для усіх членів обох Палат після чергових парламентських виборів, для членів Палати Лордів обов'язковим є підписання зобов'язання слідувати кодексу. Ця традиція є обов'язковою частиною процедури початку роботи новоформованого парламенту.

Правила поведінки у британському парламенті є обов'язковими для виконання усіма його членами. Наприклад, розглянемо дебати, присвячені обговоренню економічної ситуації в країні після відмови від Європейського механізму регулювання валютних курсів. Під час виступу одного із членів парламенту його опонент втручається у виступ. Його репліка є модифікатором значення головного комунікативного ходу, оскільки висловлює прямо протилежну думку щодо оцінки економічних змін у країні:

Mr. Howard Flight (Arundel and South Downs): *May I suggest to you that, rather than being a huge problem, it was the greatest boon to industry when the United Kingdom left the ERM?*

У репліці-відповіді доповідача прослідковується комунікативний хід генералізатор, що узагальнює

слова опонента. При цьому відповідь оформлюється у формі квеситива, що слугує демонстрації його негативного ставлення до попередньої репліки:

Mr. Stevenson: *So, what you are saying is that another ignominious collapse of Government policy is good for British policy. Is that what you are arguing?*

Такий обмін репліками повністю порушує існуючий порядок у Палаті Громад, чітко врегульований нормами внутрішнього розпорядку, тому віце-спікер Палати одразу реагує на порушення правил. Його комунікативний хід є переривачем, що тимчасово припиняє розвиток головної теми для привертання уваги комунікантів:

Mr. Deputy Speaker: *Order. Both hon. Members are referring to me. I am not responsible for these matters.*

У своїй реакції на слова віце-спікера парламентарій використовує два сатисфактива: один слугує вибаченням, а інший для виправдання переривання головної теми дебатів. Він висловлює думку щодо можливості помилитися щодо правил проведення дебатів. З метою посилення своєї думки у репліці використано ідіоматичний вираз *slip up (to make an error)*, формування значення його відбувається на основі асоціації з можливістю «підсковзнутися», тобто неочікувано помилитися у задекларованих правилах:

Mr. Stevenson: *I apologise to you, Mr. Deputy Speaker, but it is interventions of that nature that mean that we sometimes slip up over parliamentary protocol—*

Відповідь віце-спікера є багатофункціональною. По-перше, використання директиву слугує наказу щодо неухильного слідуванню нормам та правилам Палати Громад. По-друге, сама відповідь є завершителем розпочатої суперечки та нагадуванням про слідування певній темі дебатів.

Mr. Deputy Speaker: *Order. May I make a general point to the House? The conventions exist precisely so that we do not lose our tempers and get carried away* ((HC 1 Dec 1997: Column 106 – 107).

У випадку постійного навмисного зловживання нормами та правилами, або демонстрації зневаги до Спікера Палати, такий учасник дебатів отримує покарання. Спікер називає порушника по імені “*I name Mr...*” та декларує про тимчасове припинення виконання ним обов'язків у Палаті (*that Mr... be suspended from the service of the House*). У разі першого порушення дисципліни термін усунення від парламентської діяльності триває п'ять наступних днів, у які проводяться засідання парламенту, друге порушення дисципліни під час тієї ж парламентської сесії призводить до 20 днів призупинення роботи, а третє порушення є найсерйознішим, тому тривалість періоду покарання вирішують усі учасники дебатів, які є членами Палати. Призупинення роботи у парламенті передбачає й неможливість отримувати заробітну плату за окреслений період [10].

Норми та правила поведінки учасників дебатів передбачають повне занурення до роботи, без відволікань уваги. Це забезпечується заборонаю на читання газет, журналів, листів чи інших матеріалів, не пов'язаних безпосередньо з обговорюваним питанням. У парламенті обмеженим є використання різних сучасних технічних пристроїв, виключенням може бути лише необхідність їхнього використання

через обмеження дієздатності. Спікер різко засуджує шум від мобільних телефонів, які мають бути лише у тихому режимі та не використовуються для розмов та відправлення повідомлень [10].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Політичний дискурс парламентських дебатів у Сполученому Королівстві Великої Британії та Північній Ірландії характеризується підвищеною процедурністю та протокольністю, що базується на неухильному слідуванню віковим традиціям. Інструкції щодо усіх етапів проведення

парламентських дебатів детально подано та пояснено в трактаті Т.Е. Мея та правилах внутрішнього розпорядку, створених для Палати Громад та Палати Лордів. Несхитне слідування нормам та правилам, зафіксованим у цих офіційних документах, слугує виразним показником традиційності та консерватизму як рис характеру британців. Перспективою подальших досліджень є детальний розгляд інших характерних рис британських парламентських дебатів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алхазова Н.Д., Кройтореску Л.И. В королевстве, где говорят по-английски: обычаи, традиции, праздники. Кишинев, 1989. – 224 с.
2. Кибрик А. Дискурс // А. Кибрик, П. Паршин [Электронный ресурс]. – Режим доступа : // www.krugosvet.ru/enc/gumanitarnye_nauki/
3. Кубрякова Е. С. Краткий словарь когнитивных терминов / Е. С. Кубрякова, В. З. Демьянков, Ю. Г. Панкрац, Л. Г. Лузина. – М. : Наука, 1996. – 245 с.
4. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2010. – 844 с.
5. Code of Conduct for Members of the House of Lords. Fourth edition, 2015. – 32 p.
6. Dijk, van T.A. Knowledge in parliamentary debates / T.A. van Dijk // Journal of Language and Politics. – 2002. – № 2. – P. 93 – 109.
7. Fairclough, N. Media Discourse / N. Fairclough. – London : Edward Arnold, 1995. – 197 p.
8. Oxford Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://oxforddictionaries.com/>
9. Rules and traditions of Parliament [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.parliament.uk/about/how/role/customs/#jump-link-1>
10. Some traditions and customs of the House. House of Commons Information Office Factsheet G7. – 2010. – 12 p.
11. Speaker's Rulings [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.parliament.uk/site-information/glossary/speakers-rulings/>
12. What's what in Parliament: the Standing Orders [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://thoughtundermined.com/2011/09/04/whats-what-in-parliament-the-standing-orders/>

REFERENCES

1. Alhazova, N.D., Kroytoresku, L.I. In the kingdom where English is spoken: customs, traditions, holidays. – Kishinev, 1989. – 224 p.
2. Kibrik A., Parshin P. Discourse. http://www.Krugosvet.ru/enc/gumanitarnye_nauki/
3. Kubryakova E. S., Demyankov V. Z., Pankrats Yu. G., Luzina L. G. Concise dictionary of cognitive terms. M.: Nauka, 1996. 245 p.
4. Selivanova O.O. Linguistic encyclopedia. Poltava, 2010. 844 p.

Normativity in the political discourse of the UK parliamentary debates

O. I. Pjetsukh

Abstract. This article concentrates on the official documents and the Standing Orders that form the basis of the debates in the UK parliament. The parliamentary debates are considered as the genre of the political discourse that is characterized by the number of differentiating features associated with the traditionalism, normativity and protocolism. The paper deals with the hansards of the House of Commons and the House of Lords in the UK parliament in the post-Thatcher period. The transcripts show the situations when the violation of norms and rules are regulated.

Keywords: *parliamentary debates, political discourse, traditionalism, Thomas Erskine May, Standing Orders, Code of Conduct, communicative turn.*

Нормативность политического дискурса парламентских дебатов в Соединенном Королевстве Великобритании и Северной Ирландии

О. И. Пьецух

Аннотация. Статья посвящена рассмотрению нормативных документов и правил внутреннего распорядка, составляющих основу модели проведения дебатов в парламенте Соединенного Королевства Великобритании и Северной Ирландии. Парламентские дебаты представлены как жанр политического дискурса, характеризующийся наличием дифференциальных особенностей, связанных с традиционностью, нормативностью и протокольностью. В статье проанализированы официальные протоколы заседаний Палаты Общин и Палаты Лордов в период пост-Тетчеризма, демонстрирующие урегулирование случаев нарушения норм и правил внутреннего распорядка.

Ключевые слова: *парламентские дебаты, политический дискурс, традиционность, трактат Т.Е. Мэя, правила внутреннего распорядка, кодекс поведения, коммуникативный ход.*

Структурно-контентні особливості друкованих часописів Австралії

Ю. І. Рогач

Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки
Corresponding author. E-mail: nunka65@hotmail.com

Paper received 28.01.17; Accepted for publication 05.02.17.

Анотація. Стаття присвячена опису структури основних друкованих часописів Австралії та особливостей представлення їхнього смислового контенту. Особливу увагу приділено окресленню таких факторів, як приналежність друкованого видання до певної мас-медійної групи чи корпорації, його частотність, тираж, вибір і назви рубрик, історія становлення. Проаналізовано демографічні характеристики цільової аудиторії, національні та місцеві традиції і визначено їхній вплив на формування й функціонування друкованого видання, вибір рубрик та їхнє оформлення.

Ключові слова: часопис, структура, контент, рубрика, цільова аудиторія, Австралія.

Сучасне мультикультурне суспільство свідоме того, що засоби масової інформації відіграють важливу роль у житті кожної етнопільноти, формуючи суспільну думку, створюючи певний ідеологічний фон та пропагуючи ту чи іншу систему цінностей. Як зазначає Т.Г. Добросклонська, «... засоби масової інформації не просто відображають оточуючу дійсність, а прямо чи опосередковано, у відкритій чи прихованій формі впливають на усі соціально-політичні процеси у суспільстві» [2, с. 20]. Однією з обов'язкових умов успішного дослідження засобів масової інформації є розуміння тих функцій, які вони виконують. Початок студіювання функціонального аспекту мас-медіа пов'язаний з іменем відомого американського політолога Харольда Ласвелла, який визначив головні функції засобів масової інформації для суспільства, як «surveillance of the environment, correlation of the parts of society and transmission of social heritage» [3].

Подібно до інших розвинутих країн світу, Австралія має потужний ринок мас-медійних послуг, вагому частку якого займають друковані газети та їхні онлайн версії. Друковані видання становлять невід'ємну частину суспільного життя Австралії, оскільки впливають на усі сфери життя австралійського суспільства, формуючи його світогляд, цінності, спосіб життя і

ведення бізнесу. З іншої сторони, варто враховувати роль цільової аудиторії у створенні та успішному функціонуванні часописів, адже «... аудиторії мають важливий вплив на мас-медійний контент» [1, р. xiii]. Саме тому аналіз їхньої структури, оформлення та контенту вимагає постійної уваги учених та ґрунтовних досліджень. Серед науковців, які займаються полівекторним вивченням засобів масової інформації, варто назвати таких дослідників, як В.В. Богуславська, Н.С. Валгіна, Т.Г. Добросклонська, Л.Л. Макарук, К.С. Серажим, А. Bell, D. Crystal, N. Fairclough та інші.

Метою нашого дослідження є представлення друкованих часописів Австралії з урахуванням таких параметрів, як структура, оформлення, контент, а також популярність, частотність, історія та цільова аудиторія. Матеріалом дослідження стали такі вагомі й популярні друковані австралійські газети, як *The Cairns Post*, *The Cairns Weekend Post*, *The Australian*, *The Weekend Australian*. Основними методами аналізу слугували описовий та контрастивний.

Одним із найголовніших часописів Австралії є газета *The Australian* [7], назва якої містить зображення австралійського континенту та виконана в національних кольорах Австралії:

Рисунок 1 [7]

The Australian – це великогабаритна газета (broadsheet), яка публікується з 14 липня 1964 року і виходить шість днів на тиждень. Вона має найбільші обсяги продажу в країні з тиражем у 116,655 примірників у робочі дні тижня та 254,891 – у вихідні дні. Ці цифри значно нижчі в порівнянні з показниками в таких великих містах Австралії, як Сідней, Брізбен та Мельбурн, проте на національному рівні вона є безперечним лідером. *The Australian* старається іти в ногу з часом, тому з 2010 року запустила онлайн видання, яке є доступним для власників iPad, а це, в свою чергу, знизило кількість власне друкованих примірників. Ця риса є також визначальною щодо збільшення обсягу друкованої реклами та використання ідеограм та піктограм у її структурі загалом.

Варто звернути увагу на те, що *The Australian* є серйозним друкованим виданням, на сторінках якого

розміщуються аналітичні статті та думки експертів, що суттєво відрізняє його від інших друкованих видань Австралії.

Щоденні видання газети включають в себе наступні рубрики: новини, думки експертів, національні справи, спорт, бізнес огляд, стиль життя, технології (Австралійські ІТ), медіа (статті про мас медіа), мистецтво, подорожі, нерухомість, вища освіта та оголошення. Подібно до інших австралійських видань, рубрики містять низку підрубрик:

- *Новини (News)*: сенсації (latest news), світові новини (the world), національні (the nation), журналістські розслідування (investigations), здоров'я та наука (health and science), детальний аналіз новин (in depth), коментарі експертів (inquirer)
- *Думки (opinion)*: статті редакторів та експертів (the columnists, the editorials), листи (letters), шаржі (car-

toons) та коментарі щодо подій у світі (world commentary);

- *Національні справи (National Affairs)*: дані екзитполів (news-poll data), законопроекти (policy), політичні новини (politics news);
- *Спорт (Sport)*;
- *Бізнес огляд (Business Review)*: новини (news), компанії (companies), гарантійні внески (dataroom), ринки (markets), економіка (economics), гірська промисловість та енергетична сфера (mining & energy), авіація (aviation), фінансові послуги (financial services) та правові справи (legal affairs);
- *Стиль життя (Life)*: їжа та вино (food & wine), дім та дизайн (home & design), здоров'я та самопочуття (health & wellbeing), подорожі (travel), мода (fashion);
- *Технології (Tech)*: новини зі сфери технологій (technology news), думки експертів (opinion), гаджети (personal tech);
- *Мистецтво (Arts)*: книги (books), фільми (film), вистави (stage), образотворче мистецтво (visual arts), телебачення (television), музика (music), новини (arts news), думки експертів (opinion);
- *Подорожі (Travel)*;
- *Медіа (Media)*;
- *Нерухомість (Property)*;
- *Вища освіта (Higher Ed)*: новини (news), рейтинг університетів (university rankings), думки експертів (opinion), міжнародні студенти (int'l students).

Цікавим є те, що *The Australian* дуже часто звинувачують в упередженості і ставлять під сумнів прозорість та об'єктивність представлених статей. Проте однією з диференційних ознак цього часопису є те, що саме він має досить тривалу історію висвітлення непростих та гострих проблем корінного населення та шкоди, яка була їм завдана у процесі становлення австралійської держави [3].

Газета представлена в традиційному стилі – чорний друкований текст на білому папері, проте для привернення уваги читачів активно використовуються червоний та синій кольори. Частина статей доповнена кольоровими фотографіями, графікою та зображеннями, що покращують візуалізацію інформації і підвищують ефективність її сприйняття. Багато статей супроводжуються фотографією журналіста/автора та його електронною адресою.

Ще однією цікавою рисою є те, що усі рубрики виділяються іншим кольором. Наприклад, Business – синім, Inquirer – бордовим, World – сірим, Sport – оранжевим. У цій газеті не дуже часто вживаються ідеограми та піктограми, проте найчастіше їх можна побачити в рекламних оголошеннях, які досить лімітовані.

Додатком до цього видання слугує газета *The Weekend Australian*, у назві якої кольорова гама та розміщення вербального тексту поруч з піктограмою австралійського континенту повторює головну газету:

Рисунок 2 [7]

Газета виходить один раз на тиждень – на вихідні, та є своєрідним підсумком подій за тиждень. Суботні випуски, окрім загальних рубрик, включають в себе додаткові розділи про подорожі та розваги, а також особливу рубрику, яка має назву *the Inquirer*. Ця рубрика є детальним аналізом найважливіших подій, що сталися за тиждень, і містить коментарі та аналітичні розвідки експертів. Крім того, випуски вихідного дня

включають в себе *Review*, які фокусуються на книгах, мистецтві, фільмах та телебаченні. Особливістю цього часопису є те, що це єдина загальнонаціональна газета, яка містить додаток у формі глянцевого журналу – *The Weekend Australian Magazine*.

Одним із головних джерел новин в Північному Квінсленді є газета *The Cairns Post* [5]:

Рисунок 3 [5]

Ця газета друкується щоденно та висвітлює такі теми, як місцеві новини, новини штату, національні новини та світові новини, а також включає широкий спектр розділів про здоров'я, красу, машини та спосіб життя. Цільова аудиторія складає близько 69 000 читачів. Видавці стараються створити газету, яка була б цікавою широкому колу споживачів, починаючи від молодих сімей з дітьми та закінчуючи людьми пенсійного віку.

The Cairns Post є найдавнішим бізнесом у місті Кернс, який функціонує вже більше ста років. Газета була заснована 10 травня 1883 року і спочатку друкувалася один раз на тиждень, а з 1888 до 1893 двічі на тиждень.

Цікавим фактом є те, що *The Cairns Post* змогла розвинутися в медійну компанію, яка продукує декілька друкованих газет, а також онлайн контент та спеціалізовані публікації. Ці газети є невеликими регіональними виданнями, які мають своїх споживачів у менших населених пунктах округу, наприклад: *Tablelander*, *Innisfail Advocate*, *Port Douglas and Mossman Gazette*, *Cairns Sun* та *Tablelands Advertiser*.

The Cairns Post є досить яскравим різнокольоровим виданням, що містить велику кількість реклами та картинок/фотографій, що доповнюють статті. Основними рубриками є новини, спорт, розваги, нерухомість, новини бізнесу, стиль життя та оголошення. Загальні рубрики діляться на підрубрики, що деталі-

зують новини та інформацію, які пропонує це видання:

- *Новини (News)*: сенсації (breaking news), національні (national), світові (world), новини з міста Кернс (Cairns), дивні та незвичні новини (weird and wild), погода (weather) та інформація про циклони (cyclone news) (ця інформація з'являється в вологий період року, що триває з жовтня до квітня, оскільки у цьому регіоні існує постійна загроза циклонів);
- *Спорт (Sport)*;
- *Розваги (Entertainment)*: кіно (movies), музика (music), телебачення (television), книги (books), змагання (competitions);
- *Бізнес (Business)*: економіка (economy), робота (work), компанії (companies), ринки (markets), малий бізнес (small business);
- *Стиль життя (Lifestyle)*: подорожі (travel), здоров'я (health), гороскоп (horoscopes), мода (fashion),

їжа (food), поради батькам (parenting), технології (technology), дім та сад (home & garden);

- *Нерухомість (Realestate)*: купівля, продаж;
- *Інше (Classifieds)*: авто (cars), робота (jobs), данина (tribute), святкові повідомлення (celebration notices), загальні повідомлення (general notices), оголошення робітників (tradies).

Газета є класичним зразком друкованого видання, тобто чорний текст поданий на білому фоні. На кожній сторінці присутня реклама, що робить газету дуже кольоровою. Рубрики в газеті виділяються різними кольорами. Цікаво, що перша сторінка рубрики має кольорову стрічку з назвою рубрики, і всі наступні сторінки, що входять до неї, мають таке ж маркування. Business – синім кольором, news – світло-голубим, entertainment – світло-зеленим, sports – світло-голубим. Наприклад:

Рисунок 4 [5]

Частина статей, які представлені у цьому часописі, доповнена фотографіями журналістів та їхніми e-mail адресами, що уможлиблює діалог з читачами. Завдяки великій кількості рекламних оголошень, у газеті знаходимо значну кількість ідеограм та піктограм, хоча

зрідка їх можна помітити і в статтях, що підсилює візуальне сприйняття статті. Наприклад, комбіноване використання цифр і піктограм каченят, що містять круглі фото спортсменів – претендентів на світову першість:

Рисунок 5 [6]

Подібно до загальнонаціональної австралійської газети The Australian, *The Cairns Post* має додаток

вихідного дня - *The Weekend Cairns Post*:

Рисунок 6 [5]

Цей часопис друкується кожної суботи і є досить великим друкованим виданням. Цільова аудиторія становить близько 77 000 читачів. *The Weekend Cairns Post* не тільки включає в себе підсумки новин за тиждень та свіжі новини, але й декілька додатків, які б могли бути окремими повноцінними виданнями, а саме *Cairns Eye* (видання про соціальні події в місті, виставки та презентації, моду та розваги), *Cars Guide* (видання про машини, реклама продажів, презентація нових авто і комерційні пропозиції) та *Real Estate* (додаток про нерухомість з великою кількістю зображень об'єктів для продажу). Подібно до *The Cairns Post*, ця газета містить велику кількість рекламних

оголошень, що робить її не тільки інформативною, але й досить кольоровою та привабливою.

Отже, описовий аналіз основних друкованих видань Австралії, які входять до Corp Australia та Fairfax Media News, дозволив нам простежити їхні основні подібності та відмінності. Спільними для проаналізованих друкованих видань є присутність таких рубрик, як новини, спорт, розваги, стиль життя, бізнес, рекламні оголошення. Для усіх часописів характерним є високий рівень візуалізації інформації, який проявляється в інтенсивному використанні фотографій, піктограм, ідеограм, варіативності графічних засобів та кольористики. Основні відмінності з'являються на рівні підрубрик, де можна побачити більш індивідуа-

льні та характерні для певного регіону новини, які формуються з урахуванням демографічних показників цільової аудиторії.

REFERENCES

1. Bell A. The Language of News Media. – Oxford : Blackwell, 1991. – 277 p.
2. Dobrosklonska T. G. Problems of Studying Media Texts (record of studying modern English media speech), 2nd edition. / T. G. Dobrosklonska. – M. Editorial URSS, 2005. – 288 p.
3. Lasswell H. The Structure and Function of Communication in Society. The Communication of Ideas / ed. by L. Bryson. – New York: Institute for Religious and Social Studies, 1948. – P. 117
4. Manning J. National daily plans new business website and monthly colour magazine / J. Manning in MediaWeek. – Sydney, Australia, 2008. – [Electronic resource]. – Access mode : <https://www.highbeam.com/doc/1G1-176527302.html>

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

1. Cairns Post. – [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.cairnspost.com.au/>
2. News Corp. – [Electronic resource]. – Access mode : <http://newscorp.com/>
3. The Australian. – [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.theaustralian.com.au/>

Peculiar Features of Structure and Content of Printed Mass-Media Means of Australia

J. Rogach

Abstract. The article is devoted to the description of the structure of the main printed mass-media means of Australia and the peculiarities of the presentation of their content. A special attention has been paid to such factors as the affiliation of a mass-media means to a certain mass-media group or corporation, its frequency, circulation, sets and headings of sections, and a history of its development. Demographic characteristics of a target audience, national and local traditions have been analyzed and their influence on the formation and functioning of a printed mass-media means, a choice of sections and design were defined too.

Keywords: *printed mass-media means, structure, content, section, target audience, Australia.*

Структурно-контентные особенности печатных изданий Австралии

Ю. И. Рогач

Аннотация. Статья посвящена описанию структуры главных печатных периодических изданий Австралии и особенностей представления их смыслового контента. Особое внимание уделено определению таких факторов, как принадлежность печатного издания к определённой масс-медийной группе или корпорации, его частотность, тираж, выбор и названия рубрик, история становления. Проанализировано демографические характеристики целевой аудитории, национальные и местные традиции, а также установлено их влияние на формирование и функционирование печатного издания, выбор рубрик и их оформление.

Ключевые слова: *издание, структура, контент, рубрика, целевая аудитория, Австралия.*

Персональне мовлення як складова жанрово-стилістичної доміанти макростилістичного рівня (на матеріалі оповідань Інгеборг Бахманн)

О. Б. Скляренко, Л. П. Летюча

Державний вищий навчальний заклад «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»м. Переяслав-Хмельницький, Україна
Corresponding author. E-mail: lesia-skliarenko@mail.ru

Paper received 27.01.17; Accepted for publication 05.02.17.

Анотація. У статті досліджуються особливості персонального мовлення в оповіданнях відомої австрійської письменниці Інгеборг Бахманн на прикладі її збірок «Гридцятий рік» та «Синхронно». Встановлено, що цим оповіданням характерне використання таких комунікативних стратегій як кооперативні, конфліктогенні та маніпулятивні. Було також встановлено, що важливими компонентами комунікативних стратегій в цих оповіданнях є комунікативні тактики втішання, вмовляння та залякування. На мовленнєвому рівні такі характеристики є визначальними на лексичному та синтаксичному рівні.

Ключові слова: оповідання, дискурс, комунікативні стратегії, комунікативні тактики, дискурсивна поведінка.

Вступ. У центрі сучасної антропоцентричної лінгвістики знаходиться проблема мовної особистості. Будь-яка мовна особистість виражається у мові й через мову; вона є насиченням додатковим смислом і поглибленням поняття особистості взагалі, єдністю мовної здібності й комунікативної компетенції індивіда.

Складна структура мовної особистості містить як когнітивні, так і комунікативно-прагматичні компоненти, адже мовна особистість є, з одного боку, носієм індивідуально-специфічних ознак концептуальної та мовної картин світу, а з іншого, продуцентом своєрідного стилю вербальної поведінки. Дослідження феномену мовної особистості суттєво ускладнюється значним розмаїттям останньої, що зумовлює актуальність розробок типології мовних особистостей як на основі власне мовленнєвих критеріїв, так і через кореляції з існуючими соціальними та психологічними типологіями.

Короткий огляд публікацій по темі свідчить про те, що на сьогодні існують різноманітні типології комунікативних стратегій, адже вони, як і саме трактування терміна, є ще не повністю дослідженою проблемою. Ми використовуємо трактування терміна «комунікативні стратегії» і їх типологію за О.О. Селівановою, де комунікативною стратегією називається «... складник евристичної інтенційної програми планування дискурсу, його проведення й керування ним із метою досягнення кооперативного результату, ефективності інформаційного обміну та комунікативного впливу. Це певна комбінаторика проміжних цілей, а безпосередньою реалізацією такої комбінаторики називають тактикою» [5, с. 268]. Залежно від мети комунікації О. Селіванова зазначає, що залежно від мети комунікації у науковій літературі сьогодні виокремлюють такі типи комунікативних стратегій: *кооперативні* – спрямовані на комунікативну співпрацю партнерів спілкування й такі, що передбачають пом'якшення мовленнєвої поведінки мовця з метою зменшення ризику виникнення конфліктних ситуацій; *конфліктогенні* – призводять до конфлікту та *маніпулятивні* – спрямовані на зміну свідомості чи поведінки партнера спілкування в цілях мовця [5, с. 208].

Ціль статті полягає у тому, що доступ до мовної особистості здійснюється через її продукти – текст і

дискурс. Тому об'єктом даної розвідки є персональний дискурс з урахуванням його діалогічних стратегій та тактик в аналізі оповідань австрійської письменниці Інгеборг Бахманн як мовленнєвого жанру.

Матеріалом статті виступають дискурсивні фрагменти оповідань Інгеборг Бахманн зі збірок «Das dreißigste Jahr» та «Simultan». **Методи** дослідження у статті зумовлені метою та завданнями і спираються на: компонентний аналіз для визначення смислів, що актуалізуються при взаємодії компонентів. Наративний аналіз використовується в роботі як продовження структурного методу та застосовується при дослідженні наративної структури оповідань. Методика діалогічної інтерпретації тексту використовується в роботі для аналізу текстів оповідань І. Бахманн як знакових посередників дискурсу, беручи до уваги запропонований М. Бахтініним принцип діалогічності та з урахуванням екстралінгвальних чинників текстової комунікації.

Результати і їх оговорення. За твердженням Я. Бондаренко, дискурс персонажа художнього тексту містить ті зразки самооцінки, крайніми полюсами якої є самоствердження та самозасудження. Саме ці полюси регулюють вибір тих чи інших засобів вираження власних думок особистостей [3, с. 46]. У структурі оповідань стереотипність персонального дискурсу є своєрідним орієнтиром, що вказує на психологічний тип персонажа як мовної особистості. Діалог в оповіданнях свідчить про закономірності використання особистісного стилю спілкування, комунікативні переваги та способи вирішення конфліктів. Прямий мовленнєвий контакт у текстах оповідань – це віддзеркалення індивідуальної сфери життєдіяльності індивіда: когнітивної – знання, погляди, установи та упевненості, акціональної – індивідуальні способи дії, соматичної – фізичні та психічні стани індивіда, позиційної – це соціальні та ситуативні ролі і позиції [2, с. 136].

Серед мовленнєвого потоку персонального мовлення маркованість позначається використанням персонажами у описі своїх персонажів конфліктогенних та маніпулятивних комунікативних стратегій. Конфліктогенні стратегії в оповіданнях І. Бахманн вимагають використання таких тактик: тактики нападу, тактики

втішання та тактики захисту. Прикладом тактики нападу може бути діалог Йозіпа та Марії з оповідання

«Die Fähre»:

«Es ist spät». Seine Stimme ist voll Vorwurf.

«Du fährst nicht mehr?»

«Ich weiß nicht», erwidert er. «Wo willst du noch hin?».

Er ist von fremder Unerbittlichkeit beherrscht [7, с. 12].

Поромник Йозіп, використовуючи прості непоширенні речення, чітко скеровує ситуацію у свій власний бік, уступаючи першим у розмову без привітань чи ввідних питань, робить зауваження Марії, що вже пізня година і це не личить молодій дівчині в такий час самій їхати до панського будинку. Відповідаючи на запитання Марії, він також використовує просте непоширене речення. Такий синтаксис характеризується скутістю, де адресант не може знайти потрібних слів. Також цей тип висловлення відзначається м'якістю і не є потенційним провокатором.

Речення підсилюється використанням модального дієслова «müssen» та прислівника «verdammt», що надає репліці відтінку розмовного мовлення. Комунікативна мета чоловіка – отримати листок непрацездатності, але його маніпулятивна стратегія не мала результату, адже коротка репліка-відповідь лікаря «Das werde ich nicht tun» має відтінок упевненості, до того ж лікар сам зразу переходить у наступ, використовуючи повтор у питальних реченнях. «Warum besuchen Sie Ihre Frau nicht? – Warum besuchen Sie Ihre Frau nicht im Krankenhaus!» Використання у кінці другого питального речення знаку оклику замість знака питання має свою комунікативну мету, а саме якимось чином уплинути на чоловіка, щоб він відвідав дружину, яка ось-ось помре в лікарні.

Тактика втішання мовних особистостей в оповіданнях характеризується стриманістю та м'якістю, що на вербальному рівні виражається у виправданнях або вимушених компліментах:

«Mara schien etwas eingefahren zu sein, sie setzte schüchtern hinzu: Ich habe dich im Radio gehört, letzte Woche. In diesem Konzert. Du warst sehr gut, glaube ich. Charlotte hob abwehrend die Achseln.

Sehr gut, sagte Mara und nickte. Vielleicht kannst du wirklich etwas und vielleicht bist du ehrgeizig

Charlotte erwiderte hilflos: Ich weiß es nicht. Auch so kann man es nennen

Nicht böse sein! - Mara richtete sich auf, schlang die Arme plötzlich um Charlottes Hals. – Du bist wunderbar. Nur lieb mich! Lieb mich! Aber ich werde alles hassen von Eifersucht, die Musik, das Klavier, die Leute, alles. Und ich werde stolz sein zugleich auf dich. Aber lass mich bei dir bleiben. – Sie besann sich und ließ die Arme sinken. – Ja, tu wie du willst. Nur schick mich nicht fort. Ich werde alles für dich tun, dich aufwecken morgens, dir den Tee bringen, die Post, ans Telefon gehen, ich kann kochen für dich, dir alle Wege abnehmen, dir alles vom Leib halten. Damit du besser tun kannst, was du willst. Nur lieb mich. Und lieb nur mich» [7, с. 210-211].

Шарлота нічого не може вдіяти з нав'язливою поведінкою закоханої в неї невідомої дівчини. Спочатку дівчина намагається за допомогою компліментів повернути увагу Шарлоти, дати їй зрозуміти, що вона цікавиться нею вже давно: «Du warst sehr gut; vielleicht kannst du wirklich etwas und vielleicht bist du

ehrgeizig...». Тут слід також зауважити, що в наведеному діалозі комплімент є засобом ввічливості, що реалізує її максимум. На думку О. Селіванової, саме комплімент задовольняє найважливішу психологічну потребу людини - прагнення до позитивних емоцій [5, с. 216]. Молода піаністка Шарлота після певного часу, проведеного з Марою, стомлена й не хоче знаходити слів для продовження розмови. Невербальний знак плечима у відповідь та апосіопеза вказують на втому, нерозуміння ситуації, що склалася, та небажання продовжувати розмову. Це все провокує Мару, яка вдається до маніпулятивної стратегії і після задовбрювання перераховує все, що вона може зробити для Шарлоти. Дівчина намагається примусити кохати її, що на рівні синтаксису передається за допомогою кіклоса, тобто рамкового повторення.

Наведемо ще один приклад: «Franz Joseph Trotta, an dir ist der Welt wirklich ein politisches Genie verlorengegangen, sagte Elisabeth streng. Vielleicht sagte Trotta. Aber es fragt mich ja niemand. Und du hast eigentlich bemerkt, daß dieser Willy immer nur herumrennt und sich wichtig macht, aber nie etwas wirklich tut, denn du tust das für ihn.

Das sagst du, erwiderte Elisabeth lachend, und du tust doch überhaupt nichts.

Ich tu nichts, aber das ist etwas anderes, ich spiele mir keine Komödie vor wie ein Deutscher, der die ganze Zeit alles in Trab hält, sich selber vor allem » [7, с. 426].

Діалог Елізабет та її друга Франца Йозефа Тротта розпочинається з компліменту, хоча Елізабет вимовляє його в даному випадку примусово, адже це єдиний спосіб закінчити дискусію щодо знайомого Вілі, який походить з Німеччини, та став для жінки-фотографа вчителем, що дав піввіку у життя. Розмова Елізабет та Тротта має своє історичне та політичне підґрунтя, адже тут мова йде про взаєморозуміння австрійців та німців. Прототипом бахманівського Тротти є персонаж із роману Йозефа Рота «Крипта Капуцинів». Дослідник творчості І. Бахманн Девід Доленмаєр зіставив роман з оповіданням письменниці «Три дороги до озера» й зробив висновок, що Франц Йозеф в оповіданні є потомком однойменного героя Рота й показує можливий розвиток подій у суспільстві через десять років [6, с. 11]. Тротта є ерудованою людиною, обізнаною з історією, щоб не вступати з ним у політичні дискусії, Елізабет намагається з посмішкою «erwiderte Elisabeth lachend» не допустити конфлікту. Тут знову основну роль відіграє синтаксис, а саме прості непоширенні речення «Das sagst du», «Und du tust doch überhaupt nichts» вказують на небажання продовжувати розмову в такому руслі. На відміну від реплік Елізабет, репліки Тротти характеризуються використанням поширених, складних речень Ich tu nichts, aber das ist etwas anderes, ich spiele mir keine Komödie vor wie ein Deutscher, der die ganze Zeit alles in Trab hält, sich selber vor allem. Тож задовбрювання Тротти за використання стратегії втішання все ж не має успіху, адже співрозмовник прагне довести правильність своєї точки зору.

Захисна стратегія дискурсу персонажів оповідань знаходить своє місце в мовленні особистостей, для яких також характерна м'якість, яка і провокує співрозмовника на агресію. Наприклад, ситуація Міранди

з оповідання «Ihr glücklichen Augen»: «Ja, du, ins Lavoir. Ich komm mir invalid vor, ich kann nicht ausgehen, ich kann niemand sehen. Du verstehst.

Josef sagt aus dem IV. Bezirk herüber:

Eine schöne Bescherung. Aber du bist schon oft ohne Brille ausgegangen.

Ja aber. Miranda weiß nichts Überzeugendes vorzubringen. Ja aber, jetzt ist das anders, denn sonst hab ich sie wenigstens in der Tasche.

Nein, das hast du nicht. Ich bitte schon sehr!

Wir wollen doch nicht deswegen, flüstert Miranda, bitte, wie klingelst du denn?

Wie soll ich denn klingeln?

Anders. Eben anders.

Aber da keine Antwort kommt, sagt sie schnell:

Doch, Lieber, ich komme mit, ich fühle mich nur so unsicher, gestern bin ich beinahe, ja, fast, nicht ganz, ohnmächtig, wirklich, es ist scheußlich, ich habe die Reserve ja probiert. Alles „daneben“, verzerrt. Du verstehst schon» [7, с. 364]. Miranda telefonує своєму коханому й знаючи, що він сердитиметься, що знову щось трапилося з її окулярами, розпочинає свою розмову з простого еліптичного речення, в якому немає ні підмета, ні присудка. Використання прислівника «invalid» підсилює стан її беззахисності.

Для діалогу Міранди і Йозифа характерне використання еліпса: «Wir wollen doch nicht deswegen, flüstert Miranda, bitte, wie klingelst du denn?», «Alles „daneben“, verzerrt». Такий тип синтаксису вказує читачу, що Міранда не може знайти потрібних слів для переконання, щоб коханий прийшов до неї на допомогу. Стан беззахисності підсилюється використанням прислівників «unsicher, ohnmächtig, scheußlich». Але всі намагання не приносять очікуваного результату. Тут можна стверджувати, що Міранда зазнала комунікативної девіації, тобто зазнала невдачі, причиною якої є недостатня комунікативна компетенція адресанта [2, с. 137]. Дискурсу Йозифа притаманні прості непоширені, інколи еліптичні речення: «Eine schöne Bescherung, Wie soll ich denn klingeln?». Це свідчить про небажання адресата підтримувати розмову та вказує на нехтуванням максимою ввічливості, що в даному випадку характеризується тактовністю, тобто мінімізацією примусу.

Маніпулятивні стратегії реалізують у собі спрямованість на зміну поведінки партнера спілкування в цілях мовця [5, с. 209]. Персонажі І. Бахманн використовують таку стратегію, щоб вплинути на співрозмовника та отримати бажаний результат. Комунікативна мета маніпулятивної стратегії вимагає використання тактики умовляння та залякування. В оповіданні «Der Schweiß» знаходимо два випадки використання персонажами тактики умовляння: « Der Mann ließ es liegen, ohne daraufzuschauen, und sagte dann rasch: „Ich war zwei Tage nicht arbeiten. Sie müssen mir einen Schein schreiben“. „Ausnahmsweise“, sagte der Doktor, „weil die Frau Sie braucht. Ausnahmsweise kann ich das machen. Ich kann das sonst nicht. Es ist strafbar“ ... Der Doktor schrieb nicht gleich, sondern fragte „was ist denn los? Mit Ihnen ist doch etwas los“. „Nichts“, sagte der Mann „das heißt, ich möchte Sie etwas fragen“ „Ja?“ fragte der Doktor. » [7, с. 62].

Та « „Herr Doktor“ sagte die Frau, „es ist alles umsonst, ich weiß es. Er kümmert sich um nichts mehr. Er schaut die Kinder nicht mehr an. Ich könnte krepieren. Von ihm aus ja, krepieren könnte ich“ „Ich werde ihm eine Stelle verschaffen. Heutzutage ist nichts leichter als das. Haufenweise gibt es Stellen für einen gelernten Arbeiter“. „Nein“, sagte die Frau und weinte, „es ist alles umsonst. Jetzt ist das Unglück da. Keiner gibt einen roten Heller für uns“ „Sie sind eine dumme Frau, Frau Rosi“, sagte der Doktor, „denn Ihr Mann ist doch ein braver Mensch, ein fleißiger, braver Mensch“ „Aber er liest. Tut nichts als lesen. Reden Sie mit ihm. Auf mich hört er ja nicht “ » [7, с. 65].

Спільним елементом у цих двох випадках є використання модальних дієслів, у першому випадку «Sie müssen mir einen Schein schreiben», а в другому прикладі використання форми умовного способу в складі повтору «Ich könnte krepieren; krepieren könnte ich» виконує стилістичну роль підсилення. Дружина не впевнена у своєму чоловіку, якому все стало байдуже, і вона вважає, що навіть її смерть нічого не зможе змінити.

На відміну від цього прикладу перший випадок свідчить про продумане використання модального дієслова «müssen», що ставить лікаря в безвихідне становище. Його відповідь із використанням анафори «ausnahmsweise» вказує на те, що не досить часто лікар виписував листок непрацездатності здоровій людині. Синтаксис дискурсу лікаря характеризується також використанням іншого типу повтору, а саме епіфори «etwas los», яка також стилістично підсилює комунікативну мету мовця дізнатися, що стало причиною зміни ставлення чоловіка, професійного зварника, до життя та до своєї родини й роботи.

У другому прикладі, так само як і в першому, мета вмовити співрозмовника виконати задумане реалізується за використання наказового способу. Дружина просить лікаря поговорити з чоловіком «Reden Sie mit ihm», лікар знову піддається на вмовляння і за допомогою епітетів «einen dumme Frau,» та «ein braver Mensch, ein fleißiger, braver Mensch» звинувачує дружину зварювальника в тому, що вона втратила віру у свого чоловіка.

Таким чином, можна дійти висновку, що використання тактики вмовляння, яка характеризується впливом на емоційний стан адресата, має свій успіх за умови використання наказового способу, модальних дієслів та умовного способу.

На відміну від тактики вмовляння тактика залякування порушує максимум ввічливості, що, за твердженням О. Селіванової, включає в себе такі ознаки: тактовність, великодушність, схвалення іншого, згоду й усунення розбіжності в поглядах, симпатію та співчуття, дружельобність, запобігливість як прагнення мінімізувати дискомфорт, усунути незадоволення інших тощо [5, с. 215]. Розглянемо приклад: «“Als Kind habe ich versucht, mich zu rächen“, sagte ich, und mein Atem feuchtete ihre Wangen.

„Zu rächen ...?“ fragte sie.

„Ich habe einer Katze mit einem großen, scharfen Messer die Beine abgeschnitten, einer ganz kleinen blutjungen Katze. Dann trug ich sie ins Wasser. Ich hörte sie schreien, noch als sie im Wasser trieb. Es war, als

schrie das Wasser. Ja, das Wasser schrie noch lang, es schrie, bis es Abend wurde, und ich lag am Ufer und zählte die Schreie“

Anna wurde so blaß, daß ihr Gesicht kleiner zu werden schien; nur ihre Lippen traten, zusehends, röter und voller hervor. Sie ließ sich ohne Widerstand küssen» [7, с. 81].

Тож з наведеного вище видно, що герой оповідання «Der Hinkende», ім'я якого автор в оповіданні не називає, застосовує тактику залякування, комунікативною метою якої є змусити дівчину поцілувати його. Кульгавий чоловік почуває себе занадто ображеним на життя, в якому він народився з вадами здоров'я. Щоб примусити дівчину звернути на нього увагу, кульгавий використовує у своєму мовленні прості епітети та порівняння: «mit einem großen, scharfen Messer» та «einer ganz kleinen, blutjungen Katze». Якщо вже чоловіку не було шкода малого кошеняти, то Анна розуміє, що з нею він також може зробити все, що забажає. На жорстокість кульгавого вказує також по-

рівняння, яке він використовує для опису крику кошеняти «als schrie das Wasser» і те, що кошеня тонуло, а він лежав на березі й рахував його крики. Але така тактика мала успіх, використання Анною апосіопези

«Zu rächen ... ?» вказує реципієнту та те, що дівчина не знає, що їй відповісти. Вона не може знайти потрібних слів, щоб висловити свою думку та втекти від чоловіка.

Висновки. Тож із указаного вище можна зробити висновок, що аналіз стратегій і тактик мовлення персонажів вказує на їхню індивідуальність та засоби самоствердження в суспільстві. Домінантними в дискурсі персонажів є маніпулятивні та конфліктогенні стратегії, що свідчить про подекуди агресивний характер протагоністів, а використання кооперативної стратегії – про м'якість та нерішучість. Як і сама авторка, її персонажі постійно перебувають у пошуку та прагнуть самоствердження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики // К. : Академія, 2004. – 342 с.
2. Бацевич Ф. С. Вступ до лінгвістичної генології // К. : Академія, 2006. – 247 с.
3. Бондаренко Я. О. Дискурс акцентуєваних мовних особистостей: комунікативно-когнітивний аспект (на матеріалі персонажного мовлення в сучасній американській прозі) // К., 2002. – 237 с.
4. Караулов Ю. Н. Русская языковая личность и задачи ее изучения // Язык и личность. – М. : Наука. – 1989. – С. 3–10.
5. Селіванова О. О. Основи теорії мовної комунікації // Черкаси : Видавництво Чабаненко Ю. А., 2011. – 350 с.
6. Соколова Е. В. Творчество Ингеборг Бахман. Понятия «язык» и «молчание»: дисс. ... канд. филол. наук: 10.01.03 // М., 2001. – 153 с.
7. Bachmann I. Sämtliche Erzählungen //München, Zürich : Piper Verlag, 2005. – 498 S.

REFERENCES

1. Batsevych F.S. Foundations of communicative linguistic // K. : Akademiia, 2004. – 342 p.
2. Batsevych F.S. Foundations of linguistic genology // K. : Akademiia, 2006. – 247 p.
3. Bondarenko Ya.O. Discourse of accentuate speech personalities: communicative and cognitive aspect (on the material of characters' speech in modern American prose) // K., 2002. – 237 p.
4. Karaulov Yu. Russian speech personality and tasks of his study // Language and personality. – M. : Nauka. – 1989. – P. 3–10.
5. Selivanova O.O. Foundations of theory of speech communication // Tcherkasy : Tchabanenko Yu.A. Publishing house, 2011. – 350 p.
6. Sokolova Ye.V. Creative work of Ingeborg Bachmann. Terms „language“ and „silence“ : dissertation for the degree of Ph.D. in philology: 10.01.03 // M., 2001. – 153 p.

Characters speech as a part of genre and stylistic dominant on macrostylistic level (on the material of Ingeborg Bachmann's stories)

О. В. Skliarenko, L. P. Letiucha

Abstract. The article reveals the peculiarities of the characters' discourse in the stories of the famous austrian writer Ingeborg Bachmann on the examples of her collections «Das dreißigste Jahr» and «Simultan». It was established, that these stories are characterized by the usage of cooperative, conflict and manipulative communicative strategies. It was also established, that the communicative tactics in these stories are the main component of the communicative strategies. These are comfort, persuasion and intimidation communicative tactics. On the language level they can be noticed on the lexical and syntactical level.

Keywords: stories, discourse, communicative strategies, communicative tactics, discourse behavior.

Персонажная речь как часть жанрово-стилистической доминанты на макростилистическом уровне (на материале рассказов Ингеборг Бахманн)

О. Б. Склиаренко, Л. П. Летючая

Аннотация. Статья рассматривает особенности персонажного дискурса в рассказах известной австрийской писательницы Ингеборг Бахманн на примерах ее сборников «Тридцатый год» и «Синхронно». Было установлено, что этим рассказам свойственно употребление таких коммуникативных стратегий как кооперативные, конфликтогенные и манипулятивные. Было также установлено, что важным компонентом коммуникативных стратегий в этих рассказах являются коммуникативные тактики утешения, уговора и запугивания. На языковом уровне такие характеристики показательны на лексическом и синтаксическом уровнях.

Ключевые слова: рассказ, дискурс, коммуникативные стратегии, коммуникативные тактики, дискурсивное поведение.

Особливості функціонування дієслова *bulunmak* у перифрастичних формах (на матеріалах текстів офіційно-ділового стилю)

Г. Ю. Спотар-Аяр

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут Філології
Corresponding author. E-mail:spotaranne@yahoo.com

Paper received 28.01.17; Accepted for publication 10.02.17.

Анотація. Стаття присвячена дослідженню функціонування дієслова *bulunmak* у складі перифрастичних форм у текстах офіційно-ділового стилю, а також визначенню історичних, граматичних, семантичних чинників, що вплинули на особливості вживання в мові ділових паперів. Крім того, в цій статті розглядаються відтінки значення, які дає допоміжне дієслово надає граматичній конструкції.

Ключові слова: допоміжне дієслово, перифрастична форма, стиль, стилістичне забарвлення.

Актуальність теми. Перифрастична форма дієслова в турецькій мові є малодослідженою темою, зокрема, на сучасному етапі немає досліджень у галузі стилістичних особливостей функціонування перифрастичної форми дієслова. Ці форми мають низку особливостей у своїй граматичній структурі. Слід зазначити, що у якості допоміжного дієслова можуть функціонувати як дієслово *olmak*, так і *bulunmak*. На жаль, до цього часу не має ґрунтовної праці, яка чітко визначає лексико-граматичні та стилістичні особливості функціонування допоміжного дієслова *bulunmak* у складі перифрастичної форми дієслова в турецькій мові.

Метою цього дослідження є визначення особливостей функціонування допоміжного дієслова *bulunmak* у складі перифрастичних форм, аналіз використання цього дієслова в історичному розрізі, виявлення чинників, що сприяли на стилістичні особливості вживання у мові офіційно-ділових паперів.

Наукова новизна роботи. Це дослідження, фактично, є першою спробою в українській тюркології узагальнити деякі твердження, що були раніше визначені авторами-тюркологами, але не були виділені в окреме дослідження, а також дослідити допоміжне дієслово *bulunmak* зі структурного та стилістичного погляду, з урахуванням відтінків значення та специфіки функціонування в різних стилях.

Практичне значення роботи полягає в тому, що результати дослідження можуть бути використаними в подальших наукових розробках стосовно граматики, лексикології та стилістики турецької мови. Крім того, вони можуть застосовуватись під час аналізу та перекладу текстів офіційно-ділового стилю турецькою мовою.

З точки зору граматики, дієслово *bulunmak* функціонує як самостійне, може виконувати роль допоміжного дієслова в складі аналітичних форм (*bileşik fiiller*- складні дієслова або дієслівні сполучення), на що вказується такими тюркологами як К. Демірай, З. Коркмаз, Н. Коч, М. Хенгірмен. Оскільки тема перифрастичних форм в турецькій мовознавчій науці фактично є майже недослідженою, питання визначення різниці вживання двох допоміжних дієслів теж потребує уваги. Слід зазначити, що це дієслово частково було досліджено такими вченими, як С. Аслан, яка вводить термін *dolaylı (periphrastik) işaretleyiciler* [6, с. 13] в сучасне турецьке мовознавство, Ф. Байрактар розглядає особливості функціонування перифрастичної форми на *-miş bulunmak* і М. Калфа досліджує

особливості функціонування дієслів *bulmak* та *bulunmak* в якості допоміжних у структурі складних дієслів. У своїй роботі Г. Булут визначає перифрастичні форми як поєднання дієслова із допоміжним дієсловом *olmak* [6], натомість *bulunmak* як допоміжне дієслово в складі перифрастичної форми взагалі не розглядається.

На жаль, питання різниці функціонування двох допоміжних дієслів так само не набуло чіткого визначення в радянській тюркології. Зокрема, в контексті дослідження структури перифрастичної форми найвагомішою є праця М.С. Михайлова, в якій він лише опосередковано розглядає проблему функціонування двох допоміжних дієслів, диференціюючи їх наступним чином: різниця використання дієслів *olmak* та *bulunmak* в структурі перифрастичної форми пояснюється стилістичними чинниками. Вчений стверджує, що форма *-miş bulunmaktadır* є характерною головним чином для газетної мови [3, с. 41].

Натомість, А.М. Кононов зазначає таке: з структурної точки зору, перифрастичні форми дієслова – один із способів вираження категорії виду в турецькій мові – складаються із двох частин: з основи простих форм дійсного способу та дієслів *olmak/bulunmak*, вибір яких зумовлений стилістичними чинниками [2, с. 212]. Крім того, він звертає увагу на те, що у випадку відмінювання цієї дієслівної форми використовується дієслово *bulunmak*, в той час як в безособових формах функціонує дієслово *olmak*. Вчений визначає поєднання дієслова *bulunmak* та основи минулого суб'єктивного часу (форма на *-miş*) як особливий тип результативного виду. Це сполучення позначає, що результат дії, виражений вихідною основою, сприймається пов'язаною з тим часовим розрізом, що позначена відповідною формою дієслова *bulunmak*.

В українській тюркології на функціонування двох допоміжних дієслів звертає увагу С.В.Сорокін, який визначає перифрастичні форми як засоби уточнення видової характеристики (характеру протікання) дії шляхом поєднання котроїсь з турецьких дієприкметникових форм з допоміжним дієсловом *olmak*, рідше *bulunmak* [4, с. 115]. На жаль, він не виділяє принципів та причин такої особливості функціонування.

Перифрастичні форми функціонують в тюркських мовах протягом тривалого історичного періоду. А. Фон Габаїн в своїй праці *Eski Türkçenin Grameri* зазначає щодо перифрастичних форм наступне: структура деяких складних часів є дуже різноманітною.

Переважно використовуються дієслова *är* в значенні буває/стає та *bol-*, що вживається і в більшості випадків набуває значення бути. Поєднання таким чином основного дієслова з допоміжним відображає 1. давноминулий час або, 2. стан або дію, що відбувається внаслідок певної звички. Крім того допоміжні дієслова 3. беруть участь в утворенні умовного способу та допомагають 4. при утворенні конструкцій, в яких вживаються *bar 'var'* («є»), *yok 'yok'* («немає») та *kârgâk 'gerek'* («потрібно») та таким самим способом 5. допомагають утворювати своєрідний бажальний стан. Невизначеність часу на *-miş* та допоміжне дієслово та двозначність допоміжного дієслова *bol-*, що використовується у значенні «бути», призводить до складного розуміння людиною структури. Це пояснюється тим, що не завжди стає зрозумілим в першому чи другому значенні використане це дієслово [20, с. 89].

Функціонування дієслова *bulunmak* у якості допоміжного дієслова в структурі перифрастичної форми так само спостерігається протягом значного історичного періоду, зокрема, такий приклад можна знайти у *Divan-I Lügat-It Türk* М. Кашгарли:

Bulundi = *yütük bulundi* = *yitik bulundu*. *Başkası da böyledir (bulunur – bulunmak)* [8, с. 143] – бути загубленим, втраченим.

Підтвердженням може бути і визначення дієслова *bulunmak* в історичному та етимологічному словнику А. Тітце: У більшості випадків дієслово *bulun-* є синонімом до дієслова *ol-* та вживається для запобігання повторення дієслова *ol-* або для вираження наявності у випадках неможливості функціонування слів *var* або *yok*. В текстах класичної Османської турецької мови (16, 17 та 18 століття) широко спостерігається вживання дієслів *bulmak* та *bulunmak* в якості як самостійних, так і допоміжних [19, с. 391].

Незважаючи на те, що допоміжне дієслово *bulunmak* в турецькій мові функціонує протягом значного періоду, на жаль, досі немає дослідження, в якому чітко визначено, з якого часу воно вживається саме в структурі перифрастичної форми.

Bu iki noktadan herhangi birine adem-i riayetiniz halinde hakkı âlinizde vukuu me'mûl halin müsebbib ve mes'ûlü yine zât-ı âliniz olmuş bulunancağını kemâl-i samimiyyetle iblâğı ve vazife-i vicdaniye addederim (Mustafa Kemal) [16, с. 143]. – Я вважаю обов'язком совісті у чесному та зваженому вигляді довести до відома, що ви будете відповідальні та станете причиною стану, в який потрапите у випадку вашої неповаги до одного із цих двох пунктів. (Мустафа Кемаль).

Крім того, нашу увагу привернуло визначення науковцем однієї із основних стилістичних функцій дієслова *bulunmak* – запобігання повторення: *Devlet daireleri ve diğer idarelerce yapılmakta bulunan veya yapılmasına teşebbüs edilmiş olan inşaat, tesisat ve her türlü işler ve satınalmalar hakkında Kanun* [12]. – Закон про будівництво, комунікації та всі види інших робіт і закупівель, що виконується або проектується з метою подальшого будівництва державними та іншими видами установ.

Оскільки певна частина дієслів в турецькій мові іншомовного походження утворюється шляхом поєднання іменної основи із допоміжними дієсловами

(*olmak, etmek, yapmak, kılmak*), інколи ми зустрічаємо приклади, коли перифрастична форма таких дієслів може утворюватись двома шляхами: *olmuş olmak* та *olmuş bulunmak*. Слід зазначити, що обидві форми функціонують у сучасній турецькій мові:

Örneğin yukardaki örneklerde, toplantı yapma hakkını önceden izne bağlayan veya basının sansür edilmesini öngören bir kanun, söz konusu anayasaların ilgili maddelerinin sözüne aykırı olmuş olacaktır. [14, с. 552] – Наприклад, у прикладах наведених вище, будь-який закон, що передбачає заздалегідь отримання дозволу на проведення зборів або цензуру засобів масової інформації, однозначно є порушенням відповідних статей конституції, в яких про це йдеться мова.

Тому, в деяких випадках дієслово *bulunmak* в складі перифрастичної форми виконує стилістичну функцію. Зокрема Ф. Байрактар зазначає таке: у деяких випадках причиною надання переваги функціонування допоміжного дієслова *bulun-* є уникнення какофонії. Замість вжити конструкцію *olmuş olmak* перевага надалась конструкції *olmuş bulun-* [6, с. 704].

Переважна кількість науковців визначають, що допоміжне дієслово *bulunmak* найчастіше вживається з основними дієсловами утвореними за допомогою *-miş*, *-makta*, рідше *-yor*. Використання ж цього допоміжного дієслова з іншими основами перифрастичних форм майже не спостерігається. Наприклад:

Bakanlığımızca, 2016 yılına ait uygulanacak yeniden değerlendirme oranı, 11/11/2016 tarihli ve 29885 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği (Sıra No: 474) ile %3,83 (üç virgül seksen üç) olarak tespit ve ilan edilmiş bulunmaktadır. [21] – Нашим Міністерством було встановлено відсоток оцінки, який буде застосовано до 2016 року на рівні 3,83% (три цілих вісімдесят три сотих) та опубліковано в Загальному Протоколі Національного Закону про оподаткування (Серія 474) від 11/11/2016 та під номером 29855 в Офіційній газеті.

Особливу увагу привертає твердження, що вибір між двома допоміжними дієсловами в складі конструкції зумовлений не лише стилістичними, а й граматичними чинниками, одним з яких є стан дієслова. Зокрема Ф. С. Байрактар висловлює наступне: у деяких випадках немає відчутної різниці між формами на *-miş ol-* та *-miş bulun-*, проте з граматичної точки зору є різниця в станах. У той час як форми з *ol-* функціонують в активний стан, форми з *bulun-* виражають пасивний чи зворотній стан [8, с. 704].

М. Калфа пояснює граматичну різницю функціонування допоміжних дієслів таким чином: дієслова *bulmak* та *bulunmak* утворюють з іменником чи іменниковими конструкціями складені дієслова. У випадках, коли іменникова група складається з більш ніж одної лексеми, для утворення конструкції використовується допоміжне дієслово *bulmak*: *öngörüde bulunmak* – прогнозувати, *saygı duruşunda bulunmak* – стояти хвилину мовчання, *göz önünde bulundurmak* – взяти до уваги [15, с. 99].

Т. Демір визначає дієслово *bulunmak* в складі перифрастичної форми як синонім до дієслова *olmak* лише в завершальному виді перифрастичних форм: (завершальний вид дієслова) інколи минулий час

третьої особи однині утворюється шляхом додавання допоміжного дієслова *bulunmak* [11, с. 351].

3. Коркмаз зазначає, що в деяких випадках замість допоміжного дієслова *ol* може бути використаним дієслово *bulun-*. З точки зору функціонування та використання *-miş bulun-*, має ті ж властивості, що й *-miş ol-* в зазначених прикладах. Проте, на відміну від допоміжного дієслова *ol-* означає більш остаточне виконання дії [18, с. 803].

Слід зазначити, що в граматичних структурах, в яких дієслова *olmak* та *bulunmak* поєднуються з іменниками чи прикметниками турецькі граматисти диференціюють та пояснюють неоднакове вживання двох дієслів структурними особливостями граматичної конструкції.

Зазначений граматичний чинник впливає на процес утворення перифрастичних форм, зокрема: найчастіше вживаною перифрастичною формою із допоміжним дієсловом *bulunmak* є форма на *-makta*. Тобто, ми можемо дійти висновку, що функціонування перифрастичної форми на *-makta bulunmak* зумовлено не лише тим чинником, що допоміжне дієслово *bulunmak* саме по собі має широкого вжитку саме в мові офіційно ділових паперів, так само, як і час на *-makta*, а й поєднання цих двох форм є властивим граматичним особливостям турецької мови.

Ф. С. Байрактар стверджує таке: не зважаючи на те, що у нашому розумінні в більшості випадків перевага використанню форми *-miş bulunmak* зумовлена метою висловлення остаточності у офіційному стилі, у деяких випадках спостерігається її функціонування для вираження каяття, розчарування тим, що вже не можна змінити. Вчена звертає увагу на те, що найчастіше в літературній мові такі вирази функціонують в репліках, які часто підкреслені такими виразами як: *maalesef*, – на жаль, *ne çare ki* – прикро, *ne yazık ki gibi* – так шкода, на превеликий жаль [8, с. 707].

Для справедливості такого визначення порівняємо семантичні відтінки перифрастичних форм в художньому стилі та у мові офіційно-ділових паперів:

Söz vermiş bulunduk bir kere. [17, с. 51] – Та вже ж таки дали слово раніше (то доведеться виконати обіцянку).

4483 Sayılı Yasa hükümlerine göre yetkili merci tarafından verilmiş bulunan kısmen soruşturma izni verilmesine ilişkin kararın bir idari işlem olarak nitelendirilmesi suretiyle iptali istemiyle idare mahkemesinde açılmış iptal davası [22]. – Позив на скасування відкритого провадження по справі в адміністративному суді з вимогою скасування до моменту визнання адміністративною процедурою відповідного рішення про надання дозволу на додаткове розслідування, проведене відповідними уповноваженими органами відповідно до закону 4483.

Таким чином, ми можемо дійти висновку, що перифрастичні форми на *-miş bulunmak* мають різне значення в межах різних функціональних стилей сучасної турецької мови.

Щодо значення перифрастичної форми на *-miş bulunmak* у межах офіційно-ділового стилю Т. Бангуоглу стверджує наступне: деякі дієслова початкового виду можуть утворюватись за допомогою дієслова *bulunmak*. Таке їх вживання є вмотивованим

не лише авторським стилем, але вперш за все з метою висловити більш чітке, безапеляційне твердження [7, с. 484].

Мові офіційно-ділових паперів властиве часте використання дієслів у пасивному стані. Це явище само можна пояснити таким чином: оскільки пасивний стан, як правило, не вимагає визначення особи чи організації, до якої звертаються опосередковано. Дієслова у пасивному стані часто вживаються саме в листах з метою підкреслення важливості співбесідника чи навпаки у випадку вираження негативної інформації, оскільки такий прийом дозволяє никнути безпосереднього вираження інформації адресату.

Maalesef, bu son teslim gününe uymamış bulunuyorsunuz. – Нажаль, ви **остаточно порушите** останній термін доставки [5, с. 56]. (у вас виник стан, в результаті якого ви порушили)

У деяких випадках ми спостерігаємо явище, коли і основне і допоміжне дієслово перифрастичної форми функціонує в пасиві: *Bir ticaret unvanı, Türkiye'nin herhangi bir sicil müdürlüğüne daha önce **tescil edilmiş bulunan** diğer bir unvandan ayırt edilemesi için gerekli olan ek yapılmadan tescil edilemez* [21] – Назва суб'єкта господарської діяльності не може бути зареєстрована без внесення необхідних доповнень з метою її вирішення від раніше вже зареєстрованої іншої назви у будь-якого державного реєстратора Туреччини.

Ф. С. Байрактар стверджує таке: в досліджених джерелах нашу увагу привернуло те, що форма *-miş bulunmak* функціонує переважно в офіційній мові та подібних за стилем документах [8, с. 702]. Таким чином, допоміжне дієслово *bulunmak* надає перифрастичній формі безособового вираження, а речення, в якому воно функціонує, позбавляє емоційної експресії. Це пояснює широкий вжиток цієї форми саме в таких видах документів офіційно-ділового стилю як листи, закони, приписи тощо:

*Asgari ölçüde arsa ve arazi metrekare birim değer takdirleri 2013 yılında yapıldığından, bu hükümler uyarınca bina ve arazi vergisi mükellefiyeti 2014 yılından itibaren **başlamış bulunmaktadır*** [13] – Після встановлення вартості квадратного метра земельної ділянки та земельного наділу мінімального розміру в 2013 році, відповідно до цих положень починаючи з 2014 вступило в силу і продовжує діяти зобов'язання сплати податку на нерухомість та земельні ділянки.

На цю особливість функціонування перифрастичних форм звертає увагу і Н. М. Галіакбарова, зазначаючи, що мові офіційно-ділових паперів властиве використання перифрастичних форм в основному від основи минулого часу на *-miş* у поєднанні з дієприкметником на *-dik* та *-(y)an* від допоміжного дієслова *olmak* або з формами дієслова *bulunmak* [1, с. 5].

На різницю між стилістичним вживанням допоміжних дієслів *olmak/bulunmak* звертає увагу і М. Калфа. У офіційних виразах замість допоміжних дієслів *etmek, olmak* та *uyarmak* частіше вживається *bulunmak*: у структурі складних дієслів виражається нове значення та функції дієслів *bulmak* та *bulunmak*, як от у виразах *söylemiş bulunmak* – сказати (бути таким, що вже сказав за певних обставин), *aldanmış bulunmak* – бути/стати обманутим (не з власного бажання), *gitmiş bulunmak* – піти, лишити (бути таким

що давно пішов і є результат) *sevmiş bulunmak* – закохатись, полюбити щось; описують дію виконання якої відбулося не за бажанням або не з власної волі із підкресленням результату [15, с. 99].

Таким чином, досліджуючи особливості функціонування дієслова *bulunmak*, ми дійшли таких висновків: незважаючи на те, що перифрастичні форми дієслів широко вживаються в мові офіційно-ділових паперів протягом тривалого історичного періоду, особливості функціонування допоміжного дієслова *bulunmak* в складі цих форм не було досліджено на достатньому рівні. Крім того, слід зазначити, що допоміжні дієслова *olmak* та *bulunmak* не є абсолютними синонімами в складі перифрастичної форми: зокрема, вони надають перифрастичним формам різного відтінку значення. Більшість вчених-дослідників дійшли висновку, що однією із основних стилістичних функцій

вжитку дієслова *bulunmak* можна назвати запобігання повторення.

Найчастіше дієслово *bulunmak* утворює перифрастичну форму із часом на *-miş*. Таке явище можна пояснити особливим відтінком результативності, якого набуває ця граматична форма.

Основним стилем, якому властиве функціонування допоміжного дієслова *bulunmak* в складі перифрастичних форм, є мова офіційно-ділових паперів, також спостерігається функціонування в науковому та публіцистичному стилі, що пояснюється семантичним значенням «безособовості» або здійснення дії «за обставин чи мимоволі». Із стилістичної точки зору цей прийом є зручним для написання саме листів та інших видів документів офіційно-ділового стилю.

На противагу цьому, форма на *-miş bulunmak* має різні стилістичні відтінки в межах різних функціональних стилів сучасної турецької мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Галиакбарова Н.М. Деловой турецкий язык. Практикум. — Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 2014. — 118 с.
2. Кононов А.Н. Грамматика современного турецкого литературного языка. — Ленинград, 1956. — 506 с.
3. Михайлов М.С. Перифрастические формы и категория вида в турецком языке. — Москва, 1954. — 137 с.
4. Сорокін С.В. Турецька й українська мови в системі координат «ВИД – ЧАС – МОДАЛЬНІСТЬ»: Монографія. — Київ, 2009. — 341 с.
5. Altunparmak A. Türkçe-İngilizce ticari yazışma el kitabı.– İstanbul, 2009. — 352 s.
6. Aslan S. Türkiye Türkçesinde ol- yardımcı fiili yapıların Görünüş-Zaman bildirimindeki işlemleri [Elektronный ресурс]. — 2012. — Электрон. аналог друк. вид.: режим доступа: <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423873006.pdf/> (дата звернення 05.01.2017 р). — Назва з екрана.
7. Banguoğlu T. Türkçenin Grameri. — Ankara. Türk Dil Kurumu Yayınları, 2007. — 628 s.
8. Bayraktar F. Mış bulunmak yapısı üzerine.– [Elektronный ресурс]: Turkish Studies – 2009, s. 688-709. Электрон. аналог друк. вид.: режим доступа: [http://www.turkishstudies.net/Makaleler/467286094_2baya ktarfatmasibel1813\(D% C3% BCzeltme\).pdf/](http://www.turkishstudies.net/Makaleler/467286094_2baya ktarfatmasibel1813(D% C3% BCzeltme).pdf/)(дата звернення 03.01.2017 р). — Назва з екрана.
9. Bulut G. Tarihi Türkiye Türkçesinde perifrastik fiil yapıları (olmak Yardımcı Fiiliyle Kurulan Birleşik Çekim Yapıları). Yüksek Lisans Tezi. Ankara, — [Elektronный ресурс]. — 2014. — Электрон. аналог друк. вид.: режим доступа: [acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/27407/tez.pdf](http://www.acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/27407/tez.pdf) (дата звернення 10.01.2017 р). — Назва з екрана. — s. 230.
10. Divanü Lügati-it-Türk Tercümesi. Ceviren: Bisim Atalay. Cilt 2 Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara – 1985, s. 366.
11. Demir T. Türkçe Dilbilgisi / T. Demir. — Ankara, Kurmay Kitap Yayın Dağıtım, 2013. — s. 740
12. Devlet daireleri ve diğer idarelerce yapılmakta bulunan veya yapılmasına teşebbüs edilmiş olan inşaat, tesisat ve her türlü işler ve satınalmalar hakkında Kanun (Resmî Gazete ile ilâm : e.9.1960 - Sayı; 10596). — [Elektronный ресурс]: Электрон. аналог друк. вид.: режим доступа: https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARAR_LAR/kanuntbmmc043/kanunmbkc043/kanunmbkc04300072.pdf/ (дата звернення 10.01.2017 р). — Назва з екрана.
13. Emlak vergisi kanunu genel tebliği (SERİ NO: 70) 2016 – [Elektronный ресурс]: Электрон. аналог друк. вид.: режим доступа: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/12/20161227-12.htm> (дата звернення 06.01.2017 р). — Назва з екрана.
14. Gözler K. Anayasa Hukukun genel Teorisi. Cilt II / K. Gözler. — Bursa, Etkin Basın Yayın Dağıtım. Altunparmak, — 2011, s. 865
15. Kalfa M. Bulmak ve bulunmak fiillerinin anlam ve kullanım özellikleri. — [Elektronный ресурс]: Dergi Park. Электрон. аналог друк. вид.: режим доступа: <http://tubar.dergipark.gov.tr/download/article-file/237012/> (дата звернення 13.01.2017 р). — Назва з екрана.
16. Kemal M.K. Nutuk. 4. Baskı / M.K. Kemal. — İstanbul, Yarı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., — 2016. — s. 1200
17. Kiremitçi T. Git kendini çok sevdirmeden / T. Kiremitçi. — İstanbul, Doğan Kitap, — 2003. — s. 178
18. Korkmaz Z. Türkçede Birleşik Fiiller ve Anlam Kaymaları. — [Elektronный ресурс]: Türk Dil Kurumu. Электрон. аналог друк. вид.: режим доступа: <http://www.tdk.gov.tr/TR/dosyagoster.aspx?DIL=1&BELGE ANAH=871&DOSYASIM=T%FCrk%E7ede%20Birle%FEik%20Fiiller%20ve%20Anlam%20Kaymalar%FD.htm/> (дата звернення 09.01.2017 р). — Назва з екрана.
19. Tietze A. Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati Cilt: 1 A/E / A. Tietze. — İstanbul. Simurg Yayıncılık, — 2002. — s.763
20. Von Gabain. A. Eski Türkçenin grameri / A. Von Gabain. — Ankara, 2000. — 228 s
21. Unvan seçerken dikkat edilmesi gereken hususlar. — [Elektronный ресурс]: Türkiye Ticaret secili gazitesi. Режим доступа: http://www.ticaretsecil.gov.tr/genel/unvan_se%C3%A7erken_dikkat_edilecek_hususlar.doc / (дата звернення 09.01.2017 р). — Назва з екрана.
22. İdare Hukuku — [Elektronный ресурс]: Режим доступа: <http://www.idarehukuku.net/ictihat/4483--Sayili-Yasa-hukmlerine-gore-yetkili-merci-tarafından-verilmiş-bulunan-kismen-sorusturma-izni-verilmesine-iliskin-kararın-bir-idari-islem-olarak-nitelendirilmesi-suretiyle-iptali-istemiyle-idare-mahkemesinde-acılmış-iptal-davasi.html> / (дата звернення 12.01.2017 р). — Назва з екрана.

REFERENCES

1. Galiakbarova N.M. Business Turkish language. Practicum — Ekaterinburg, 2014. — 118 p.
2. Kononov A.N. Grammar of modern Turkish Language — Leningrad, 1956. — 506 p.

3. Mikhaylov M.S. Periphrastic forms and category of an aspect in modern Turkish language – Moskov, 1954. – 137 c.
4. Sorokin S.V. Turkish and Ukrainian language in coordinate system «Aspect – Tense – Modality»: Monography. Kiev, 2009. – 341 c.
5. Altınparmak A. Turkish-English Business letters. – İstanbul, 2009. – 352 p.
6. Aslan S. The function of the couple ol in expressing aspect and tense in Turkish. – 2012. – bilig: <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423873006.pdf>
7. Banguoğlu T. Grammar of Turkish. – Ankara. Türk Dil Kurumu Yayınları, 2007. – 628 p.
8. Bayraktar F. Reflection of the -miş bulunmak stuctures// Turkish Studies – 2009, p. 688-709.: [http://www.turkishstudies.net/Makaleler/467286094_42bayraktarfatmasibel1813\(D%C3%BCzeltme\).pdf](http://www.turkishstudies.net/Makaleler/467286094_42bayraktarfatmasibel1813(D%C3%BCzeltme).pdf)
9. Bulut G. Functioning of periphrastic forms in Turkish language Ankara. – 2014. – : acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/27407/tez.pdf – p. 230.
10. Divanü Lügati-it-Türk Translate. Translator: Bisim Atalay. Ankara – 1985, p. 366.
11. Demir T. Turkish Grammar. – Ankara, 2013. – p. 740
12. Devlet daireleri ve diğer idarelerce yapılmakta bulunan veya yapılmasına teşebbüs edilmiş olan inşaat, tesisat ve her türlü işler ve satınalmalar hakkında Kanun (Resmî Gazete ile ilâm : e.9.1960 - Sayı; 10596). – [Электронный ресурс]: Электрон. аналог друк. вид.: режим доступа: https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARAR_LAR/kanuntbmmc043/kanunmbkc043/kanunmbkc04300072.pdf/ (дата звернення 10.01.2017 р). – Назва з екрана.
13. Emlak vergisi kanunu genel tebliği (SERİ NO: 70) 2016 – [Электронный ресурс]: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/12/20161227-12.htm>
14. Gözler K. General teori of Constitutional law. II / K. Gözler. – Bursa, Etkin Basın Yayın Dağıtım. Altınparmak, – 2011, s. 865
15. Kalfa M. Semantical and Grammatical Use of The Verbs Bulmak (to Find) and Bulunmak (to be Found) in Turkish. – [Электронный ресурс]: Dergi Park: <http://tubar.dergipark.gov.tr/download/article-file/237012/> , P. 83-104
16. Kemal M.K. Nutuk. 4. Baskı. – İstanbul, – 2016. – p. 1200
17. Kiremitçi T. Git kendini çok sevdirmeden – İstanbul, – 2003. – p. 178
18. Korkmaz Z. Compound verbs in modern Turkish and meanings: Türk Dil Kurumu: <http://www.tdk.gov.tr/TR/dosyagoster.aspx?DIL=1&BELGEANAH=871&DOSYASIM=T%FCrk%E7ede%20Birle%FEik%20Fiiller%20ve%20Anlam%20Kaymalar%FD.htm/>
19. Tietze A. Historical and etymological dictionary of Turkish.Cilt: 1 A/E. – İstanbul. Simurg Yayıncılık, – 2002. – p.763
20. Von Gabain. A. Grammar of old Turkish Language. – Ankara, 2000. – 228 p
21. Unvan seçerken dikkat edilmesi gereken hususlar. Türkiye Ticaret secili gazitesi.: http://www.ticaret.gov.tr/genel/unvan_se%20C3%A7erken_dikkat_edilecek_hususlar.doc
22. Idare Hukuku – [Электронный ресурс]: Режим доступа: <http://www.idarehukuku.net/ictihat/4483--Sayili-Yasa-hukumlerine-gore-yetkili-merci-tarafından-verilmiş-bulunan-kismen-sorusturma-izni-verilmesine-iliskin-kararın-bir-idari-islem-olarak-nitelendirilmesi-suretiyle-iptali-istemiyle-idare-mahkemesinde-acılmış-iptal-davasi.html>

Functional particularities of bulunmak as an auxiliary verb in periphrastical structures (in official documents of Turkish language).

G. Spotar-Ayar

Abstract. The functioning of the verb ‘to be found’ - *bulunmak* in periphrastical structures has not been studied in most grammar books except from some limited evidences which mention it as paired with this auxiliary verb structure that takes place in “priority verbs” subheading under the “complex verbs” category. As compound verbs (periphrastical structures) can be compound of two auxiliary verbs as *olmak* – to be and *bulunmak* – to be found, we have a necessity to define the difference of functioning of this two verbs according to grammatical and style particularities and also to find out the meaning difference of this auxiliary verbs within one structure. The aim of this research is also to find out the reason of functioning the mentioned auxiliary verb mostly in the language of official documents during all the periods of Turkish language.

Keywords: auxiliary verbs, compound verb, periphrastical form, style, stylistical meanings.

Особенности функционирования глагола *bulunmak* в перифрастических формах (на материалах текстов официально-делового стиля)

Г. Ю. Спотар-Аяр

Аннотация. Статья посвящена исследованию функционирования глагола *bulunmak* в составе перифрастических форм в текстах официально-делового стиля турецкого языка, а также установлению исторических, грамматических, семантических факторов, которые явились причиной неравноценного функционирования этих форм в языке официальной документации. Кроме этого, в исследовании рассматриваются оттенки и дополнительные значения, которые указанный вспомогательный глагол придает грамматической конструкции.

Ключевые слова: вспомогательный глагол, перифрастическая форма, стиль, стилистический оттенок.

Особливості інформаційної структури іменної фрази у давньоанглійській мові

Д. О. Вольницька

Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир, Україна

Paper received 07.02.17; Accepted for publication 15.02.17.

Анотація. Стаття присвячена аналізу структурних особливостей іменної фрази, а саме DP, у давньоанглійській мові крізь призму інформаційної структури речення. Автор статті висвітлює вживання базових моделей іменних фраз на матеріалі давньоанглійських писемних пам'яток. Використовуючи процедурний апарат інформаційної структури речення, проілюстровано іменні фрази та їх інформаційне навантаження. Автор окреслює сучасні тенденції у вивченні інформаційної структури речення в історичній площині, новітні генеративні підходи до визначення головних компонентів інформаційної структури речення, зокрема фокусу та топіка.

Ключові слова: іменна фраза, інформаційна структура речення, детермінантна фраза, топік / фокус, актуальне членування речення.

У призмі сучасних лінгвістичних досліджень провідне місце належить вивченню синтаксичного устрою мови. Посиленим інтересом до проблем синтаксису англійської мови у діахронії та синхронії позначені праці низки вчених: І. Р. Буніятова, Д. Денісон, Д. Лайтфут, Дж. Міллер, О. М. Мороховський, О. І. Смирницький, Г. П. Почепцов, Е. Траугот, О. Фішер, Р. Хог та інші. Істотний внесок у розвиток мови був зроблений Н. Хомським та його прибічниками (А. Редфорд, Т. Рейнхарт, М. Халле, Л. Хегман).

Серед численних досліджень у царині мовознавчої науки актуальними та нерозв'язаними залишаються питання про будову речення та його складових, зокрема іменної фрази. Структурні особливості, функції та інформаційне навантаження іменної фрази в історії англійської мови є малодослідженим, а відтак потребує нового висвітлення.

Мета розвідки полягає у аналізі досліджень особливостей давньоанглійської іменної фрази в інформаційно-структурній парадигмі.

У більшості мов світу одним із головних факторів, що впливає на поверхневу структуру порядку слів є інформаційна структура речення (ICP), яка передбачає вивчення відносин між смисловими групами. Об'єктом таких пошуків є структурування дискурсу за принципом нової / відомої інформації, топіка / коментаря, фокусу / фону. Розвідки у царині ICP стають все більш вагомими, оскільки вивчення такого феномену допомагає вирішити наріжні проблеми прагматики, семантики, дискурсу.

Інформаційна структура допомагає пояснити, чому люди виголошують свої думки різними способами. Наприклад, спікер може сказати:

(1) *The dog chased the cat.*

(2) *The cat was chased by the dog.*

(3) *What was chased by the dog was the cat.*

Фразу *the cat* можна замінити іншими словами "*The fluffy creature who drank my milk*" або просто на займенник *it*. Усі вище зазначені приклади описують одну й ту саму ситуацію і вони є прагматично доречними у різних контекстах.

Вчені-лінгвісти погоджуються, що лінгвістична форма змінюється пропорційно інформаційним міркуванням, включаючи намір мовця, бажання наголосити що є важливим, новим чи відомим у його повідомленні.

З виникненням Празького лінгвістичного кола, очолюваного В. Матезіусом, якого вважають 'батьком' інформаційної структури, розпочалися дослідження у галузі ICP [13]. Науковець замінив психологічні термі-

ни 'психологічний підмет' і 'психологічний присудок' Ганса фон дер Габеленца на "тему" та "рему" [8]. Згідно В. Матезіуса, тема – це те, "про що є речення", а рема – це те, "що сказано про тему". Таким чином, В. Матезіус ввів поняття "актуальне членування речення" (*actual division of the sentence*). Цей термін В. Матезіус пояснював як членування ситуативного характеру, тобто у момент спілкування, враховуючи конкретну ситуацію [14, с. 79-174]. Вчений дійшов висновку, що базовими компонентами актуального членування речення є основа висловлювання, тобто те, що є відомим в конкретній ситуації або може бути легко доступним для розуміння зі слів мовця, і ядро висловлювання, тобто те, що мовець інформує про основу.

Подальше просування ICP міститься у доробках представників Празького кола Е. Бенеша, Ф. Данеша, Я. Фірбаса та інших, але у новому відображенні під назвою "функціональна перспектива речення". Я. Фірбас інтегрував поняття "теми" і "реми" у теорію динамічної комунікації (*theory of dynamic communication*), де тема є "елемент речення, що несе найнижчий рівень комунікативного динамізму у реченні", а рема є важливою частиною речення, що "просуває комунікацію вперед"[9].

М. Хеллідей вперше ввів поняття "інформаційна структура" (*information structure*). На його думку "тема – це точка відправлення мовця, яка знаходиться на початку інформаційної одиниці і може виражатися одним чи багатьма словами" [11, с. 64-79]. Рема є доповненням до теми. У. Чейф представив лінгвістиці поняття "інформаційне пакування" (*information packaging*) [5]. Пакування інформації означає задовольнити миттєві комунікативні потреби співрозмовників, тобто оптимізувати форму повідомлення з ціллю, що повідомлення буде зрозумілим адресатом у його поточному стані. На перший план У. Чейф виносить саме передачу повідомлення, а вже потім його суть [5, с. 27-28]. Вчений виділив дану (стару) та нову інформації. Дана інформація (або стара) репрезентує знання, котрі мовець передбачає активувати у свідомості адресата у момент висловлення; а нова інформація розуміється як те, з чим мовець знайомить слухача вперше. На думку Е. Прінса, інформаційне пакування у природній мові відображає гіпотези адресанта стосовно стратегій, вірувань та припущень адресата [16, с. 224]. Е. Прінс поважає ідею У. Чейфа щодо розмежування старої та нової інформації, однак вважає, що двошляховий поділ інформації на відому та нову є недосконалим.

Натомість вона пропонує власний варіант розгляду проблеми: таксономія удаваної проінформованості, так звана підготовча шкала для упорядкування об'єктів від більш до менш знайомих. Ця шкала трансформується у матрицю комплексних дихотомій, що класифікує інформацію, представлену у висловлюванні, у межах двох чітких поділів: відома / нова для дискурсу і відома / нова для слухача [16]. К. Ламбрехт вважає, що інформаційна структура – це "система опцій, яку граматики пропонують мовцям з метою вираження пропозиційного змісту у різних граматичних формах за певних дискурсивних обставин" [13, с. 13]. Крім того, ідея інформаційного пакування була відзначена у працях Е. Валлдуві, який виділяє фокус-фон і топик-коментар [17]. Наприклад:

(4) *What does Ellen eat?*

Топик-коментар і фокус-фон структура (табл. 1):

Табл. 1

топик	коментар	
Ellen	eats	apples
фон	фокус	

У прикладі (4) ім'я *Ellen* вводиться як топик і фокусується на об'єкті, який вона їсть. Присудок *eat* є і частиною коментаря, і частиною фону. Е. Валлдуві пропонує основний поділ на фокус і фон, який він ділить на зв'язку (*link*) і залишок (*tail*). Проілюструємо на прикладі (табл. 2):

Табл. 2

Зв'язка	Залишок	Фокус
<i>Ellen</i>	<i>eats</i>	<i>apples</i>

Таким чином, думку Е. Валлдуві про інформаційне пакування можна зобразити наступним чином (Рис. 1):

Рис. 1 Схема інформаційного пакування за Е. Валлдуві

Е. Валлдуві заявляє, що інформаційне пакування не впливає на умови правдивості висловлювання, наголошуючи, що "пропозиційний зміст висловлювань може бути однаковим, однак вони не несуть однакою інформацію" [17, с. 1-2].

Розглянемо ще один сучасний підхід до тлумачення ІСР – когнітивний, яскравими представниками якого є Дж. Гундель, О. Бехайгель. Прибічники когнітивного підходу розглядають ІС у термінах концептів. Дж. Гундель вважає, що ІС є ярликом для величезної кількості різноманітних концептів, які частково перетинаються або поєднуються у тексті [7]. У працях О. Бехайгеля наголошується, що відомі концепти передують новим. Таким чином, відбувається структурування слів, де відома інформація знаходиться перед новою. Це називають інформаційним принципом або принципом кінцевого фокусу.

На думку Х. Кларк та С. Хевіленд відома інформація є такою, яку мовець вважає відомою для слухача і визнає істинною. Натомість нова інформація є невідомою для нього [8].

Прибічники генеративного підходу використовують термін ІСР для позначення особливостей репрезентації топика-фокусу на синтаксичному та просодичному рівнях. Топик зазвичай розуміють у такий спосіб: 1) відома частина речення; 2) точка відліку речення; 3) про що йде мова в реченні. При дефініції топіку ми розуміємо його як інформацію, відому з контексту, а фокус асоціюємо з новою. Н. Хомський, який є провісником програми мінімалізму, генеративізму, розглядає інформаційну структуру у контексті глибинної та поверхневої структур. Саме на глибинному рівні визначається значення речення. Науковець розглядає дане нове або у його термінології пресупозиція-фокус. Н. Хомський визначає фокус як "фразу, що містить інтонаційний центр" [6, с. 91]. Все, що не містить фокус називають пресупозицією (топіком).

Ранжування інформації у реченні впливає на її сприйняття та розуміння адресатом. Висуваючи відому інформацію у препозицію, адресант надає можливість адресату зрозуміти краще та легше відому інформацію. Спираючись на логічні закони та структурування інформації, адресат ґрунтовніше та глибше засвоює нове, за умови що існує зв'язок з інформацією, яка вже відома. Цей тип організації можна вважати ланцюговим, де кожен зв'язок у ланцюгу пов'язаний одночасно з попереднім, а також і з наступним. У лінгвістиці це репрезентовано ланцюгом інформації, у якому відоме поєднане з новим. Усі речення повинні слідувати за попереднім і підпорядковуватися двом правилам:

1) речення мають починатися з інформації, яка вже представлена слухачеві. Це досягається шляхом винесення слів чи фраз з попереднього речення у препозицію наступного;

2) речення мають завершуватись новою інформацією, що є невідомою для слухача. Ця невідома інформація може стати ініціальною для наступного речення.

Таким чином, інформаційна структура є важливим інструментарієм у комунікації. Окрім комунікативної значущості, цей феномен є інтегрованим у граматику і на сьогоднішньому етапі розвитку науки розглядається у світлі новітніх генеративних теорій.

З огляду на останні розвідки у лінгвістиці, сучасна царина інформаційної структури речення досліджує взаємодію порядку слів та інформаційного пакування. Новітній підхід, Програма Мінімалізму (1995), запропонована Н. Хомським, розглядає порядок слів як маркер інформаційної структури у дискурсі. У нашому дослідженні ми аналізуємо давньоанглійську іменну фразу як конститuent давньоанглійського синтаксису і її взаємозв'язок з інформаційною структурою речення.

Як відомо, давньоанглійська мова вважається флективною з відносно гнучким порядком слів. Пересув від гнучкого порядку слів до фіксованого є результатом численних лінгвістичних та соціолінгвістичних змін в історії англійської мови. На думку більшості вчених найбільш вагомим фактором змін у давньоанглійському синтаксисі є вирівнювання флексій (*levelling of inflection*) разом з втратою морфологічних сигналів, що позначають семантичні зв'язки між синтаксичними елементами речення. Наприклад, зв'язок між агенсом (суб'єктом) та пацієнтом (об'єктом) процесу, що виражено дієсловом.

Інші менш важливі фактори, що впливають на вище зазначені трансформації, є операції принципу кінцевого навантаження, інтеграція та граматикизація мов-

них одиниць, які виражають післядумку і засвоєння мови. Градуальна модифікація англійської морфології і синтаксису виразилась у типологічному пересуві англійської мови від домінуючо-синтетичної до домінуючо-аналітичної.

Синтаксична зміна англійської мови маніфестує моделями порядку слів, що застосовуються на різних стадіях розвитку мови. Низка праць описують давньоанглійську мову як мову з дієсловом у другій позиції [3]. Спільною рисою мов, що мають або мали порядок, де дієслово у другій позиції, є розвиток хибних підметів (*dummy subjects*), як екзистенційне *there* чи хибне *it* [3]. Впродовж історичного розвитку англійська мова змінилась від мови з дієсловом у другій позиції до мови з дієсловом у середній позиції. Таким чином, базовою моделлю стала SVO.

Згідно з основними правилами про порядок слів у давньоанглійській мові, у нашій розвідці ми аналізуємо позицію та інформаційне навантаження іменної фрази у давньоанглійському реченні у світлі генеративної парадигми.

У 1980-х роках низка лінгвістів помітили, що традиційна структурна репрезентація іменної фрази як NPs містила багато недоліків [2]. Як альтернативу було запропоновано детермінант у позицію функціонального ядра детермінантної фрази (DP), у якої NP була компонентом.

Гіпотеза детермінантної фрази знаходиться у полі зору Хомскіанських генеративних підходів. У вирі теорій та дискусій суттєвим переворотом стало дисертаційне дослідження С. Ебні. У своїй праці С. Ебні (1987) пропонує наступну структуру детермінантної фрази (Рис. 2) [1]:

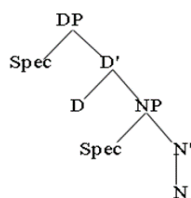

Рис. 2 Структура детермінантної фрази за С. Ебні (1987)

Вище зазначена структура зображує іменні та клаузуальні конституенти на одному рівні, оскільки вони мають функціональні шари, що проектується до фразових категорій. Серед вчених постає питання, чи можна емпірично пояснити структуру DP, як IP (*Inflectional phrase*)/CP (*Complementizer Phrase*) пояснюється у Н. Хомського, серед інших фраз. Відповідь на це запитання не може бути однозначною, тому що існують безартикльові мови, як, наприклад, слов'янські. Однак, було запропоновано, що навіть такі мови потребують DP шару, наприклад, хорватсько-сербська мова, польська [4]. Дослідження синтаксису давньоанглійської мови свідчать, що давньоанглійська мова належить до групи мов, що немає спеціально визначеного артикля.

Давньоанглійська мова описується як мова з так званим "правилом узгодження" (*rule of concord*), означаючи, що усі конституенти речення повинні узгоджуватись у роді, числі та відмінку. Наприклад, у *se leoma* – *the light*, означений артикль *se* і іменник *leoma* узгоджені у роді та числі. Цей приклад відображає детермінантну іменну фразу (DP), яку можна розглянути у теорії Х-штрих (рис. 3) (за Н. Хомським) та у новій інтерпретації (рис. 4) (за С. Ебні):

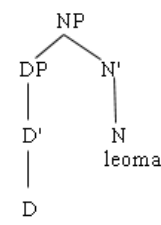

Рис. 3 Дериваційне дерево детермінантної іменної фрази за Н. Хомським

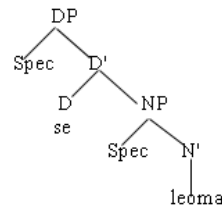

Рис. 4 Дериваційне дерево детермінантної іменної фрази за С. Ебні

Згідно Рис. 3 вершиною проєкції є іменна фраза NP, натомість С. Ебні (Рис. 4) вважає, що вершиною іменної фрази є DP. Н. Хомський не заглиблювався у проблему внутрішньої архітектури іменної фрази, а відтак його задовольнила гіпотеза С. Ебні і у проєкцію DP він додав артиклі, вказівні і присвійні займенники, посесивні групи з 's.

Шляхом вибірки ми обрали декілька прикладів детермінантної іменної фрази. Розглянемо кілька прикладів з метою висвітлення її інформаційного навантаження і структури. Наприклад:

(5) *was min faeder folcum gecyþed* (IV, *Beowulf*)
my father was known to the folk

У реченні (5) наявна детермінантна іменна фраза *min faeder*, яка згідно контексту, експлікує нову інформацію для слухача (фокус), оскільки нам невідомо про якого батька йде мова. Пізніше у тексті наголошується, що це був батько Беовульфа на ім'я Егтеова, що маркує відому інформацію для дискурсу (топік). Таким чином, вживання присвійного займенника робить сприймання інформації важчим і слухач може лише здогадатися про що йде мова, що одночасно створює труднощі у правильній інтерпретації фактів. Проілюструємо на прикладі дериваційного дерева:

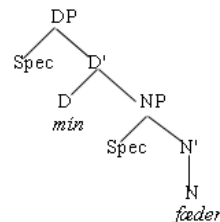

Рис. 5 Дериваційна модель детермінантної іменної фрази

(6) *Se cyning het hie feohtan ongean Peohtas* (449, *Anglo-Saxon Chronicle*)

The king commanded them to fight against Picts

Речення (6) ілюструє детермінантну іменну фразу у першопозиції. Означений артикль *se* маркує відому інформацію для слухача та дискурсу (топік), оскільки у попередньому реченні мова йшла про короля Вортігерна. Присутність означеного артикля полегшує сприйняття інформації слухачем, тому що він залучений у логічний перебіг подій. Друга частина речення експлі-

кує нову інформацію для дискурсу та слухача (фокус), оскільки слухач вперше зустрічає ситуацію з Піктами, про яких раніше не згадувалось. Зобразимо у вигляді дериваційного дерева детермінантну іменну фразу.

Отже, проаналізувавши приклади з означенням артиклем та присвійним займенником в іменній фразі, ми дійшли висновку, що незважаючи на те, що структурно їх дериваційні моделі однакові, однак вони репрезентують різну інформацію. З точки зору традиційної граматики, структуру іменної фрази розглядають як таку, що містить N як головний елемент фрази. На противагу цьому у генеративній парадигмі визнано існування функціональної проекції DP, до складу якої входить NP. Припущення про те, що головним елементом у структурі іменної фрази є функціональна, а не лексична категорія, стало поштовхом до створення гіпотези про детермінантну фразу.

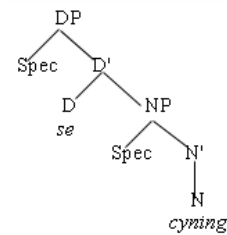

Рис. 6 Дериваційна модель детермінантної іменної фрази з означенням артиклем

Структура іменної фрази пов'язана з її інформаційним навантаженням у реченні. Ініціальні позиції конститuentів іменної фрази у давньоанглійському реченні маркують топик чи фокус, що є важливим у процесі сприйняття та аналізі інформації. Використовуючи надбання генеративної граматики та процедурний апарат ICP, вважаємо доцільним та перспективним проаналізувати інформаційну структуру іменної фрази у діахронічному аспекті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Abney S. The English noun phrase in its essential aspect [Електронний ресурс] / S. Abney // Cambridge : MIT., 1987. – Режим доступу : <http://www.vinartus.net/spa/87a.pdf>
2. Alexiadou A. Noun Phrase in the Generative Perspective / A. Alexiadou, L. Haegeman, M. Stavrou. – Berlin : Walter de Gruyter, 2007. – 665 p.
3. Baker C. L. English Syntax / C. L. Baker. – Cambridge, MA : M.I.T. Press, 1995. – 560 p.
4. Bartnik A. Noun Phrase structure in Old English. Quantifiers and other functional categories / A. Bartnik. – KUL : Lublin, 2011. – 210 p.
5. Chafe W. Discourse, consciousness and time / W. Chafe. – Chicago : University of Chicago Press, 1994. – 327 p.
6. Chomsky N. Deep structure, surface structure and semantic interpretation / N. Chomsky // Studies on semantics in generative grammar / N. Chomsky. – The Hague: Mouton, 1972. – P. 62–119.
7. Coene M. From NP to DP: The syntax and semantics of noun phrases / M. Coene, Y. D'Hulst. – Amsterdam : John Benjamins Publishing, 2003. – 368 p.
8. Féry C. The Oxford Handbook of Information Structure / C. Féry, S. Ishihara. – Oxford : OUP, 2016. – 800 p.
9. Firbas J. Functional sentence perspective in written and spoken communication / J. Firbas. – Cambridge : CUP, 1992. – 239 p.
10. Haegemann L. Elements of Grammar. Handbook of Generative Syntax / L. Haegemann. – the Netherlands : Kluwer Academic Publishers, 1997. – 349 p.
11. Halliday M. An Introduction to Functional Grammar / M.A.K. Halliday. – UK : Routledge, 2013. – 808 p.
12. Keizer E. The English Noun Phrase / E. Keizer. – Cambridge: University Press, 2007. – 394 p.
13. Lambrecht K. Information Structure and Sentence Form: Topic, Focus, and the Mental Representations of Discourse Referents / K. Lambrecht. – Cambridge : CUP, 1994. – 388 p.
14. Mathesius V. A Functional Analysis of Present Day English on a General Linguistic Basis / V. Mathesius. – Prague: Academia, 1975. – 228 p.
15. Meurman-Solin A. Information Structure and Syntactic Change in the History of English / A. Meurman-Solin, M. López-Couso, B. Los. – New York : OUP, 2011. – 352 p.
16. Prince E. Towards a taxonomy of Given-New information / Ellen Prince – New York : Academic Press, 1981. – (Radical Pragmatics). – P. 223–256.
17. Vallduvi E. The dynamics of information packaging / E. Vallduvi // Integrating information structure into constraint-based and categorial approaches / E. Vallduvi. – Amsterdam : Inst. for Logic, Language & Computation, 1994. – P. 1–26
18. Слюсарь Н. А. На стыке теорий: Грамматика и информационная структура в русском и других языках / Н. Слюсарь. – М.: ЛИБРОКОМ, 2012. – 416 с.

REFERENCES

1. Slusar N. A. Grammar and Information Sentence Structure in the Russian and other languages/N. Slusar.–M.: LIBROKOM, 2012.–416 p.

The peculiarities of Noun Phrase Information Structure in Old English

D. O. Volnytska

Abstract. The article considers peculiarities of the Old English syntax with the specific reference to OE Noun phrase namely Determiner phrase. The paper highlights basic structural components of NP analyzed in OE written records. The author illustrates main patterns of NP in generative framework using the modern approach such as Information Sentence Structure (ISS). The article explains different scientific views concerning ISS, reveals new generative approaches to defining the main components of IS, i.e. topic, focus.

Keywords: noun phrase, information sentence structure, determiner phrase, topic/focus, actual division of the sentence.

Особенности информационной структуры именной фразы в древнеанглийском языке

Д. О. Вольницкая

Аннотация. Статья посвящена анализу особенностей синтаксиса древнеанглийского языка, фокусируясь на структуре именной фразы, а именно детермінантної. В статье рассмотрено базовые структурные компоненты именной фразы на основе древнеанглийских письменных памятников. Автор иллюстрирует основные модели именной фразы в свете генеративной грамматики, используя современный подход как информационная структура предложения (ИСП). Исследование объясняет различные научные подходы касательно ИСП, раскрывает новые генеративные подходы в определении главных компонентов ИСП, а именно фокус и топик.

Ключевые слова: именная фраза, информационная структура предложения, детермінантная фраза, топик/фокус, актуальное членение предложения.

Транспозиція особових форм у вираженні різновидів категорійного значення другої особи

Н. Ю. Ясакова

Національний університет «Кієво-Могилянська академія», м. Київ, Україна

Paper received 13.01.17; Accepted for publication 25.01.17.

Анотація. Проаналізовано варіанти категорійного значення другої особи, експліковані завдяки транспозиції форм першої особи множини та третьої особи однини/множини. *Ми* причетності усуває соціальну дистанцію між комунікантами, маркуючи вищий соціальний статус мовця, позитивне або негативне ставлення до співрозмовника. Одиниці зі значенням третьої особи акцентують соціальну відстань між комунікантами.

Ключові слова: персональність, друга особа, транспозиція, семантико-прагматичний варіант.

Категорія персональності, що характеризує учасників позначуваної ситуації щодо їхньої ролі в комунікативному акті, відбиває найважливіші аспекти когнітивної категоризації світу, необхідна для перебігу комунікації, формування речення й тексту. Багатство персональних значень, властиве українській мові, досі не було предметом усебічного дослідження. Зокрема, потребує ґрунтовного вивчення модифікація граматичної семантики другої особи, репрезентована за допомогою транспозиції мовних одиниць.

Такі випадки вже привертали увагу граматистів унаслідок функційної специфічності та виразної експресивності. Їх потрактовували для встановлення транспозиційних можливостей займенникових і дієслівних форм, а також, дещо пізніше, класифікації ситуацій адресатності, різноманітних виявів апеляції. Наприклад, багато науковців відзначали вживання *ми* замість *ти* або *ви* (*ми* причетності) [1, с. 153; 3, с. 332; 5, с. 195; 6, с. 69-70; 7, с. 91; 11, с. 249]. У такому *ми* вбачали значення «співчутливої сукупності, спільності» або глузування [4, с. 276, 378], семантико-прагматичний відтінок співчуття, солідаризації [11, с. 249], вияв поблажливого ставлення до співрозмовника і водночас зацікавленості його проблемами [7, с. 91]. Проте такі вживання не розглядали в зіставленні з іншими експлікаторами семантики другої особи, у контексті семантико-прагматичного варіювання цього категорійного значення.

Мета пропонованої статті – вивчення різновидів категорійного значення другої особи, що виражені в українській мові за допомогою транспозиції особових форм.

Аналіз фактичного матеріалу, дібраного з художніх, наукових і публіцистичних текстів XIX – XXI ст., здійснено з використанням описового методу, а також компонентного аналізу – для з'ясування релевантних параметрів лексичної семантики слів; трансформаційного аналізу – для встановлення семантичної специфіки функційних варіантів персональності, реалізованих на рівні речення; елементів дискурс-аналізу.

Першу особу множини вживають для вказування на адресата мовлення в різних ситуаціях. Спектр семантико-прагматичних варіантів, реалізованих у такому разі, можна вважати різновидами *ми* причетності, оскільки їхньою спільною рисою є мінімальність соціальної дистанції між комунікантами. Виразною є стилістична маркованість таких уживань – вони призначені лише розмовному мовленню.

Ми у функції другої або третьої особи вживають у багатьох мовах: англійській, німецькій, французькій, італійській тощо [10, с. 67]. В українській мові воно маркує вищий соціальний статус мовця в межах певної ситуації. *Ми* причетності мовець найчастіше вживає тоді, коли адресат залежний від нього, потребує опіки. Не випадково таку форму звертання називають лікарським *ми*. Бачимо його, зокрема, у спілкуванні з хворими, дітьми, тваринами, напр.:

Лу ч и ц ь к а. [...] Я видужаю, правда?

М а р и н к а. Видужаєм, видужаєм і будемо щасливі (М. Старицький);

– То як звемося? – прискіпався Ситник до малого (П. Загребельний).

Висловлювання лікаря, медсестри чи виховательки, на думку М. Телеки та В. Шинкарука, виражають позитивне ставлення до пацієнта чи дитини. У співчутливій сукупності є не тільки апеляція, а й готовність разом виконати дію, прийти на допомогу [8, с. 52]. У такому разі скорочення соціальної дистанції спричинене бажанням підтримати адресата, висловити своє розуміння його стану, потреб, хоч *ми* причетності може акцентувати й соціальну залежність, несамотійність співрозмовника. Таку форму може вживати й начальник, звертаючись до підлеглого, напр.: *Мріємо? – спитав Тур, подаючи Іванові руку* (Г. Тютюнник); *Працюємо? Обідаємо?* Вона маркує соціальну вищість мовця щодо адресата, право втручатися в його особистий простір, поблажливе або критичне ставлення до його дій.

Завдяки тому, що *ми* причетності має позитивну конотацію, пом'якшуючи спонукання до дії, висловлювання з ним поширені у професійному спілкуванні офіціантів, перукарів, продавців, інших фахівців сфери обслуговування, напр.: *Що будемо замовляти? Як будемо стригтися? Що купуємо сьогодні? Купуємо пиріжки!* За словами В. Хіміка, таке вираження уявної співучасті «стало своєрідною формулою, граматичною ідіомою в мовленні представників соціально-активних професій (офіціантів, міліціонерів, слідчих, продавців, перукарів тощо), які внаслідок специфіки своєї праці повинні постійно апелювати до адресата з питаннями, пропозиціями, спонуканням» [12, с. 121]. *Ми* причетності часто вживають у педагогічному дискурсі: учитель, викладач позначає дію учнів або студентів з позицій інклюзивного *ми*, щоб встановити тісний зв'язок із аудиторією, створити враження спільної діяльності, напр.: *Розгортаємо зошити; Сьогодні ми вивчимо нову тему.*

У міжперсональному спілкуванні з дорослими, особливо старшими, особами, які не належать до кола близьких друзів чи родичів, максимальне скорочення соціальної дистанції, властиве *ми* причетності, не завжди прийнятне. Воно може звучати фамільярно, напр.: *Старіємо, діду?* (Г. Тютюнник); *Гріємося, батьку?* – *невесело спитав Арсен* (В. Малик). *Ми* причетності може виражати іронію, адже наголошує на соціальної вищості мовця і несамостійності співрозмовника, напр.: – *Ого!* – *здивувався попутник у приношеній безкозирці.* – *Ми з характером* (С. Гуцало); *Чого чекаємо? Чи знову домовилися?* (Дзеркало тижня, № 7 (153) 2014).

Функцію вказування на адресата мовлення здатні виконувати й такі мовні одиниці, яким властиве граматичне значення третьої особи. Якщо вживання *ми* причетності усуває соціальну дистанцію між комунікантами, то форми третьої особи її збільшують. За словами Е. Бенвеніста, *він* (або *вона*) може слугувати формою звертання до когось, коли його хочуть вилучити з особової сфери *ти* (*ви*). З одного боку, це використовують для вираження пошани. Така форма ввічливості прийнята в італійській, німецькій мовах або ж у разі звертання до осіб королівського рангу. Вона підносить співрозмовника над рівнем особи і над рівнем ставлення людини до людини. З другого боку, таке вживання може вказувати й на зневажливе ставлення, бажання принизити того, хто не заслуговує, щоб до нього зверталися в особовій формі [2, с. 265]. На думку Б. Успенського, третя особа демонструє ще більшу дистанцію між мовцями, ніж форма другої особи множини, що засвідчує еволюція форм увічливості в деяких мовах. Оскільки займенникові іменники *я* і *ти* можуть вказувати на будь-яку особу і передбачають рівноправний статус учасників спілкування, у багатьох мовах їх не вживають щодо осіб з високим соціальним статусом, вважаючи образливими для адресата. Займенникового іменника другої особи зазвичай уникають у розмові з монархом, папою, єпископом, вживаючи спеціальні гонорифічні форми звертання (*Eminenza, Eccellenza*), а також такі форми, як *ваша величність, ваша святість*, які містять займенникові прикметники другої особи, але можуть узгоджуватись із дієсловом у третій особі. У багатьох мовах до осіб із високим соціальним статусом прийнято звертатись у третій особі за допомогою слів, що виражають перевагу, могутність, старшість (*государь, господин, seigneur, sire*) [10, с. 22]. Правила, прийняті у спілкуванні з вищими за статусом особами, поширилися на інші ситуації. Мовленнєвий етикет багатьох мов передбачає акцентування соціальної дистанції між рівними за соціальним статусом мовцем і слухачем. Зокрема, в італійській, шведській, німецькій, данській, польській увічливими є форми третьої особи [10, с. 25; 11, с. 237].

Очевидно, під впливом польської в українській мові також уживають шанобливе звертання у третій особі зі словами *пан, пані, панночка, панове*, напр.: – *Скажіть же що-небудь. Сьогодні пан Віктор зовсім не цікавий* (М. Коцюбинський); *Фр а н ц и ш к а* (сміється). *Але пан себе, звичайно, не забував?* (І. Кочерга). У функції пошанних звертань до одного співрозмовника можуть виступати й форми третьої

особи множини, напр.: *С т е п а н* (жартуючи). *Здається панночка не раді з того?* (Леся Українка); *А тим часом нехай пан собі поміркують, де їм лишити на грядки...* (М. Коцюбинський). Пошанна множина третьої особи може виступати яскравим засобом вираження іронії, напр.: *С л у ж е б к а. Цілую руці, пане. І падаю до ніжок, красна дяка, що ясний пан дозволити мені, служебці подлій, витягнути пана з гнилої ями за шляхетні вушка...* (Леся Українка). Уживання іменників або субстантивованих словосполучень для позначення адресата мовлення В. Хімік слушно кваліфікує як відсторонено-адресатну ситуацію: «мовленнєве повідомлення позбавлене комунікативної взаємності, але зберігає реальну адресованість» [12, с. 123].

На відміну від займенникового іменника другої особи, що безпосередньо вказує на комунікативний статус адресата мовлення, повнозначний іменник виражає граматичне значення третьої особи, а справжня комунікативна роль встановлюється з огляду на обставини спілкування. Завдяки номінації співрозмовника мовець актуалізує ті його ознаки (соціальний статус, стать, вік тощо), що важливі для перебігу спілкування, регулювання поведінки співрозмовника або зображення ситуації загалом. Напр.: *Д о л о н. Що скаже мені царівна?* (Леся Українка); – *Встидайся, фе! Такий великий виріс, А плакати хоче! Хлопець, а боїться!* (І. Франко); *Ах, Костю! Але що то за дитина!* (В. Винниченко). Називання співрозмовника може бути частиною ритуалу, де він виступає в певній соціальній ролі, напр.: *Вони [старости], уставши, поклонилися, узяли рушники й кажуть:* – *Спасибі батькові і матері, що своє дитя рано будили і доброму ділу навчили* (Г. Квітка-Основ'яненко); або відбивати дитячий спосіб позначення учасників комунікації, напр.: – *Мамі животик болить?* – *знову запитала Марійка* (В. Слапчук). Часто номінації співрозмовника покликані дати йому оцінку, є виразно експресивними, напр.: – *І сидить же собі оця буддійська мацанура над лекціями в такий погожий вечір!* (І. Нечуй-Левицький); – *А околела б я, щоб роздягала такого гущя!* – *горлала Маня, картинно взявши у боки.* – *Йди, звідки прителіпався...* (В. Шевчук).

Уживання третьої особи замість другої дистанціює мовця від адресата мовлення, зображає останнього не зсередини комунікативного акту, а з позиції третіх осіб (мовець може й апелювати до таких уявних свідків), напр.: *Одно зносиш – десять поставлю, нехай моя дитина перед усіма видна буде* (Г. Квітка-Основ'яненко); – *Ну, гленте, людоньки, вечір у вікна заглядає, оно роботи це скіко, а ця дівуля парубкам смішки продає* (В. Лис). Такий спосіб подання ситуації об'єктивує погляди й оцінки мовця, має більшу інформативність та ілюкативну силу.

Нерідко автор висловлювання замість займенникового компонента вживає ім'я, прізвище співрозмовника. Власні назви не лише об'єктивують висловлене, вони актуалізують істотні риси адресата мовлення, напр.: – *Враг возьми мою душу, – закричав із серця Шрам, – коли я ждав од Череваня такої речі! Ти барабаш, а не Черевань!* (П. Куліш); – *Армія відступає, а тут Дорка хоче фашиста подужати??* (Ю. Яновський).

У тексті художнього або публіцистичного твору замість безпосереднього звертання до читача, що імітує ситуацію міжперсонального спілкування, автор може згадувати його в третій особі, напр.: *Хай не сміється читач, що привик захоплюватися складними ситуаціями героїв...* (Г. Косинка); *Тут читач може сказати, що така ворона нетипова і що дощ міг погнати сіно і без її каркання...* (О. Довженко). Дистанціюючись від того, хто сприйматиме текст, мовець водночас залучає його до діалогу. Він демонструє свою присутність у творі як автора та декларує необхідність і творчу роль читача у сприйнятті тексту.

У міжперсональному спілкуванні виразно експресивним є й указування на адресата мовлення за допомогою особового займенникового іменника третьої особи. Часто він трапляється у разі звертання старшого до молодшого, особи із соціально вищим статусом до соціально нижчого, напр.: *– Боже мій! Горе моє! Яка ж вона дурна!.. Иди собі!* (Марко Вовчок); *То це він на батька тикає! Хіба ж батько нас з тобою свині?* (І. Нечуй-Левицький). Займенниковий іменник третьої особи, що дистанціює мовця від співрозмовника, у більшості випадків передає негативну оцінку дій, особистих якостей останнього і найчастіше вживається, коли адресатові докоряють, засуджують, звинувачують його, рідше – коли глузують, напр.: *– І де ти, Чіпко, ходиш? де ти бродиш? – докоряла вона [мати]. – Ось до якої пори виходив? Ні корова, ні кобила не наповані, а він блукає...* (Панас Мирний); *Бач, вона благородна цяця. Ненавиджу* (В. Лис). Така форма звертання до адресата не сумісна з шанобливим ставленням до нього, нерідко її вживають під час сварки. Мовець ніби залучає третіх осіб, об'єктивуючи власне бачення ситуації, напр.: *– Вона води напустила! Бачили?!* (Остап Вишня); *– Люди добрі, вона между перекопує! – рипучим голосом проказала [Тодосиха], так, наче й справді зверталась до навколишніх людей* (Є. Гуцало). Ужитий щодо одного адресата мовлення займенниковий іменник третьої особи у формі множини має виразне іронічне забарвлення, напр.: *– Уюю... Вони плачуть!..* (Г. Тютюнник).

Висока експресивність частіше з негативною конотацією властива й дієслівним формам третьої особи, ужитим щодо співрозмовника, напр.: *Чого це ти, Явдохо, напундючилась? Сидить, як та копиця в дощову годину на полі* (І. Нечуй-Левицький); *Еге, перший і лизь. А то, бач, штовхається...* (І. Сенченко). Як і висловлювання із займенниковим іменником третьої особи, такі синтаксичні одиниці властиві лише розмовному мовленню.

Виразно зневажливе ставлення до дорослого адресата мовлення маркують форми третьої особи однини середнього роду, напр.: *Ану одійди, не мацай мішків, бо так батогом і встюжу. Мацає воно...*

(Г. Тютюнник); *– О, кувікає!.. Ще, диви, з голосу спадеш, то що робитимеш?* (Є. Гуцало). Їх уживають і щодо дітей, однак у цьому випадку зневажливість виявляється слабше або й зовсім відсутня, адже значення середнього роду в назвах істот акцентує ознаку недорослості, напр.: *– Бач, засоромилося парубча... – і «брехушку» мені пальцями лоскочуть, наче я маленький* (Г. Тютюнник); *Ага, воно ще й на батька зіпає!* (Є. Гуцало).

Об'єктивовано дію співрозмовника можуть подавати й інші синтаксичні конструкції, зорієнтовані загалом на експлікацію третьоособового суб'єкта, – неозначено-особові речення. У них дія співрозмовника представлена як дистанційована від справжнього суб'єкта, щоб він побачив і оцінив її відсторонено, об'єктивно, з позицій мовця. Так говорить у романі В. Винниченка «Записки кирпатого Мефістофеля» ображена Клавдія до Якова Михайлюка: *Мені дали грошей, прийшли подивитись. Чого ж більше* (В. Винниченко). Пор.: *Ти дав мені грошей, прийшов подивитись. Як безпосередня реакція на дії та слова співрозмовника, зокрема їхня оцінка, уживаються речення з предикативами на -но, -то, напр.: Сміливо сказано* (П. Загребельний). Завдяки безособовій формі мовної репрезентації дія постає відстороненою від суб'єкта і висловлена оцінка сприймається як така, що стосується наслідків діяльності співрозмовника, а не його особистості.

Отже, вираження низки семантико-прагматичних варіантів категорійного значення другої особи реалізується завдяки транспозиції форм зі значенням першої особи множини (різнovidи *ми* причетності) та третьої особи однини та множини, уживання неозначено-особових речень. *Ми* причетності усуває соціальну дистанцію між комунікантами, маркуючи вищий соціальний статус мовця. Воно охоплює випадки позитивного й негативного ставлення до адресата мовлення, що реалізуються в межах розмовного стилю. Повнозначні та займенникові іменники, що мають граматичну семантику третьої особи, виражають значення адресата мовлення, акцентуючи соціальну відстань між комунікантами. Повнозначні іменники можуть виявляти шанобливе ставлення до співрозмовника, об'єктивувати висловлене, актуалізувати істотні риси адресата мовлення та слугувати виразниками його емоційної оцінки. Указування на адресата мовлення за допомогою займенникового іменника, дієслівних форм третьої особи, вживані в міжперсональному спілкуванні, є виразно експресивними. Вони притаманні розмовному мовленню й, окрім об'єктивації висловлюваного, найчастіше виражають негативну оцінку співрозмовника, що має нижчий соціальний статус, ніж мовець.

ЛІТЕРАТУРА

1. Апресян Ю. Д. Избранные труды/Ю. Д. Апресян. – М.: Школа «Языки русской культуры», 1995. – Т. II: Интегральное описание языка и системная лексикография. – 767 с.
2. Бенвенист Э. Общая лингвистика/Эмил Бенвенист. – [2-е изд.]. – М.: Едиториал УРСС, 2002. – 448 с.
3. Булыгина Т. В. Языковая концептуализация мира (на материале русской грамматики)/Т. В. Булыгина, А. Д. Шмелёв. – М.: Школа «Языки русской культуры», 1997. – 576 с.
4. Виноградов В. В. Русский язык (Грамматическое учение о слове)/В. В. Виноградов. – М.: Высшая шк., 1986. – 640 с.
5. Вихованець І. Теоретична морфологія української мови: Академ. граматики укр. мови/Іван Вихованець, Катерина Городенська; за ред. І. Вихованця. – К.: Пульсари, 2004. – 400 с.

6. Радевич-Винницький Я. Етикет і культура спілкування/Я. К. Радевич-Винницький. – К.: Знання, 2008. – 291 с.
7. Соколова С. О. Граматична категорія особи українського дієслова (функціональний аспект)/С. О. Соколова // Лінгвістичні студії: зб. наук. праць. – Черкаси: БРАМА, 1999. – Вип. 3. – С. 86–94.
8. Телеки М. М. Соціальні категорії модусу в текстах епістолярного жанру/М. М. Телеки, В. Д. Шинкарук. – К.; Миколаїв: МДГУ ім. Петра Могили, 2007. – 176 с.
9. Українська система найменувань адресата мовлення/[М. С. Скаб, Н. Д. Бабич, М. В. Скаб та ін.]. – Чернівці: Рута, 2008. – 304 с.
10. Успенский Б. А. Ego Loguens: Язык и коммуникационное пространство/Б. А. Успенский. – М.: Российск. гос. гуманит. ун-т, 2007. – 320 с.
11. Формановская Н. И. Речевое взаимодействие: коммуникация и прагматика/Н. И. Формановская. – М.: ИКАР, 2007. – 480 с.
12. Химик В. В. Категория субъективности и её выражение в русском языке/В. В. Химик. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1990. – 184 с.

REFERENCES

1. Apresyan Y. D. Selected Works/Y. D. Apresyan. – T. 2: The integrated description of language and system lexicography. – Moscow: School "Languages of the Russian culture", 1995. – 768 p.
2. Benveniste, E. General linguistics/E. Benveniste. – Moscow: Yeditorial URSS press, 2002. – 576 p.
3. Bulygina T. V. Language conceptualization of the world (in Russian grammar material)/T. V. Bulygina, A. D. Shmelev. – Moscow: Languages of Russian Culture, 1997. – 576 c.
4. Vinogradov V. V. Russian language (Grammar doctrine about the word)/V. V. Vinogradov. – Moscow: Vysshaya shkola, 1986 – 640 p.
5. Vykhoanets' I. Theoretical morphology of Ukrainian language: Academic Ukrainian grammar/I. Vykhoanets', K. Gorodenska. – Kyiv: Pul'sari, 2004. – 400 p.
6. Radevich-Vynnytsky J. Etiquette and culture of communication/J. Radevich-Vynnytsky. – Kyiv: Znannya, 2008. – 291 p.
7. Sokolova S. O. Grammatical category of persons of Ukrainian verb (functional aspect)/S. O. Sokolova // Linguistic Studies. – Cherkasy: Brama, 1999. – Vol. 3. – P. 86–94.
8. Teleky M. M. Social category of modus epistolary texts/M. M. Teleky, V. D. Shynkaruk. – Kyiv; Mykolayiv: Petro Mohyla University, 2007. – 176 p.
9. Ukrainian system of recipient speech names/[M. S. Skab, N. D. Babych, M. V. Skab et al.]. – Chernivci: Ruta, 2008. – 304 p.
10. Uspensky B. A. Ego Loguens: Language and communication space/B. A. Uspensky. – Moscow: Russian State University for the Humanities, 2007. – 320 p.
11. Formanovskaya N. I. Verbal interaction: communication and pragmatics/N. I. Formanovskaya. – Moscow: IKAR, 2007. – 480 p.
12. Himik V. V. Category of subjectivity and its expression in the Russian language/V. V. Himik. – Leningrad: Leningrad University, 1990. – 184 p.

Transposition of the personal forms in expression of the varieties of categorical meaning of the second person

N. Yasakova

Abstract. The article consist of the analysis of variants of categorical meaning of the second person explicated due to the transposition of the forms of the first person plural and third person singular/plural. *We* involvement eliminates social distance between the communicants, marking the high social status of the speaker. Units with a meaning of a third party emphasize the social distance between the communicants.

Keywords: *personality, the second person, transposition, semantic and pragmatic option.*

Транспозиция личных форм при выражении разновидностей категориального значения второго лица

Н. Ю. Ясакова

Аннотация. Проанализированы варианты категориального значения второго лица, эксплицированные благодаря транспозиции форм первого лица множественного числа и третьего лица единственного/множественного числа. *Мы* причастности нивелирует социальную дистанцию между коммуникантами, сигнализируя о более высоком социальном статусе говорящего. Единицы со значением третьего лица акцентируют социальное расстояние между коммуникантами.

Ключевые слова: *персональность, второе лицо, транспозиция, семантико-прагматический вариант.*

Editor-in-chief: Dr. Xénia Vámos

The journal is published by the support of
Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe

Készült a Rózsadomb Contact Kft nyomdájában.
1022 Budapest, Balogvár u. 1.
www.rcontact.hu